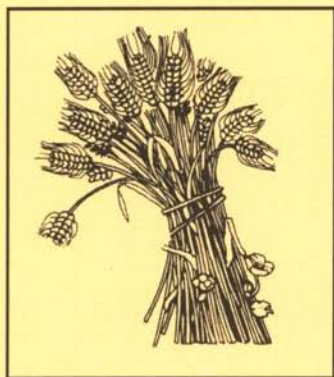

ΘΑΝΑΣΗ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΥ

Ο ΛΥΡΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ
ΤΟΥ Γ. ΑΘΑΝΑ

ΕΚΔΟΣΗ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ
Γ. ΚΑΙ Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗ-ΝΟΒΑ
ΝΑΥΠΑΚΤΟΣ 1999

Στή μνήμη
ΣΑΠΦΩΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗ
καί
ΟΥΡΑΝΑΣ ΔΙΟΜΑΤΑΡΗ
ἱερείων τοῦ λογοτεχνικοῦ ἔργου τῶν ἀδελφῶν
Γ. Ἀθάνα καί Θεμ. Ἀθανασιάδη-Νόβα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Α' ΓΙΑ ΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Ὁ λυρικός κόσμος τοῦ Γ. Ἀθάνα	Σελ. 9
Τά τραγούδια τῶν βουνῶν	29
«Ἀστέγνωτο δάκρυ»	37
Quadrelli Italliani	43
«Ἀνά τόν θερισμένον ἀγρόν»	48
«Μυθογραφήματα τοῦ καιροῦ μας»	53

Β' ΓΙΑ ΤΑ ΠΕΖΑ

Τά διηγήματα τοῦ Γ. Ἀθάνα	61
Πρόλογος στά «Ἱστορικά Μελετήματα» τοῦ Γ. Ἀθάνα . .	88
Πρόλογος στά «Φιλολογικά Μελετήματα» τοῦ Γ. Ἀθάνα	95

Γ' ΔΙΑΦΟΡΑ

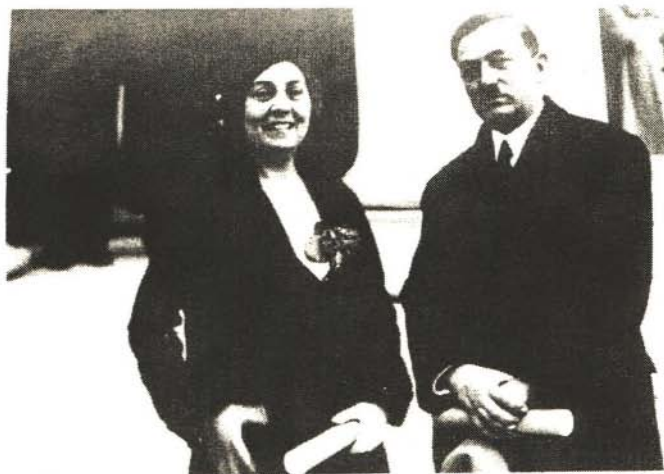
Ἡ Εὐρυτανία στό ἔργο τοῦ Γ. Ἀθάνα	107
Ὁ Ἀθάνας γιά τόν Βλαχογιάννη	119
Ποιήματα τοῦ Θανάση Παπαθανασόπουλου γιά τόν Γ. Ἀθάνα	127
Ὁ Γεώργιος Ἀθανασιάδης Νόβας καί ἕνα γενεαλογικό σημείωμα	130
Ὁ συγγραφέας τοῦ βιβλίου αὐτοῦ Θανάσης Παπαθανασό- πουλος	138
Φιλολογικό ὑπόμνημα	142
Ἀφιέρωσεις τοῦ Ἀθάνα στά βιβλία του πρὸς τόν Θανάση Παπαθανασόπουλο	144
Φωτογραφίες μέ τόν Ἀθάνα	149

Ὁ Ἀθάνας σὲ νεανικὴ ἡλικία, γύρω στὰ 1905

Α

ΓΙΑ ΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Μιά ιστορική φωτογραφία. Ὁ Γεώργιος Ἀθάνας μέ τή Μυρτιώτισσα (Θεώνη Δρακοπούλου - Παππά), μπροστά στήν εἴσοδο τῆς Ἀκαδημίας, μετά ἀπό τήν ἀπονομή τῶν βραβείων τοῦ 1932. Ὁ Ἀθάνας εἶχε βραβευτεῖ γιά τή συλλογή διηγημάτων του «Ἀπλοϊκές Ψυχές» καί ἡ Μυρτιώτισσα γιά τήν ποιητική της συλλογή «Τά Δῶρα τῆς Ἀγάπης».

Ο ΛΥΡΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΤΟΥ Γ. ΑΘΑΝΑ

(Γενική άποψη στην ποίησή του)

ΑΝ ΘΕΛΑΜΕ ΝΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΟΥΜΕ μέ μιιά φράση τό ούσιαστικό μέρος τής ποιητικῆς προσφορᾶς τοῦ Γιώργου Ἀθάνα, θά λέγαμε: ἀνανεωμένος βουκολισμός καί ἐπαρχιακός ἀστισμός. Κι ὅταν λέω ούσιαστικό μέρος, ἐννοῶ αὐτό πού θέλει νά μάς πεί ἡ ποίηση τούτη, ἔξω ἀπό λυρισμούς, στιχουργικές φροντίδες καί αἰσθητικές καλλιέπειες. Γιατί αὐτά ἀποτελοῦν μιάν ἄλλη ὑπόθεση στήν ὅποια κριτική ἀποτίμησή του.

Ξαναγυρίζουμε στήν κοινωνική δομή τής ποιητικῆς προσφορᾶς τοῦ Ἀθάνα (καί ἡ διηγηματογραφία του, μέ τά τσεχωφικῆς ὑφῆς διαγράμματά της, εἶναι ἑνός ἄλλου εἴδους ποίηση). Ὁ Ἀθάνας κατά βάση δέν εἶναι βουκολικός ποιητής. Ὑπάρχει βέβαια ὁ βουκολισμός σάν κλίμα ψυχῆς στήν ποίησή του, μά εἶναι τόσο ἐλαφρά διάχυτος σ' ὀλόκληρο τό ἔργο καί τόσο διακριτικά τονισμένος, ὥστε παύει νά ἔχει τόν πρῶτο εἰδοποιό λόγο. Ἄλλωστε καθαρὸς βουκολισμός ἄξιος βέβαια τοῦ ἐνδοξοῦ ὀνόματός του, στήν ἐλληνική λογοτεχνία ἀπό τίς ἀρχές τοῦ αἰῶνα μας καί μετά δέν ὑπάρχει, καί ἂν ὑπῆρχε, δέ θά ἴβρισκε οὔτε αἰσθητική οὔτε ούσιαστική δικαίωση. Θά ἦταν ἕνα φάρι στή στεριά, ὅπως περίπου συνέβη καί μέ τήν ἀνυποψίαστη ἐποχή τοῦ κωμειδύλλιου γύρω στά 1880. Κι αὐτό, γιατί οἱ κοινωνικές διαμορφώσεις καί οἱ οἰκονομικές ἀνακατατάξεις πού γνώρισε ἡ χώρα μας, πρό παντός μετά τήν ἐπανάσταση τοῦ 1909, δέν ἔδιναν περιθώρια στήν ἀνάπτυξη παρόμοιων πνευματικῶν κινημάτων.

Μέ τήν ἄνοδο στήν ἐξουσία τοῦ Χαριλάου Τρικούπη, ὁ ἀστισμός ἄρχισε νά κατακτᾶ καί στή χώρα μας ἕνα πρὸς ἕνα ὅλα τὰ ὄχυρά τῆς φεουδαρχικῆς δομῆς τῆς οἰκονομίας καί τοῦ κοινωνικοῦ κατεστημένου. Ἡ βιομηχανία πῆρε τό δικό της δρόμο. Ὑστερα ἀπό λίγο τό κεφάλαιο θά εἶχε τίς πρῶτες ἀντιδικίες του μέ τόν ἄλλο τρομερό παράγοντα τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, τήν ἐργασία. Ἀπό τήν ἐπανάσταση τοῦ Γουδί (ἀληθινά ἐθνοσωτήρια ἐπανάσταση) καί μετὰ, οἱ ἀστικές ιδέες ἀγκαλιάζουν ὅλο καί μεγαλύτερα τμήματα τοῦ πληθυσμοῦ, ἀλλάζουν τίς νοοτροπίες του, φέρνουν νέες ἐμπορευματικές σχέσεις, παραμερίζουν ἦθη, ἔθιμα καί τρόπους διαβίωσης καί συμβίωσης, πού κανενός τό μυαλό μέχρι τότε δέ μπορούσε νά συλλάβει τήν ἀμαρτωλή σκέψη πῶς οἱ τρόποι αὐτοί δέν θά ἦταν αἰώνιοι.

Ἐκεῖνο ὅμως πού ἐνδιαφέρει ιδιαίτερα τό θέμα μας εἶναι ὅτι οἱ ιδέες αὐτές δέν περιορίστηκαν μόνο μέσα στά τείχη τῆς μικρῆς τότε πρωτεύουσας τοῦ κράτους. Ξαπλώθηκαν καί στήν ὑπαιθρο, στήν Ἐπαρχία, ὅπως συνηθίζουμε νά τήν ὀνομάζουμε καί σήμερα, ὄχι χωρίς μιά δόση ἀφ' ὑψηλοῦ συγκατάβασης. Ἐκεῖ ὁ σεισμός ὑπῆρξε δυνατότερος καί μεγαλύτερης διάρκειας, γιατί οἱ «βουκολικοί» ἄνθρωποι τῆς ἦταν σχεδόν ἀπληροφόρητοι τῶν τεκταινόμενων ἀπό τίς νέες ιδέες στόν οἰκονομικό καί κοινωνικό τομέα. Παίρνω μιά εἰκόνα αὐτοῦ τοῦ σεισμοῦ ἀπό τίς νέες ἀνακατατάξεις πού ἔγιναν στόν τόπο μας μετὰ τό δεύτερο μεγάλο πόλεμο. Τή φορά ὅμως αὐτή, ὁ σεισμός ἦταν καταστροφικός, ἀφοῦ τό μεγαλύτερο μέρος τῆς ἐλληνικῆς ἐπαρχίας ἐρήμωσε ἀπό τή μετανάστευση στό ἐξωτερικό καί στά μεγάλα ἀστικά κέντρα τοῦ ἐσωτερικοῦ.

Ὁ Ἀθάνας δημοσίευσε τό 1919 τό πρῶτο του ποιητικό βιβλίο μέ τόν τίτλο «Πρωῖνό Ξεκίνημα». Ἦταν τό βιβλίο πού ἡ κριτική τῆς ἐποχῆς δέν εἶχε τή νηφαλιότητα ἢ τήν πείρα τῶν

κοινωνικῶν δεδομένων νά τό ἀντικρύσει στίς σωστές του διαστάσεις. Κι ἀπό τό βιβλίο αὐτό καί μετὰ ἀρχίζει ἡ παρερμηνεία τῆς ποιητικῆς προσφορᾶς τοῦ Γιώργου Ἀθάνα. Χαρακτηρίζεται σάν βουκολικός, σάν τραγουδιστής τῶν τσοπάνων, ἕνα εἶδος νεόκοπου Κρυστάλλη. Ὅμως δέν ἦταν ἔτσι. Ὁ Ἀθάνας τραγούδησε τόν κόσμο καί τήν ψυχή τῆς ἐπαρχίας μας, ἀλλά στή νέα μεταμόρφωσή της, τήν ἀστική. Ἡ δικαιομένη, ἀπό τήν ἐποχή πού γράφτηκε, ποίηση τοῦ Κρυστάλλη, δέ μπορούσε νά γνωρίσει κανενός εἶδους οὐσιαστική ἢ αἰσθητική ἀναγέννηση. Ἦταν καταδικασμένη ν' ἀρκεστεῖ στά ὅσα πέτυχε. Τυχόν παραπέρα βῆμα της θά τό ἐμπόδιζε ὁ τρόμος τοῦ ἀνεδαφικοῦ, συνεπικουρούμενος ἀπό τό κωμικό καί τό ξεπερασμένο. Ὁ Ἀθάνας εἶχε τίς δικές του εὐαίσθητες κεραίες, ἔπιανε τά μηνύματα τῶν νέων καιρῶν καί πορεύτηκε τόν προσωπικό του δρόμο μέ ἄνεση, πεποίθηση στήν ἀποστολή του καί πίστη στίς προθέσεις του γιά τό φανέρωμα τῆς ὀλόκληρης ψυχῆς τοῦ λαοῦ πού τραγούδησε. Καί νά πῶς προσδιορίζει μέ τρόπο λυρικό τό ἀντικείμενο τῆς ἐποπτείας του.

*Τὴν ὁμορφιά μιᾶς ἡσυχῆς κι εἰρηνικῆς ζωῆς,
Ποῦ ἀνθεῖ σάν τό βασιλικό καί τρέχει σά ρυάκι,
Ποῦ σά σπουργίτης κελαῖδεῖ στήν ἄκρη τῆς σκεπῆς
Καί σάν καπνός ὑψώνεται σπιτίσιος τό βραδάκι—*

— *Αὐτὴ τὴν ὁμορφὴ ζωῆ, τὴν ταπεινὴ ζωῆ,
Πῶχει ἀβασίλευτη χαρὰ κι ἀγέραστη ἔχει νειότη.
Νά φάλλω σάν κορυδαλλός ζηλεύω μιάν αὐγὴ
Προτοῦ πεθάνη μέσα μου ἡ ψυχὴ τοῦ ἐπαρχιώτη!*

Καί δέν ἀποτελεῖ εἰδύλλιο, οὔτε ἔκφραση κλίματος βουκολισμοῦ τό ἐξάισιο καί πολυδημοσιευμένο ποίημά του «Οἱ ἀσάλευτες κυρίες τῶν ἐπαρχιῶν», ὅπως καί τά τόσα ἄλλα

ποιήματα του βιβλίου αυτού, αλλά και των κατοπινών του συλλογών, όπου ή φύση, ή όμορφοιά και ή συγχινημένη μνήμη βρίσκουν τον άφοσιωμένο τους τραγουδιστή. Έδω άς τον παρακολουθήσουμε στο τραγούδι «Άρχοντοπούλα στο χορό» με τά ύπέροχα τσακίσματα.

Στό χοροστάσι κ' ή Μαριώ σήμερα θά κατέβη.
 Άπ' τον καιρό που άρφάνεφε πρώτη φορά χορεύει.
 -Άσπρη φούστα και βελέσι
 Νυφικά νά τά φορέση!-

Αυτοί που λέν πώς είδανε νεράϊδες νά χορεύουν
 Άς δοϋνε πρώτα τή Μαριώ κι' έπειτα νά παινεϋουν.
 -Άσπρη φούστα και βελέσι,
 Μπροστινή μου ποιό σ' άρέσει;-

Ποιός ξέρει μάγια του χορού και μάγεφε τό φίδι;
 Μιά σά σειρήτι γίνεται και μία σά δαχτυλίδι.
 -Άσπρη φούστα και βελέσι-
 Μιά κολλάει στην ίδια θέση!

Καθώς ή φλόγα της φωτιās λιγιέται στην όρμη της.
 Έτσι λιγιέται κ' ή Μαριώ και παίζει τό κορμί της.
 -Άσπρη φούστα και βελέσι,
 Δω θά πέση· κεϊ θά πέση!-

Χαρά στην άλαφράδα της! Χωρίς φτερά πετάει.
 Κάτου στο χωμα δέν πατεϊ, στη γής δέν άκουμπάει.
 -Άσπρη φούστα και βελέσι,
 Ντούπιες και φλωριά πεσκέσι!-

*Ἀρχοντοπούλα μας χρυσή, χαρά στό παλληκάρι
 Χαρά στό βασιλόπουλο πού θάρθη νά σέ πάρη!
 – Ἄσπρη φούστα καί βελέσι.
 Ποιός μπορεῖ νά σέ παιέση!–*

Τό 1922 κυκλοφόρησε ἡ ἴδια συλλογή σέ δεύτερη ἔκδοση. Νομίζω πώς, ἐπίμονη ἀναζήτηση ἐπί μέρους διαφορισμῶν τόσο στό ψυχικό κλίμα ὅσο καί στή λυρική διάθεση κάθε μιᾶς ἀπό τίς τόσες ποιητικές συλλογές τοῦ Ἀθάνα, ὄχι μόνο δέν θά πρόσθετε στό ἔργο του, ἀλλ' ἀντίθετα θά θόλωνε τό λαγαρό του κρύσταλλο. Ὀλόκληρο τό ἔργο τοῦ ποιητῆ θά πρέπει νά τό βλέπουμε σάν ἓνα ἐν προόδῳ ποίημα. Μέ τό ἔργο αὐτό συμβαίνει ὅ,τι καί μέ τήν ἄγρυπνη λυρική συνείδηση: δέν ἔχει ἀρχή, μέση καί τέλος, δέ μερίζεται. Ἐξάλλου ὁ Παλαμάς πάντα πρόθυμος ὑποστηρικτής τῶν νέων, θά παρατηρήσει προλογίζοντας στίς 1-6-1922 τή δεύτερη ἔκδοση τῆς συλλογῆς «Πρωϊνό Ξεκίνημα»:

«Ὁ ποιητής μέ τό «Πρωϊνό ξεκίνημα» δείχνει, χωρίς νά τό ὑποπευτεῖται ἴσως, καί κάποιο ἄλλο προτέρημα. Δείχνει μέσα στό βιβλίο του πώς ξέρει καί πώς ἔχει ἀποθηκευμένα γιά τήν τέχνη του πράγματα καί περισσότερα καί διαφορετικώτερα κι ἀπ' ὅτι φαίνεται στούς στίχους του. Μᾶς τό προδίδει τό ποίημα «Τό λιμάνι τῆς Ναυπάκτου». Βλέπεις πώς μπορεῖ νά μουσουργήσῃ σέ πολυπλοκώτερα ὄργανα. Ἡ πότνια ἱστορία τόν ἀπασχολεῖ γιά μιᾶ στιγμή, κι ἀρχίζει καί κεντρίζεται ἀπό οἷστρους ἐπικολυρικούς. Γλήγορα συνέρχεται, περισυλλέγεται, περιορίζεται, δέν κοιτάζει πρός τήν ἔκταση, κάνει τό χαριτωμένο ἄσμα του νά ξεχωρίζει ἀπό χάρη τό τραγούδι του. Ξεκαβαλλικεύει στά τωρινά. Τόν κοσμάκη τῆς ἐπαρχίας του ἀπό «τά παλιά τ' ἀμπέλια τά ξεθυμασμένα» ὡς «τό μικρό σπιτάκι πού μοσκοβολαίει μέ τά στολιστά παραθυράκια», τά λογιῆς γνωρίσματα καί χαρίσματα τά συμμαζεῖει,

τά ζυγιάζει και τά μετράει σέ ζυγαριές, πού είναι τῶ ὄντι,
χρυσές. Στοῦ σπιτιοῦ του τήν αὐλή

*Τό κοινότερο χορτάρι
Γίνεται τό πιό ὁμορφο
Τοῦ Μαγιοῦ λουλούδι!
Στοῦ σπιτιοῦ μου τήν αὐλή
Τό χειρότερο πουλί
Λέει τό πιό γλυκό τραγούδι!»*

Ὁ Ἀθάνας ἔχει ἐκδόσει ἀκόμα τίς παρακάτω, πολυσέλι-
δες συνθήως, συλλογές ποιημάτων: Ἀγάπη στόν Ἑπαχτο
(1922), Καιρός Πολέμου (1924), Εἰρμός (1929), Δροσεροί
Καιῦμοί (1938), Τραγούδια τῶν Βουνῶν (1953), Εὐδοκία
(1955), Τίμια δῶρα (1969), Ἀστέγνωτο δάκρυ (1971), Δο-
κίμα (1971), Αἶνος καί θρῆνος (1972), Μονοκονδυλιές
(1975), Quadretti Italiani (Ἰταλικές μακέττες) - δίγλωσση
ἔκδοση (1979), Τραγούδια τῶν Βουνῶν (β' σειρά - 1980),
Ἀνά τόν θερισμένον Ἀγρόν (1982), Μυθογραφήματα τοῦ και-
ροῦ μας (1986). Μέ τήν εὐκαιρία αὐτή, παραθέτουμε καί τίς
χρονολογίες ἔκδοσης τῶν πεζογραφήματων του: «Τό Πράσι-
νο καπέλο» γράφτηκε τό 1917 καί δημοσιεύθηκε στήν «Ἀκρό-
πολη» τό 1918. Ἄγνωστο πότε κυκλοφόρησε ὡς βιβλίο.
Ἴσως τό 1923. Ἀκολουθοῦν οἱ «Δέκα ἔρωτες». Πιθανός χρό-
νος δημοσίευσής τους τό 1925. Τό τρίτο βιβλίο διηγημάτων,
οἱ «Ἀπλοϊκές ψυχές», δημοσιεύεται πιθανῶς τό 1932. Ἡ τε-
λευταία συλλογή διηγημάτων «Βαθιές ρίζες» δημοσιεύεται
τό 1956. Τά τρία πρῶτα πεζογραφήματα ἐμφανίζονται ἀπό
τίς ἐκδόσεις Σιδέρη καί οἱ «Βαθιές ρίζες» ἀπό τήν Ἑστία.

Ἀναγκάστηκα νά παραθέσω κοντά στόν τίτλο κάθε συλ-
λογῆς καί τό ἔτος ἔκδοσης, γιά μιᾶ ὑπεύθυνη γραμματολογι-
κή ἐνημέρωση, ἀφοῦ οὔτε οἱ ἐκδόσεις τοῦ ποιητῆ μνημονεύ-

ουν τίς χρονολογίες, οὔτε καί οἱ κατά καιρούς ἀνθολογήσεις του παρουσιάζουν πληρότητα, τόσο στήν ἀναγραφή τῶν τίτλων τῶν συλλογῶν, ὅσο καί στή σωστή χρονολόγηση τῆς ἔκδοσής των.

Ἄλλ' ἂν τό ποιητικό ἔργο τοῦ Ἀθάνα δίνει τήν ἐντύπωση ἑνός καλλιτεχνικά ἐπεξεργασμένου μονόλιθου, τοῦτο δέν σημαίνει ὅτι δέ μᾶς εἶναι ἐπιτρεπτό καί νά τό περπατήσουμε ἀπό συλλογή σέ συλλογή. Ὁ διαφορισμός πού ἀποκλείσαμε παραπάνω σάν ψυχικό κλίμα, ὑπάρχει σάν αἰσθητικό μόρφωμα καί σάν ἐπίτευγμα καλλιτεχνικό. Ἡ ἀφέλεια καί χάρη τοῦ στιχουργήματος πάνω σέ σκοπούς λαϊκῆς μπαλάντας στό πρῶτο βιβλίο, παίρνει ἕνα χρῶμα περισσά παιγνιδιάρικο στή συλλογή «Ἀγάπη στόν Ἑπαχτο». Ἐδῶ τό ἐρωτικό αἶσθημα κινεῖται ἀπό τή ρομαντική συμβολοποίηση, στή ρεαλιστική ἀπομυθοποίηση. Πολλά ἀπό τά τραγούδια τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, εἶναι ζωντανά καί σήμερα.

*Στῆς ἐκκλησιᾶς τά σκαλοπάτια
θέλω ἕναν ὄρθρο νά σέ ἰδῶ,
νά σέ κοιτάξω μέσ τά μάτια
καί τίποτα νά μή σοῦ εἰπῶ!*

*Θέλω ἕνα λάβρο μεσημέρι
βαθιά στό δάσος νά σέ βρῶ,
νά σοῦ χαϊδέψω ἀβρά τό χέρι
καί τίποτα νά μή σοῦ εἰπῶ!*

*Θέλω κι ἕνα βραδάκι ἀκόμα
κρυφά στόν κῆπο σου νά μπῶ,
νά σοῦ φιλήσω ἀγνά τό στόμα
καί τίποτα νά μή σοῦ εἰπῶ!*

Πικρές μνημες ἑλληνικῶν πολέμων μᾶς προσφέρει ὁ δακρύβρεχτος καί πολύπενθος «Καιρός Πολέμου». Πολλές ἀπό τίς ἐξορμήσεις τῆς φυλῆς τίς ἔζησε κι ὁ ποιητής σά λοχίας τοῦ θρυλικοῦ σώματος τῶν Ρουμελιωτῶν εὐζώνων. Στό βιβλίο αὐτό, ἡ πιό ἱερή ἔθνικὴ ἔξαρση διασταυρώνεται μέ τὴν τραγικότερη ἀνθρώπινη περίπτωση. Ἡ πατριδολατρεία ἀπὸ τῆ μιᾶ, τό πρόωρο κατέβασμα τοῦ νέου ἀνθρώπου στὸν τάφο ἢ τό λιγότερο, ὁ ἀκρωτηριασμός του, ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ἡ αἰσιοδοξία καί τό πένθος, ἡ ζωὴ καί ὁ θάνατος. Σίγουρα χρειάζεται μεγάλη μαστοριά γιὰ νά διανύει κανεὶς χωρὶς συναισθηματικὰ θολώματα ὀλόκληρες δύσβατες κλίμακες τῶν αἰσθήσεων, τῶν ἐνστικτῶν καί τῶν αἰσθημάτων. Ἡ ἐπιλογή τῆς μιᾶς συνήθως, ἀκυρώνει τὴν ὑπαρξὴ τῆς ἄλλης. Ὁ Ἀθάνας ὅμως ἔκρουσε ἐπιδέξια τὴ λύρα σ' ὅλη τὴ διαδρομὴ του τούτη πάνω στὶς ἀτραπούς τῆς ἀνθρώπινης, μὰ κατὰ μιᾶ παράξενη ἀντινομία, καί τόσο θείας κωμωδίας πού ἔχουμε προσκληθεῖ ἀπὸ τό πεπρωμένο γιὰ νά παίξουμε:

*Δέν κλαίω τὴ μάνα, πού τό γιό δέ θά τόν ξαναἰδεῖ,
οὔτε τὴν ἔρημη ἀδερφή, πῶχει τὴ σκέπη βάψει,
δέν κλαίω τὴ χήρα πῶμεινε μέ ἀχρόνιαστο παιδί,
μόν' κλαίω τὴν ἀγαπητικιά πού δέ μπορεῖ νά κλάψει!*

*Ποῦ δέ μπορεῖ νά φορεθεῖ τά μαῦρα ἢ καφερὴ,
μὰ πρέπει νά χαμογελᾷ μέ τὴν καρδιά καμένη.
Δικόν δέν ἔχασε! Κανεὶς δέν τὴν παρηγορεῖ,
καί μέ τόν πόνο μυστικό στὸν τάφο κατεβαίνει...*

Στὸν «Εἰρμό», μνημες προγονικές, συμπλέκονται μέ λυρικά καί πολὺ ἀνθρώπινα φανερώματα τοῦ σύγχρονου βίου. Κι ἐδῶ οἱ κατακτήσεις τῆς προηγούμενης προσφορᾶς του, αἰσθητικές καί οὐσιαστικές, εὐγενίζονται καί προωθοῦνται

πρός μιά πληρότητα που χαρακτηρίζεται από τήν έσωτερικότητα, τήν ανθρώπινη προσήνεια, τή φιλαλληλία, τή συμμετοχή –κατά ένα πρωτότυπο ανθρωπομορφικό τρόπο– τής φύσης όλόκληρης στο πάθος τής ανθρώπινης ύπαρξης:

*Κοιμάται ή πλάση. Μά βαθειά
στά μαύρα χώματά της
ξύπνια κι άθάνατα Στοιχειά
γονεύουν τά σπαρτά της.*

*Πάψε, άηδονάκι τής φραγής
καί τής λυγιάς τριζόνι,
ν' άκούσω ό σπόρος μέσ στή γής
πώς σκάει καί πώς ριζώνει!*

Αυτός ό σπόρος που σκάει καί που ριζώνει μέσ' στή γή, θαρρείς δέν είναι άπλά ό ύλικός σπόρος του λουλουδιού· είναι τό ίδιο τό λουλούδι, όμορφο καί ύποβλητικό από τή φυσική του ύπόσταση ώς τή μεταφυσική συμβολική του νοήματος που μάς ύποβάλλει ή ζωντανή παρουσία του.

Ό σπόρος του λουλουδιού καί τό λουλούδι του σπόρου, προωθούν τή ζωή καί αντιπαρατίθενται στή συρρίκνωση τής φύσης καί τό θάνατο. Καί είναι τουτός ό λόγος τής αισιοδοξίας καί τής ύγείας, ίσως ό σημαντικότερος λόγος που όχι μόνο φανερώθηκε στο λαγαρό καί άστείρευτο κεφαλόβρυσο τής ποίησης του Άθάνα, μά καί έκανε ώστε νά άγαπηθεί καί νά ξεδιψάσει όχι λίγους κοπιώντες καί πεφορτισμένους τής σύγχρονης σκληρής ζωής που τήν κυβερνά ή άπανθρωπιά του «τεχνολογικού θαύματος».

Άκόμη ένα μικρό, μά αντιπροσωπευτικό δείγμα τής έπαφής του ποιητή μέ τά φυσικά πράγματα, έστω κι αν πληγώνουν κάποτε τήν ύπαρξη ή τό συναίσθημα του ανθρώπου:

*Πέρασε ή θύελλα βιαστικά κι άπ' τή δική μας τή φωλιά,
τής αύρας φίλη ώς τώρα.*

*Έσπασε δέντρα στόν άνθό και σκότωσε μικρά πουλιά,
στου τραγουδιού τήν ώρα.*

*Τέτοιος χαμός άπάντεχος! Κι αντί νά κλάψω τάχα έγώ
τήν όμορφιά πού έχάθη,
βρίσκω τή θύελλα πι' όμορφη κι έρωτικά τήν κυνηγώ
στου όρίζοντα τά βάθη.*

Πλησιάζοντας τέτοια μικρά κομφοτεχνήματα, έρχεται στό νοῦ μας εκείνο πού είπώθηκε για τόν Χάινε, πώς, δηλαδή, υπήρξε ό μεγάλος ποιητής τών μικρών ποιημάτων. Βέβαια τό επίθετο μεγάλος είναι άρκετά παρεξηγημένο στόν καιρό μας, όπως και τόσες άλλες λέξεις και έννοιες. Ίδιαίτερα δέ, έχει παρεξηγηθεί στό χῶρο τής ποίησης άπό τήν έποχή πρό παντός τής εισαγωγής στή χώρα μας τής νεότροπης ποιητικής. Όμως ό χρυσός δέν χάνει τήν αξία του, όση πληθώρα άσήμαντων μετάλλων κι άν τόν περιβάλλει. Και ή ποίηση του Άθάνα δοκιμάστηκε στό άδυσώπητο χωνευτήρι του χρόνου και άντεξε, για νά δασκαλέψει πώς τό άληθινά κλασσικό έχει μέσα του δυό άπαραίτητα για τήν ύπόστασή του και άδιάφθορα άπό τό χρόνο στοιχειά: τήν άλήθεια και τήν όμορφιά. Τήν άλήθεια τής ψυχής και τήν όμορφιά τής καρδιάς του τραγουδιστή.

Όμως στόν «Είρμό», τό φάσμα του πρώτου παγκοσμίου πολέμου δέν έχει έξαφανισθεί έντελώς. Συχνά παρουσιάζεται και μάλιστα μ' όλόκληρη τή φρικιαστική του όψη. Παράδειγμα ό πολυανθολογημένος «Σαλπιγχτής».

*Στερνός άπ' όλους δούπησε κι ό σαλπιγχτής στό χῶμα.
Τής σάλπιγγάς του ό αντίλαλος δέν έχει σβήσει ακόμα.
Τής Μικρασίας ξετρέχοντας τά πλάτη πέρα ώς πέρα
ποτέ άντηχούσε σά λυγμός και πότε σά φλογέρα.*

Ἄθαφτος λυώνει ὁ σαλπιχτής μέσ' στίς βροχές. Παρέχει
 ἢ σκουριασμένη σάλπιγγα πιστά τοῦ παραστέκει.
 Μέ τοῦ χιονιοῦ τό σάβανο τούς σκέπασε ὁ χειμώνας
 κι ἦταν βαρὺς σάν κόλαση, μεγάλος σάν αἰώνας.

Μά τί κι ἄν ἦρθε ἡ ἄνοιξη; Μέσα στό νέο χορτάρι
 δέ φαίνεται οὔτε σάλπιγγα, οὔτε σκεβρό κουφάρι.
 Μόνο ἀπό νύχτα σέ νυχτιά βγαίνει τό φάντασμά του
 καί φάχνει στά χαμόκλαδα νά βρεῖ τή σάλπιγγά του...

– Μὴν ἀποκάμεις, Σαλπιχτή, καί μὴ λιγοπιστήσεις!
 χιλιάδες νύχτες θά διαβοῦν, νύχτες σιγῆς καί φρίκης.
 Μά θάρθει, θάρθει ἓνα πρωὶ πού ἐσύ θά τούς χτυπήσεις
 μέ τήν παλιά σου σάλπιγγα τούς νέους σκοπούς τῆς Νίκης!

Οἱ «Δροσεροὶ καημοὶ» εἶναι ἀτόφια ἐρωτικά ποιήματα, μεγάλης στιχουργικῆς δεξιότητιν καὶ ρομαντικῆς ὑφῆς. Ὅλα ἀπλᾶ, τίμια, καθαγιασμένα. Κανεὶς δέν ὑποπτεύεται τὴν ἀγωνία καὶ τὸν ἀγῶνα τῆς ψυχῆς νά μένει κοντά στὴν ἀγνότητα. Πολυσέλιδος τόμος καὶ μὲ ἰδιαίτερο καλλιτεχνικό κέφι παρουσιασμένος, ἀποτελεῖ ἓνα οὐσιαστικό κεφάλαιο τῆς ξαναβλαστημένης παραδοσιακῆς μας ποίησης.

Τὰ «Τραγούδια τῶν Βουνῶν», δυὸ ὀγκῶδεις καλοτυπωμένοι τόμοι, ἀποτελοῦν σταθμὸ, ὄχι μόνο στὴν ποιητικὴ προσφορά τοῦ Ἀθάνα, ἀλλὰ καὶ στά γράμματά μας γενικότερα. Ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ ξετυλίγματος τῆς φιλοσοφίας τοῦ ποιητῆ, τῶν πλούσιων ἐκφραστικῶν του μέσων, τοῦ ἄφογου στίχου του καὶ τοῦ πολυχρώμου, ἀλλὰ κλασσικά ἐντυπωσιακοῦ κόσμου τῶν χιλιάδων λέξεων τῆς ρουμελιώτικης ντοπιολαλιᾶς, τό ἔργο τοῦτο θυμίζει τὴν κυκλωπικὴ «Ὀδύσεια» τοῦ Καζαντζάκη. Τὰ «Τραγούδια τῶν Βουνῶν» ἐξάρθησαν ἀπὸ τὴν κριτικὴ, ὄχι ὅμως στό ὑψηλὸ ἐπίπεδο πού τούς ταιριάζει.

Ειδυλλιακές μνήμες, αλλά και φουρτουνιασμένες σύγχρονες πραγματικότητες τραγουδάει στά 630 ποιήματα και τῶν δύο τούτων τόμων. Τό ἔργο αὐτό τό θεωρῶ ὡς μιά κορύφωση τοῦ λυρικοῦ ἔργου τοῦ Ἀθάνα. Στά ὀκτάστιχα ποιήματά του (διαρθρωμένα σέ δύο τετράστιχες στροφές πού ὁμοιοκαταληκτοῦν σταυρωτά), συνυπάρχει ἀδιατάραχτα ὁ τραγουδιστής μέ τόν στοχαστή, τό πηγαῖο ἀνάβλυσμα μέ τήν ἄρτια τεχνική. Ἄλλωστε, βιώματά του διηγεῖται ὁ ποιητής. Καί δέν θᾶπαιρνε ποτέ τό κοντύλι νά γράφει, ἄν δέν ζοῦσε πρῶτα τά ποιήματά του, ὅπως τῶπε ἄλλωστε κι ὁ ἴδιος σέ μιά συνέντευξή του: «Ἔχω ἀπόλυτη ἐνότητα μέ τό ἔργο μου. Λησιμονῶ ὅτι τό ἔγραφα. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι τό ἔζησα». Καί ὁ ἱστορικός τῆς λογοτεχνίας μας Κ. Δημαρᾶς θά τονίσει: «Πουθενά στήν ποίηση αὐτή δέν κινδυνεύει νά συναντήσῃ κανεῖς ἕνα τόνο ὑπερβολῆς, μιάν ἀταίριαστη ὑψωση τῆς φωνῆς». Αὐτόν τόν χαμηλό, ὅμως εὐθύβολο τόνο ἄς τόν χαροῦμε στό 194 ποίημα τῆς πρώτης σειρᾶς τοῦ ἔργου «Τραγοῦδια τῶν Βουνῶν».

*Πέρκος μέ τό καλό κρασί, Περίστα μέ τό χρῆμα,
καρσί τά σπίτια τά ἔχουνε τά μαρμαροχτισμένα!
Νά ἤμουν στόν Πέρκο ἀμπελουργός μέ κοντοκλάδι κλῆμα
καί στήν Περίστα σάγαμπρος μέ πεθερό στά ξένα.*

*Μά ἐγώ γδυτός γεννήθηκα, γδυτός θά φύγω πάλε.
Δέν ἔχω ἀπό ἀμπελότοπο μουῖδέ μιά πήχη γράνα.
Κι ὡς εἶμαι καχοσότροπος, ἀπείκασε καί βάλε,
σάν ποιὰ χαμοκρατούμενη μέ παίρνει Περισιτιάνα!...*

Στά «Τραγοῦδια τῶν Βουνῶν» ὁ Ἀθάνας τραγούδησε μέ τό πάθος καί τήν τέχνη τοῦ ἀληθινοῦ λαϊκοῦ μάστορα τοῦ στίχου τά χωριά, τά βουνά, τούς ἀνθρώπους τῆς Ναυπα-

κτίας. Κυρίως αὐτούς. Γιατί ἀναφορές του στίς ὁμορφιές, ψυχικές καί φυσικές καί τῆς ἄλλης Ρούμελης ὑπάρχουν πολλές. Οἱ λαϊκές παραδόσεις, τά ἱστορικά ἢ κοινωνικά ἀνέκδοτα, κι αὐτή ἡ ἴδια ἀκόμα ἱστορία μας μετά τό 1821, τόν συγχينوῦσαν ἀφάνταστα. Καί δέ δίστασε νά στιχουργήσει κορυφαῖα περιστατικά τῆς Μεγάλης Ἐπανάστασης, στιγμές θριάμβων ἀλλά καί στιγμές ἤττας, ἀκόμα καί στιγμές ἑλληνικῶν ἀθλιότητων. Ἦθελε νά νουθετήσῃ μέ τήν σχεδόν πάντα διδακτική ποίησή του νοιώθοντας σάν νοικοκύρης Ἡσίοδος πού ὑπερασπιζόταν τήν τάξη τοῦ κόσμου. Ἀλλά ποιοῦ κόσμου; Ἐκεῖνου τῆς θεοσέβειας, τῆς φιλοπατρίας, τῆς ἐργατικότητας. Τοῦ κόσμου πού ἐξέφραζε κάθε στιγμή μέ τό ρουμελιώτικο ἦθος καί ὕφος του. Στήν ποίηση αὐτή ὅλα εἶναι συγκρατημένα. Κανένα ξαφνικό ἐπιφώνημα δέν διαταράσσει τήν ὁμορφιά τοῦ κόσμου καί τή γαλήνη τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, πού γνωρίζει ὅτι σ' ὅλη του τή ζωή ἀγωνίστηκε τόν καλόν ἀγώνα, μακριά ἀπό τόν πειρασμό κάθε πειραματισμοῦ, μακριά ἀπό τήν ἐπιδίωξη κάθε κούφιας ἀνανέωσης. Γιατί, τά γεγονότα ἀποδεικνύουν ἀποτε πῶς αὐτό πού οἱ ἀνερμάτιστοι ἀποκαλοῦν «πρόοδο», δέν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπό κραυγαλέα ὀπισθοδρόμηση. Για ὅποια δήποτε ἀνίχνευση μας στό χῶρο τῆς τέχνης, ὁ μίτος μας πρέπει νά εἶναι γερά στερεωμένος πάνω στά ἀγάλματα καί τίς εἰκόνες τῶν χθόνιων θεοτήτων μας. Διαβάζουμε στό 289 ποίημα τῆς ἀσειρᾶς τοῦ ἴδιου ἔργου:

*Καί τά καινούργια τ' ἀγαπῶ καί τά παλιά τά θέλω.
Στημόνι βάζω τά παλιά καί τά καινούργια ὑφάδι,
βλαντί ἀνυφαίνω δίμιτο, χρυσό τοῦ πλέκω ρέλο,
τή μέρα τό ἄχω φλάμπουρο, προσκέφαλο τό βράδου.*

*Κύκλος του κόσμου είναι ή ζωή κι όχι ἴσια πέρα στράτα·
τό σπόρο παίρνει ὁ νιόφερτος ἀπ' τόν παλιοκαιρίτη:
Πῶς εἶναι, νιέ μου ἀστόχαστε, στή θύμησή σου κράτα
τό ἴδιο ἀστέρι ὁ Αὐγερινός μέ τόν Ἀποσπερίτη!*

Ἀκολουθοῦν οἱ συλλογές «Εὐδοκία» (τό ὄνομα τῆς μητέρας τοῦ ποιητῆ) καί «Τίμια Δῶρα». Κι ἐδῶ διασταυρώνονται τό περασμένο μέ τό μελλούμενο, τό διαρκές σ' ἀντιπαράθεση μέ τό ἐπικαιρικό· τό ἔνδοξο μέ τό ταπεινό. Ἡ σημερινή ἀστικοποιημένη ἐπαρχία μας μέ τά προβλήματα της, ἡ σκληρότητα μετανάστευση, ὁ δυσκολοπλησίαστος ἔρωτας, οἱ πονηριές καί οἱ ἀγαθοσύνες εἶναι μερικά ἀπό τά θέματα τοῦ βιβλίου αὐτοῦ: Ὁλόκληρος ὁ μεταπολεμικός ἔμπειρος, ἀλλά καί ἐπιρρεπής πρὸς τή λησμονιά τῶν παθημάτων του νεοέλληνας.

Ὁ λυρισμός καί στά δύο αὐτά βιβλία εἶναι συγκρατημένος καί οἱ φιλοσοφικές ιδέες ὄλο καί πιό συχνά κάνουν τήν ἐμφάνισή τους, διαποτιζοντας ἔτσι τό γνωστό κλίμα τῆς ψυχικῆς εὐφορίας καί ἀνθρώπινης προσήνειας τοῦ ποιητῆ. Ἐδῶ ὁ Ἀθάνας εἶναι περισσότερο συλλογισμένος καί λιγότερο «πανηγυρικός». Ἡ ζωὴ τόν δίδαξε πολλά, ἡ πείρα ξεχειλίζει, ἐπιθυμεῖ νά δασκαλέφει ἐπαγωγικά, νά βοηθήσει τόν ἄπειρο, νά ἐγκαρδιώσει τό λιπόψυχο, νά παρηγορήσει τόν «πεπτωκότα». Παραθέτουμε τίς τρεῖς πρῶτες στροφές ἀπό τή «Μικρὴ Πουκαμισού» πού εἶναι ἓνα ἀπό τά χαρακτηριστικά ποιήματα τῆς συλλογῆς «Τίμια Δῶρα».

- Πῶς, σέ λέν, μικρή; – Χριστίνα.
Χάρμα φτωχοκοριτσιοῦ!
- Σέ ποιά τάξη πᾶς; – Δουλεύω...
- Τί δουλειά; – Πουκαμισού.

- Κόβεις, ράβεις ἢ τρυπώνεις;
- Κάνω τό φίλό γαζί...
- Τραγουδάς ὅταν δουλεύεις;
- Τραγουδάμε ὅλες μαζί!

- Εἶστε ἀγαπημένες; - Ἄμε!
- Δέ μαλώνετε; - Ἄμή!
- Καί τά ξαναφκιάνουμε ὅμως
μοναχές μας στή στιγμή!

Ἄλλά δέν πρέπει νά μείνει ἔξω ἀπό τή δειγματοληπτική τούτη ἀνθολόγησή μας καί τό μικρό κομφοτέχνημα «Παραμυθιώτισσα», τό δεύτερο ποίημα τῆς «Εὐδοκίας», γραμμένο γιά τή γυναίκα τοῦ ποιητῆ, Μαρία, τό γένος Βούλγαρη, πού ἡ οἰκογένειά της κρατοῦσε ἀπό τήν Παραμυθιά τῆς Ἡπείρου.

*Κίνησα καί πῆγα στήν Παραμυθιά...
νά βρω μιά νυφούλα νά τήν πάρω...
Θέλω νά 'ναι γαλανή, νά 'ναι ξανθιά,
θέλω -ναί- καί νά τή λένε Μάρω.*

- Καί τή βρῆκα Μάρω, ξανθογαλανή:
νά τό δαχτυλίδι τό στεφάνι...*
- Συντροφιά μου αἰώνια, πάντα ἐαρινή,
Ἄγγελος Κυρίου μου ἐπεφάνη!

Ἡ συλλογή «Ἀστέγνωτο δάκρυ» πού ἀκολούθησε εἶναι ἕνα θρηνητικό ἐλεγγεῖο στόν θάνατο τοῦ ἀγαπημένου ἀδελφοῦ τοῦ ποιητῆ, τοῦ γνωστοῦ θεατρικοῦ κριτικοῦ καί λογοτέχνη Θεμιστοκλῆ Ἀθανασιάδη Νόβα. Ἀπαρτίζει κι αὐτό ἕνα πολυσέλιδο βιβλίο μέ ποιήματα πού στρέφονται γύρω ἀπό τό θέμα τοῦ φευγάτου ἀδελφοῦ. Ἐδῶ ὁ τόνος λυρικός, ἀλλοῦ θρηνη-

τικός κι άλλου φιλοσοφημένος, πάντοτε όμως βαθύτατα συγκινημένος κι ανεπιτήδευτα ανθρώπινος:

*Δέ χωρίζαμε ποτέ
ἀκριβέ μου, ἐσύ, ἀδελφέ,
κι εἶχαν νά τό κάμουν ὄλοι
στό χωριό μας καί στήν πόλη...*

*Τώρα πού μᾶς ἔχεις φύγει
καί τό ταῖρι μας δέ σμίγει
λένε – θέλουνε νά ποῦν...
μὴ θωρώντας μας μαζί,
λένε οἱ φίλοι κι ἄς σιωποῦν:
– Ζῆς πού ἐκεῖνος πιά δέν ζῆ;*

Ὅπως ἡ πονεμένη πατρική καρδιά τοῦ Παλαμᾶ ἔγραφε τόν «Τάφο» γιά νά θρηνήσει τό πρόωρα χαμένο παιδάκι, ἔτσι κι ἐδῶ ὁ Ἀθάνας μοιρολογᾷ τόν μοναδικό ἀδερφό του, μ' ἕναν τρόπο ὅμως γαλήνιο, πού θυμίζει ἔντονα τόν καλλιτέχνη τῶν νεκρικῶν μνημείων τοῦ Κεραμικοῦ. Ὁ θάνατος ἀντιμετωπίζεται μέ φιλοσοφική ἐγκαρτέρηση καί ἀθόλωτο νοῦ. Κι ἂν σέ κάποια ποιήματα τό συναίσθημα ἐπιδιώκει τήν ἐκτόνωσή του μέ τήν ἐξωτερίκευση τοῦ ἐσωτερικοῦ σπαραγμοῦ, σέ ἄλλα, τά περισσότερα, τιθασσεύεται ἀπό τό πνεῦμα τῆς ματαιότητας τῶν ἐγκοσμίων. Κι ἐδῶ ὁ στίχος εἶναι λιτός, παραστατικός, μέ μιά δωρική ἐπιγραμματικότητα ἀλλά καί μέ περιεκτικότητα σέ οὐσίες. Στά ποιήματα αὐτά ὁ Ἀθάνας, μέ γλωσσική ἐπάρχεια κατορθώνει νά διερμηνεύσει τή δυνατή, ὅσο καί δυσάρεστη αἴσθηση τοῦ πραγματικοῦ. Καί πάλι οἱ λέξεις λαμβάνονται μέ τήν κύρια σημασία τους καί μᾶς συνεπαίρουν. Παραθέτουμε τήν ἀπολογία τοῦ ποιητῆ στή μητέρα του γιά τόν ἀδόκητο θάνατο τοῦ μικρότερου παιδιοῦ της:

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΣΤΗ ΜΗΤΕΡΑ

*Τόν γνώρισες τό Μίστο μας, Μανούλα, όταν έκει
στον Άλλο Κόσμο πέταξε πρωτύτερα από μένα;
Μέ πρόλαβε! Δέν τό 'θελα! Μακρυνά μου, ώρα κακή,
τά γαλανά ματάκια του τά βρήκανε σβησμένα...*

*Σχώρα με, πού τόν άφησα νά φύγη έτσι νωρίς,
μικρότερος, καλύτερος κι άκόμα ωραίος τόσο!
Είναι ή ποινή μου άβάσταχτη νά ζω τώρα χωρίς
ποτέ μου νά τόν ξαναϊδω και νά τόν χαμαρώσω!*

*Έκαμα ο,τι κι αν μπόρεσα, γεννήθηκε ορφανό,
νά μ' έχει άγγελο φύλακα τόν πιό μεγάλο έμένα...
Ποτέ άδερφοί δέν έζησαν, πικρά τό ξεφωνω,
δέν έζησαν τόσο μαζί και τόσο άγαπημένα!*

*Άν έφτασε όπου βρίσχεσαι και τώρα ειστε μαζί
θά σου τό λέει, πώς σύντροφο έχω καλό, χ' εκείνος.
Μά όσο ή καρδιά μας θά χτυπά χ' ή σκέψη μας θά ζή
δέ θά γλυκάνει ο πόνος μας, δέ θά σωπάσει ο θρήνος!*

Άκολουθοϋν οι «Μονοκονδυλιές». Πρόκειται για κάμποσες εκατοντάδες αϋτοτελή τετράστιχα πού ο τρόπος γραφής τους και ή νοηματική τους προβολή θυμίζουν κρητικά λαϊκά τραγουδάκια ή και ρουμελιώτικα «στιχάκια», μέ τά όποια κατά καιρούς έκφράστηκε ή λαϊκή ψυχή όταν βιαζόταν νά πει τόν επιγραμματικό λόγο της και δέν ειχεν ορεξη νά ξαπλωθει σε πολλούς δεκαπεντασύλλαβους ή μακρόσυρτες παραλογές. Φιλοσοφικής ή καλύτερα θυμοσοφικής ύφης τετράστιχα, διαποτισμένα όμως από έντονο επιγραμματισμό και φορτισμένα μέ τήν έσωτερική δύναμη αμάλαγων λέξεων του κόσμου τής Ρούμελης:

*Νεοέλληνας ἐγώ...
 Νόμε, δέ σέ καταργῶ...
 Ἐδονίζομαι κι ὄργῶ
 νά σέ καταστρατηγῶ.*

ἢ καί τοῦτο:

*Τώρα στά καινούργια χρόνια
 ἀπ' τήν Πρόοδο δαρτά,
 ἐρευνᾶμε τά φθαρτά
 καί ξεχνᾶμε τά αἰώνια.*

Κι ἕνα ἀκόμα στιχουργημα ἀπό τόν κόσμο τῆς λαϊκῆς θυμοσοφίας:

*Ἡ ζωή μας τ' εἶναι; Νά:
 Λίγες ὥρες πού διαβαίνουν.
 Μόνο ἡ πρώτη μᾶς γεννᾶ
 καί οἱ ἄλλες μᾶς πεθαίνουν.*

Ἀκολουθεῖ ἡ συλλογή «Δοκίμια» πού περιέχει ποιήματα γραμμένα στήν καθαρεύουσα. Ὄταν τά ἔγραφε, φαίνεται πώς αἰσθανόταν ἔντονα τήν ἀνάγκη τοῦ πνευματικοῦ παιγνίου. Γιατί διανοητικά παίγνια συγκροτοῦν ὅλες αὐτές οἱ τουλάχιστον περίεργες, γιά ἕναν γνήσιο δημοτικιστή ὅπως ὁ Ἀθάνας, κατασκευές. Τά ποιήματα αὐτά ὅμως παρουσιάζουν μεγάλο στιχουργικό ἐδιαφέρον. Ὁ ποιητής, κι ἐδῶ φανερώνεται κυρίαρχος πάνω στά ἐκφραστικά του μέσα κι ἄς γράφει σ' ἕνα σχεδόν νεκρό γλωσσικό ὄργανο. Γνωρίζει τήν καθαρεύουσα καί οἱ στίχοι του παρουσιάζουν εὐθυβολία καί στή δοκιμή του τούτη. Προέχει βεβαίως ὁ σατιρικός τόνος ἀλλά καί ἡ διδακτική διάθεση. Ὁ ποιητής θέλει νά συνδιαλεχθεῖ μέ τήν ἐπο-

χή του έχοντας όμως στραμμένο τό βλέμμα σ' έναν παλιότερο καιρό καί σ' έναν όμορφότερο τόπο. Τότε πού ό άνθρωπος μπορούσε νά έρμηνεύσει τόν κόσμο του χωρίς νά αισθάνεται τήν ανάγκη έξηγητῶν καί νά αυτοπροσδιορίζεται έξω από ψυχολογικά άγχη, πολιτικές άναταραχές, πολεμικές άναμπομπούλες, ήθικές φθορές καί πνευματικές άβεβαιότητες. Άς παρακολουθήσουμε τόν ποιητή σέ κάποια άνίχνευσή του μέ τό περισκόπιο μιās εύγενικῆς, αλλά όχι λιγότερο άνελέητης, γιά τούτο, σάτιρας.

ΜΕΤΑ ΤΟ ΓΕΥΜΑ

*Τό γεύμα ήτο έπιτυχές μέ πλήθος έδεσμάτων,
καρυκευμάτων έκλεκτῶν, παλαισιότατων οίνων,
ώραίων έμφανίσεων, έξύπνων άκουσμάτων,
κ' έν γένει εκδηλώσεων τά μάλα χαρμοσύνων.*

*Έληξεν! Άφιτρώωνες μετά συνδαιτημόνων
άλλήλους έχαιρέτισαν καί άπῆλθον κατά ζεύγη.
Έξ όλων τούτων έμεινα μόνος έγώ καί μόνον.
Ώ, είναι άποτρόπαιον μόνος κανείς νά φεύγη!*

*Φαντάζομαι τούς φίλους μου είς τ' άδυτα τῶν οίκων
—οὐδείς άνοίκειος πειρασμός, οὐδείς χυδαίος φθόνος!—
νά έπιτελοῦν έπιμελῶς συζυγικόν καθῆκον...
Έληξε τό συμπόσιον — κάγώ καθεύδω μόνος!*

«Η ποίηση τοῦ Άθάνα», θά ύπογραμμίσει εύστοχα ό Άνδρέας Καραντώνης, «άπό τήν πιό σοβαρή ως τήν πιό παιχνιδιάρη στιγμή της, άπό τόν λυρισμό πού κλαίει μυστικά ως τό καλόκαρδο χαριτολόγημα ενός κοσμικοῦ κυρίου, αναβρύζει πάντα άπό τή χαρά τῆς ζωῆς, άπό τή συνείδηση καί τήν

αίσθηση πώς ή ζωή είναι υπέρτατη, ανεπανάληπτη άξια. Είναι ευδαιμονία».

Κι αυτά τά αίσθήματα της ζωϊκής πλησμονής εκφράζονται κυρίως μέ τήν πολύχυμη, άμάλαγη λαϊκή λέξη πού sé φέρνει κατευθείαν στό κέντρο τών πραγμάτων πού άποδίδει. Ή λυρική εϋστοχία του Άθάνα είναι κυρίως εϋστοχία της άτόφιας λέξης του κόσμου μιās παρθενικής υπαίθρου, πού άν βρίσκεται μακριά από τά μεγάλα άστικά κέντρα, βρίσκεται ταυτοχρόνως και πλησιέστερα στον οϋρανό.

Αυτό τό άποθησαύρισμα χιλιάδων άτόφιων λαϊκών λέξεων όπως άνασαίνουν στό στόμα του λαοῡ μας, είναι πού θά εκτιμηθεϊ ιδιαίτερα από τούς μελετητές του έργου του Άθάνα, όταν οί νεοελληνικές σπουδές στον τόπο μας άποκτήσουν μιá αυτοτέλεια και μιá μεγαλύτερη σοβαρότητα. Ο Άθάνας, όχι μόνο συγκέντρωσε τίς λέξεις αυτές, αλλά και τίς καταξίωσε καλλιτεχνικά, δηλαδή τίς τοποθέτησε sé πνευματικά του οικοδομήματα, δείχνοντάς μας έτσι ότι πρόκειται για ζωντανό υλικό, για οϋσίες του βίου πού δέν έχουμε τό δικαίωμα νά τίς παραπετάμε. Αυτή είναι ή πορεία μιās πολύχυμης και εκφραστικότητας ποίησης του καιρού μας, πού πορεύεται τό δρόμο της μέ αυτοπεποίθηση στις καταβολές μιās μεγάλης παράδοσης και μιās γραμματείας έντεχνης ποίησης ήλικίας τριών χιλιάδων χρόνων.

Ή ποίηση του Άθάνα ένταγμένη μέσα στην οϋσιαστική παράδοση αυτού του τόπου, δέ θεωρεϊ γι' αντίδικό της κανένα πνευματικόν «ισμό». Ο καθείς και τά όπλα του, θά πεϊ ένας νεωτερικός ποιητής. Και ή ποίηση του Άθάνα έχει για όπλο της τό λαό πού τραγουδάει, έναν λαό όπως τον συνάντησε ό ποιητής στή λαϊκή τέχνη του, στή Χριστιανική Όρθοδοξία του, στην εκφραστικότετη λέξη του, στην ανθρώπινη χειρονομία του· μέ μιá φράση: στην προσήνεια του έλληνικού μέτρου πού λογαριάζει τό Θεό και ύπηρετεϊ τον άνθρωπο.

ΤΑ «ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΩΝ ΒΟΥΝΩΝ»

ΑΠΟ ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΑΚΟΜΑ ΤΗΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ τῶν στοιχείων πού χαρακτηρίζουν τόν νεώτερο ἑλληνισμό, ξεχώρισε ἡ Ρούμελη ὡσάν συγκεκριμένη καί δυναμική ποιητική περιοχή. Τό τραχύ τοπίο τῆς μᾶς εἶναι γνωστό ἀπό τά προεπαναστατικά καί ἐπαναστατικά ἱστορήματα, καί ἡ γλῶσσα τῆς ἀκτινοβολεῖ ἀντρίκια ἀψιάδα. Τά λιτά δωρικά ἔθιμα διαμορφώθηκαν στήν πορεία αἰῶνων ἀπό τούς κατοίκους τῆς, γιά νά διαμορφώσουν καί τούς ἴδιους ὡς τούς ὕστερους καιρούς. Ἀνθρώπινο ἦθος καί φυσικό ὕφος πηγαίνουν μαζί καί ἀλληλοσυμπληρῶνουν τά κενά τους. Ὁ συναισθηματισμός καί τό παράπονο πού συχνά ἐκφράζονται μέσα ἀπό ἔντονα μουσικά κυματίσματα καί κελαηδήματα, ἀποτελοῦν τό κίνητρο καί τήν αἰτιολόγηση λαμπρῶν πράξεων καί ἡρωϊκῶν κατορθωμάτων. Καί τό τοπίο μαγευτικό ἀπό τή μιά γεωγραφική καί ψυχική ἄκρη ὡς τήν ἄλλη. Ἡ λυρική Ναύπακτος, τό ἐπικό Μεσολόγγι, τό ἀπασχολημένο μέ τόν ἐμπορικό δυναμισμό του Ἄργινο, τό ἀπόκρημνο Καρπενήσι, ἡ ἤσυχη κάτω ἀπό τό κάστρο τῆς Λαμίας, τό καθρεφτιζόμενο στήν ἤρεμη θάλασσά του Γαλαξείδι, τά ἀναπαυμένα στούς θρύλους τους Σάλωνα – ὅλα αὐτά τά τοπία, εἶναι περισσότερο τοπία ψυχικά παρά καθρεφτισμός τῶν γεωλογικῶν διαμορφώσεων. Τί νά πεῖ κανεῖς καί γιά τά βουνά, ἄλλα ψηλά κι ἀπόγκρεμα, ἄλλα ἥπια στήν ἐμφάνιση καί προσβάσιμα στόν ὁδοιπόρο τους. Τό Παναιτωλικό, τό Βελοῦχι, ὁ Παρνασσός μέ τίς χιλιάδες ποτιστικές ἀνάβρες τους, τήν ποικιλία τῆς χλωρίδας καί τῆς πανίδας, ἐξακτινώνουν πρός ὅλες τίς κατευθύνσεις τοῦ ψυχισμοῦ μας τίς ἀνεξύ-

μνητες όμορφάδες τους. Μερικά παιδιά τών βουνών και τών τόπων αυτών, πού είχαν τό χάρισμα του λόγου δοκίμασαν νά τά τραγουδήσουν. Ό Παλαμās, ό Μαλακάσης, ό Δροσίνης, ό Κυριαζής, ό Άθάνας. Ό τελευταίος μάλιστα, θά μπορούσαμε νά πούμε και νά τό αποδείξουμε, πώς είναι και ό δημιουργός τής λυρικής Σχολής τής Ρούμελης. Τόσο βαθιά διαποτισμένο είναι τό πολύτιμο και πολύτιμο έργο του από τό μεταφυσικό σχεδόν όραμα τής όρεινης Ρουμελιώτικης ένδοχώρας. Τή Ρούμελη τραγούδησε και ό Άθανάσιος Κυριαζής, όχι όμως στό βάθος και στό πλάτος και μέ τό μεράκι πού τήν τραγούδησε ό Άθάνας, ειδικώτερα στό δίτιμο έργο του «Τραγούδια τών Βουνών» (1953 και 1980). Κι όταν ακόμα άρχισε νά κυριαρχεί ή έσωτεριστική ποιητική γενιά του Αίγαίου, τής Αιολίας και τής Ίωνίας, ό Άθάνας άντεξε στωϊκά τό τραγούδι τών νέων σειρήνων και τούς άντέταξε τό δικό του θεοκρίτειο σουραύλι, τόν δικό του άλλοτε ποιμενικό και άλλοτε έπαρχιακό λυρισμό.

Ό Άθάνας όμως δέν είναι μόνο ένας κορυδαλλός. Είναι μία σοβαρή κι έξασχημένη στό έπακρο όρχήστρα κορυδαλλών πού μέ ποικιλία χρωματικών τόνων κάνει τό χρέος του άπέναντι στό Θεό και τόν συνάνθρωπο. Κι όλα αυτά φανερώνοντας πρόσ όλες τές κατευθύνσεις μία πολύ άναπτυγμένη καλλιτεχνική και γλωσσική συνείδηση. Τά τραγούδια του, ειδικότερα εκείνα τών παραπάνω δύο τόμων, είναι λυγικά σαν όρεινές κοπελοϋδες και δημιουργημένα μέ τέχνη. Λάμπουν άπάνω τους τά χρυσαφικά και τά σμάλτα πρωτοφανέρωτων τές περισσότερες φορές όμοιοκαταληξιών, πλεγμένων χιαστί ή άραδιασμένων κατά δίστιχα. Άς παρακολουθήσουμε τόν ποιητή σέ μιάν εξήγηση του Ρουμελιώτη χωρικού, όπου μās κατατοπίζει γιατί δέν έγκαταλείπει τόν γενέθλιο τόπο, παρά τές στερήσεις πού δοκιμάζει σ' αυτόν.

Τά λίγα σπίτια εἶναι κακό χωριό – νά τό λυπάστε!
 Παπά δέν ἔχουν, δάσκαλο, μουϊδέ καί γύφτο ἀκόμα·
 ἄφαλτος πάει ποιός πέθανε κι ἀλί ἀπό μᾶς πού εἰμάστε:
 στραβάδια μένουν τά παιδιά, καί τά τσαπιά μέ στόμα!...

Φτωχό τό ψωρολίβαδο, πεινᾶν καί τά μανάρια,
 τό σπόρο νά σοδέψουμε χαλάλι θά εἶναι κόπος,
 μᾶς συμπνιοῦν τά ρέματα, μᾶς γδέρνουν τά στουρνάρια...
 Θά εἰπῆς: –Γιατί καθόμαστε; – Νά μή ρημώση ὁ τόπος!

Καί παρακάτω ἡ ἐκ βαθέων λυρική ἔκφραση μιᾶς εἰδικῆς ἀπορίας:

Στόν κόσμο ἐτοῦτον, χωριανοί, πού ἀρσενοθηλυκεύει:
 πολλά εἶναι τά παράξενα, πολλά εἶναι καί μέγала!
 Ἄλλος ὀρίζει τό σπαρτό κι ἄλλος καρπό μαζεύει,
 ἄλλος ἔχει τά πρόβατα κι ἄλλος ἀρμέει τό γάλα...

Ζαβλακωμένε γείτονα, σέ τί Θεό πιστεύεις;
 Δέν ἀπαυδᾶς τήν τράπουλα, δέ σέ χορταίνει ὁ πείρος!
 Γυναίκα πῆρες ὄμορφη καί τή σαρακοστεύτεις–
 Καλά πού μ' ἔχεις γείτονα, καλά καί πού εἶμαι χῆρος!

Μούσα τοῦ Ἀθάνια εἶναι ὀλόκληρη ἡ Ἑλλάδα, μά ὁ γενέθλιος σκληρός τόπος τόν κεντρίζει περισσότερο στό τραγούδι. Ὁ ἴδιος ἔτσι ἐμφανίζεται σάν τόν ἀρχαῖο ρουμελιώτη προπάτορα, τόν Ἡσίοδο, πού ρίζωσε στό χῶμα του καί τό τραγουδῆσε ἀπό τά φυλλοκάρδια. Παρέμεινε λοιπόν πιστός στίς ἐθνικές καταβολές του σάν τόν Ἀσκραῖο συνάδελφό του, μά ἦταν ὅμως ἕνας Ἡσίοδος κοσμογυρισμένος. Ἡσίοδος πού πῆρε τόσα, θά μᾶς πει ὁ Ἀντρέας Καραντώνης, κι ἀπό τόν πολιτισμό τῶν πόλεων «ὦστε καί φράκο νά φορέσει ἀκόμη μέ εὐρωπαϊκή ἄνεση.

Μά μόλις τόν τραβήξει ὁ ρουμελιώτης μαγνήτης, πετάει τό φράκο, ντύνεται τή φουστανέλλα, παίρνει τό βιολί τοῦ Μπαταριά –τό χειρίζεται μέ ἐφάμιλλη δεξιOTECHNIA– ἢ κάποια ἀπό τίς σάλπιγγες τοῦ Παλαμά, καί, ἄλκιμος πάντα, σάν νά μὴν τόν ἄγγιξε ὁ χρόνος, μονομιᾶς βρίσκεται στά βουνά τῆς Ρουμελης. Κι ὄχι, ἀπλά, στά βουνά, αὐτός καί τό ἔρημο τοπίο, ὅπως οἱ τσοπάνηδες, ἀλλά ὅπως ὁ φιλικός τραγουδιστής τῶν ἀνθρώπων τοῦ βουνοῦ: τῶν χωρικῶν, τοῦ παπᾶ, τῆς νοικοκυρᾶς, τῆς ὁμορφῆς κοπέλλας, τῆς νιάς χήρας, τῆς γιαγιάς, τοῦ κουμπάρου, τοῦ δάσκαλου, τοῦ γεωργοῦ, τοῦ πολιτικάντη, τοῦ πραμματευτῆ, τοῦ φαρά τῆς λίμνης καί τῆς ἀκρογιαλιάς. Χτυπάει ὅλες τίς πόρτες σέ σπίτια καί σέ καλύβια, τοῦ ἀνοίγουν πρόθυμα γιατί ξέρουν ποιός εἶναι (εἶναι ὁ ἀμίμητος τραγουδιστής τοῦ χωριοῦ) κι' ἐκεῖνος χαιρετάει καί προσφωνεῖ ἔμμετρα τούς ἀνθρώπους τοῦ σπιτιοῦ. Μαντεύοντας σάν ποιητής τό μυστικό ἢ τήν «κατάσταση» τοῦ καθενός, μέ τίς γλυκόσυρτες δοξαριές τοῦ δεκαπεντασύλλαβου (πού εἶναι γευστικός καρπός τοῦ «δήμου», τοῦ «λαοῦ», καί τῆς προσωπικῆς τέχνης) τούς παίζει τό τραγοῦδι τό ταιριασμένο στόν καθέναν».

Ὁ Ἀθάνας τραγοῦδάει τούς Ρουμελιῶτες στά «Τραγοῦδια τῶν Βουνῶν», μά ἀποτείνεται σ' ἐμᾶς τούς κορεσμένους ἀπό καταναλωτικά ἀγαθὰ ἀνθρώπους τῶν μεγαλουπόλεων. Κι ἀκοῦμε κάποτε τόν λυρικό του λόγο σάν ἐξωπραγματικό, σάν ἐξωτερικό. Τά ἀδρά τοπία καί τά λιτά ἦθη πού περιγράφει καί ἀνυμνεῖ μᾶς ξαφνιάζουν. Λαχταροῦμε νά ξαποστάσουμε σέ μιὰ ἀπό τίς πολλές κρυσταλλοπηγές πού περιγράφει, νά μυρίσουμε ἕνα κυκλάμινο ἢ ἕνα ἀνθισμένο κλωνάρι ὀρεινοῦ τσαγιοῦ, ἀπό αὐτά πού μᾶς κάνει νά βλέπουμε μέ τά μάτια τῆς ψυχῆς διαβάζοντάς τον. Καί οἱ ἀδρές λέξεις τοῦ ρουμελιώτικου ιδιώματος κερδίζουν, καθῶς τίς προφέρουμε, σέ ὑλικότητα, σέ στερεότητα. Μιά στερεότητα πού εὐλογεῖ καί τή δική μας στερεότητα πάνω στό ἔδαφος καί πάνω στή

ζωή, καθώς μᾶς θωροῦνε σάν αὐθεντικές λαϊκές ὀντότητες, σάν γηγενεῖς θεότητες, ὅπως ἄλλωστε καί εἶναι.

Ὁ λυρικός κόσμος τοῦ Ἀθάνᾳ εἶναι ἓνας κόσμος πού δημιούργησε συνείδηση αὐθεντική καί ἀμεταποίητη. Καί ὁ σκοπός αὐτῆς τῆς συνείδησης εἶναι σαφής καί ἀστασίαστος: θέλει νά περισώσει τό σκάφος πού ἔφερε τόν ἀρχέγονο ἄνθρωπο ἀπό τό σκότος καί τήν κιβδηλία στό φῶς καί τήν αὐτοσυνειδησία. Τώρα μάλιστα πού τά ὕδατα τοῦ μηδενισμοῦ κατακλύζουν τό ἱστορικό τοπίο, ὁ Ἀθάνᾳ ὡς ἓνας φιλόανθρωπος τῶν ἐσχάτων καιρῶν ἐπιχειρεῖ ἔστω καί τήν τελευταία στιγμή νά μύσει τοὺς ἀναγνώστες του στίς ἀρχετυπικές λειτουργίες τῆς ψυχῆς. Τόπος γλωσσικῶς ἄβατος ἢ γλώσσα του γιά τοὺς περισσότερους ἀστούς πού μιλάνε τήν ξύλινη γλώσσα τῶν πολιτικῶν συνθημάτων καί τῶν ἐμπορικῶν διαφημίσεων. Καί ἐκεῖ ἀκριβῶς βρίσκεται τό κέντρον ἀπορίας τῶν μοντερνιστῶν πού δέν κάνουν βῆμα στίς ἀνιχνεύσεις τους ἄν δέν συμβουλευτοῦν τά γλωσσάρια τοῦ Πάουντ καί τοῦ Ἐλιοτ, ποιητῶν πού βρίσκονται στοὺς ἀντίποδες τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμικοῦ φρονήματος. Αὐτά τά ὀχτάστιχα τῶν δύο τετραστίχων μέ τή σταυρωτή συνήθως ὁμοιοκαταληξία διανοίγουν ὀρίζοντες καί ἀποτελοῦν τήν πιό ὑγιῆ κατάθεση τῶν τελευταίων χρόνων στήν τράπεζα τῶν νεοελληνικῶν ἀναζητήσεων. Θά καταθέσει καί στό σημεῖο αὐτό τόν θαυμασμό του ὁ ἐνθουσιώδης μά καί ἀκριβοδίκαιος Καραντώνης: «Θά ξεφάντωναν ὁ Παλαμᾶς καί ὁ Σικελιανός, ἄν μπορούσαν νά χαροῦν αὐτά τά τραγουδιστικά τσακίσματα τῆς λυρικής στιχοποιημένης ρωμαϊκής γλώσσας πού ἀκούονται σάν ἀπόηχοι ἔντονοι ἀπό τό μεγάλο τους παράδειγμα. Ἐχει χωρέσει ὅλη ἢ Ρούμελη μέσα σ' αὐτόν τόν πλατύτατο κύκλο πού ἀπαρτίζει ἓνα σάν ἀπό τόν Ἡσίοδο σχεδιασμένο λυρικό ἠθογράφημα διανθισμένο μέ ἐπικές μικρογραφίες. Τό σύνθεμα αὐτό εἶναι ρυθμισμένο σέ ἴσους χυματισμούς, σχεδόν ἰσότονης πνοῆς.

Πού νά πρωτοσταθείς, ποιά νά πρωτακούσεις, πώς νά ξεχωρίσεις ποιοτικά τό τέλειο από τό λιγώτερο τέλειο, αφού όλα τά στροβιλίζει μιá αδιάπτωτη διάθεση, σχεδόν διονυσιακή. Κανένα όχτάστιχο δέν θά σέ προλάβει νά σέ απογοητεύσει, γιατί μόλις αρχίζεις νά παρατηρείς μιá κάποια αδυναμία του, θά σέ ικανοποιήσει άμέσως τό έπόμενο. Είναι σά νά ξετυλίγεται ανάμεσά τους μιá παράξενη ποιητική σκυταλοδρομία πρós ένα νικηφόρο τέλος, πού στό τέλος στεφανώνει τόν σκυταλοδρόμο» (Νέα Έστία άρ. 1205).

*Νά είσαι γιομάτος σάν τ' αύγό, καλός σάν τή μπομποτά,
καί δυνατός σάν τό κρασί κι άκράτος σάν τό λάδι!
Κοντά στ' άλέτρι γελαστός, χαρούμενος στά πρώτα,
κι άκόμα πιό καλόκαρδος στό σπίτι σου τό βράδυ!*

*Άφόγκρο δίνε ταπεινό στή γνώμη του Πατέρα,
προσκύνα σάν είκόμισμα τής Μάνας σου τή ρόκα,
άγάπα τή συγχόμισσα κι όχι άλλη παραπέρα,
του κόσμου γλέντα τή χαρά χορεύοντας τό γιόκα!*

Καί παρακάτω ένας μακαρισμός στόν μαχητικό Ρουμελιώτη κι ένας ύμνος στό τοπίο μέσα στό όποιο γεννιέται και άνδρώνεται:

*Νά 'μουν στό Γαύρο Δάσκαλος, παπάς στό Καταφύγι,
τσοπάνος στή Λευτέριανη, στήν Κεντρική λοτόμος,
στόν Άσπριά για πέρδικες νά βγαίνω στό κυνήγι.
Νά 'μουν ζευγάς στό Χρύσοβο, στή Μάρω τυροκόμος.*

*Λεβεντοχώρια μου άλλα δυό, Νίσβαρι και Λιμνίστα,
σάν ταχυδρόμος σās περνῶ και γράμμα σās αφήνω...
Ήθελα νά 'μουν έπειτα γλεντζές στή Βετολίστα
και σόγαμπρος στήν Έλετσου, πού νάμπω και νά μείνω!*

“Όλα τά τραγούδια καί τῶν δύο τόμων ἀναδίνουν «ζέστα ψυχῆς, θερμή φιλία, ἀπροσποίητη οἰκειότητα, οἰκογενειακή θαλπωρή, συμποτική καί συμποσιακή διάθεση, λεβεντιά, καλοπροαίρετη μπερμπαντιά, λυγίσματα καί τσακίσματα χορευτικῆς ἀρρενωπότητος» (Καραντώνης). Ἔτσι προβάλλεται ἐπιδεικτικά ἀλλά καί σεμνότροπα μαζί ὁ ρωμαίικος χαρακτήρας. Αὐτός ὁ κόσμος, θά μπορούσαμε νά ποῦμε, δέν εἶναι τοῦ καιροῦ μας. Εἶναι κόσμος τοῦ Ἡσίοδου καί τοῦ Ὀμήρου· φρόνιμος καί ταραγμένος, ἡσυχασμένος καί ἀκατάστατος κόσμος ἀρχετυπικά μαγικός πού ἀνασαινει μέσα σέ μιά σχεδόν παραδείσια πληρότητα. Κι ἀκοῦστε πώς λάμπει λεκτικά ἡ ὁμηρικῆ φιλοξενία στίς σελίδες τῶν ποιημάτων τούτων:

*Μηλιῶτες καί Μηλιώτισσες, πολλή σας καλημέρα!
Δῶστε μου λίγη ἀπιλογία, πού εἶμαι παλιός σας φίλος:
Δέ θά κονέψω στό χωριό, διαβαίνω καταπέρα,
μόνε πού πέφτει πέστε μου τοῦ Κατσιγιάννη ὁ μύλος.*

*Κατακατήφορος κοφτός, πού γόνατα τσακίζει,
Νερόμυλος ἀχάλαγος ἀπ’ τόν καιρό τοῦ Νῶε,
κι’ ὁ μυλωνάς καλόκαρδος στόν ἴσχιο γιοματίζει:
–Καλῶς τόν ξένο πύφτασε! Πάρε φωμί καί τρῶε!*

Ἴδου καί ὁ ἐφησυχασμός τοῦ ὄρειοῦ Ὀδυσσεά μετά τό τέλος τῶν περιπετειῶν τῆς ζωῆς καί τήν ἐπιστροφή του στήν Ἰθάκη:

*Θά βγῶ ψηλά στήν Παπαδιά, ψηλά στό Τσακαλάκι
νά βρῶ χιλιόχρονο ἔλατο, στή ρίζα του νά κάτσω,
νά βοτανίσω στήν καρδιά τῆς πίκρας τό μαλλάκι,
νά θυμηθῶ τά ντέρτια μου καί νά τά δέσω μάτσο.*

*Ντέρτια γλυκά, ντέρτια πικρά, ντέρτια φαρμακωμένα,
 ὡς τώρα ζήσαμε μαζί – καιρός νά σᾶς χωρίσω!
 Σύρτε νά βρῆτε ἄλλες καρδιές, ἀφήστε με κι ἐμένα
 δίχως καημούς νά κοιμηθῶ καί δίχως νά ξυπνήσω!*

Ὁ ἀπροσδιόριστος ἡλικίας ρουμελιώτης ἥρωας τῶν ποιημάτων αὐτῶν ἀναχωνεὺς μέσα του ὄλες τίς ἡλικίες, μά στὸν ἀφρό τήν θύμιση ἀνεβάζει τίς περισσότερες φορές τήν ἡλικία τῆς νιότης, τότε πού ὁ ἔρωτας κεντοῦσε τήν ψυχή του σάν ζωτικό ἀλάτι. Κι αὐτό γιατί ὁ Γ. Ἀθάνας εἶναι ἕνας ποιητής τῆς ὑπαρξῆς καί τῆς ζωϊκῆς ὀρμῆς, πού ἴσως νά μὴν πορεύεται ἀπὸ τὸν ἕνα στὸν ἄλλο ἀναβαθμῶ, ὅπως τό θέλει ἡ φιλοσοφία τοῦ Μπέρξον καί ἡ «Ἀσκητική» τοῦ Καζαντζάκη, ἀλλὰ πού ὅμως δικαίωνει τίς ἐπιλογές τοῦ ἀνθρώπου καί δικαιώνεται στό τέλος ἀπ' αὐτές.

Κι ὅλα αὐτά συμβαίνουν ὅταν τό πάθος γιά ζωή, ὁ σεβασμός στά παραδομένα καί ἡ ἀργιοῖ ἀποδοχή τῆς ἐποτείας τοῦ Θεοῦ πάνω μας πολιτογραφοῦνται ἀπὸ τὸν αὐθεντικό λόγο. Γιατί ὁ Ἀθάνας στό ἔργο του αὐτό τραγούδησε γιά ὅλους μας μιὰ ζωντανή ἱστορία, μέ τό νά διηγηθεῖ τή μελωδία τῆς, καθώς θᾶλεγε μέ τὸν εὐγενικό του τρόπο καί ὁ Ἴσπανός λυρικός Ἀντώνιο Ματσάδο.

Ἔτσι παρακολουθήσαμε τήν ἀνάσταση τῶν συμβόλων κάποιων παραδοσιακῶν ἀξιῶν πού φαίνεται ὅτι παραμερίζονται στά χρόνια μας. Ὅλη αὐτή ἡ πανίδα τῶν στερημένων, ὅμως εὐχαριστημένων ἀπὸ τὸν λιτό τόπο τους Ρουμελιωτῶν μᾶς ἐνθαρρύνει μέσα στίς πόλεις ὅπου λιγοστεύουμε καθημερινά ἀνάμεσα στίς συμπληγάδες τοῦ ἑνός βιοτικῆς καί τοῦ ἄλλου περιβαλλοντολογικοῦ προβλήματος. Ὅσο ἡ ψυχή κοιτάζει πρὸς τίς ἀνοιχτωσιές τῶν ὀρεινῶν ὀριζόντων ὑπάρχει ἐλπίδα, ὑπάρχει λυρισμός, ὑπάρχει ἡ ἄχρονη λάμψη τοῦ μυθικοῦ κόσμου πού βρίσκει διεξόδους καί εὐαγγελίζεται εἰδήσεις ἐξανάστασης καί σωτηρίας.

«ΑΣΤΕΓΝΩΤΟ ΔΑΚΡΥ»

«ΤΟΥ ΑΔΕΡΦΟΥ ΜΟΥ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗ πού τίμησε τήν Ἑλλάδα σάν ἄνθρωπος καί τίμησε τόν ἄνθρωπο σάν Ἑλληνας». Αὐτή τήν ἀδρή ἀφιέρωση χαράζει στήν πρώτη σελίδα τῶν θρηνοτραγουδῶν τῆς συλλογῆς «Ἀστέγνωτο δάκρυ» ὁ Γ. Ἀθάνας. Ὅλα τά ποιήματα τοῦ βιβλίου μιλοῦνε γιά «κεῖνον», τόν ἀγαπημένο μικρότερο ἀδελφό, τόν Μίστο, πού τόσο ξαφνικά παράτησε τό φῶς τῆς ζωῆς στήν φωτεινή Κέρκυρα, στίς 14 Μαΐου τοῦ 1961. Εἶχε πάει ἐκεῖ νά μιλήσει γιά τόν Παπαδιαμάντη, γιά τό λαμπρό αὐτό «Πάσχα τῆς λογοτεχνίας μας», κι ἐκεῖ ἄφησε τόσο ἀδόκητα τή στερνή πνοή του. Στά δεκάχρονα ἀπό τόν θάνατό του κυκλοφόρησε ἡ συλλογή αὐτή μέ πρόλογο καί ἐπίλογο μέ «Γενεαλογικό σημεῖωμα» τῆς πιστεῖς γραμματέως τοῦ ποιητῆ, ἀείμνηστης πιά Γιαννιώτισσας καί ἀνθρώπου τῶν γραμμάτων Σαπφῶς Ἀναστασιάδη. Κατά τή μαρτυρία λοιπόν τῆς Σαπφῶς ὁ Ἀθάνας δίσταζε νά δημοσιεύσει τά ποιήματα γιά τό θάνατο τοῦ ἀδελφοῦ του. Ἦθελε ν' ἀκούγονται σέ στενό οἰκογενειακό περιβάλλον, θρηνώντας τόν ἀδελφό του στό ἄδυτο τοῦ σπιτιοῦ καί τῆς καρδιάς του. Ἀνάμεσα στά χειρόγραφα τῆς συλλογῆς αὐτῆς, ἡ Σαπφῶ βρῆκε καί τό παρακάτω χαρακτηριστικό κείμενο τοῦ ποιητῆ:

«Τά ποιήματά μου αὐτά, πού ἐπιγράφω «Ἀστέγνωτο Δάκρυ», δέν εἶναι ἄλλο τί παρά τά συγχομένα ἐκεῖνα μοιρολόγια πού ξεφωνοῦμε αὐθόρμητα, πηγαῖα, ἀνεξέλεγκτα, τήν ὥρα τῆς κηδείας τοῦ ἀγαπημένου μας, μὴ δυνάμενοι νά πιστέψουμε ἀκόμα τόν ὀριστικό διαπαντός χωρισμό... Τίς τραγικές ἐκεῖνες στιγμές στριφογυρίζουν στή σκέψη μας ἀθέλη-

τα, ζωηρές αναμνήσεις από τή ζωή του, από τή ζωή μας. Και κάθε τόσο μάς συγκλονίζει ένας στεναγμός πόνου, ένα αναφιλητό οδύνης. Μάς ξεφεύγει ένα ξεφωνητό ή ένας ψίθυρος μοιρολογιού. Δέκα χρόνια πέρασαν... "Όμως για μένα ή κηδεία του 'Αδελφού μου δέν έτελείωσεν άκόμα. Έξακολουθώ νά τόν ξεπροβοδίζω από τή ζωή μας πρός τήν Αιώνια Ζωή μέ τόν πόνο μου άμείωτο, μέ τό δάκρυ μου άστέρνωτο. Άλλοτε ξεφωνίζω, κι άλλοτε ψιθυρίζω, κι άλλοτε σωπαίνω τά μοιρολόγια μου. Πώς βρέθηκε νά τά 'χω και γραμμένα, πολλές φορές, δέν μπορώ νά τό καταλάβω...»

Ο Ναυπάκτιος μελετητής του έργου του Άθানা Ντίνος Μακρυγιάννης σέ όμιλία του στό Β' Συμπόσιο Ναυπακτιακής λογοτεχνίας πού έγινε στή Ναύπακτο τόν Οκτώβριο του 1995, θά άναφέρει μεταξύ άλλων και τά εξής χαρακτηριστικά για τή συλλογή τούτη: «Ο ποιητής τά έδωσε στή δημοσιότητα σάν μιά δική του έπιμνημόσυνη δέηση στά δέκα χρόνια από τό θάνατο του άδελφού του. Τό κάθε ποίημα είναι ένας σφάχτης κι ένας λυγμός. Είναι τά δάκρυα πού μάζεψε φιλάργυρα σέ μιά μυστική δακρυδόχη, χωρίς νά μπορεί νά δείξει προτίμησι, νά τά ξεχωρίσει...» (βλέπε τόν τόμο μέ τά κείμενα του Συμποσίου, Άθήνα 1997, σελ. 250). Δέν έχει ξαναφανεί ίσως βιβλίο ποιητικό, όπου άδελφός θρηνηί τήν άπώλεια του άδελφού του. Ήταν άληθινά άγαπημένα άδελφια, κι άξεχώριστα πορεύονταν στή ζωή παρ' όλο πού ό κατά έναμιση χρόνο νεώτερος Μίστος ήταν άνθρωπος μέ πλούσια έσωτερικότητα, έκλεκτικός στίς φιλίες του και δύσκολος στίς συναναστροφές, σ' αντίθεση μέ τόν άνοιχτόκαρδο φιάνθρωπο, δημοκρατικό άδελφό του, τόν Γιώργο. Παρά τίς παραπάνω όμως διαφορές, όπως γράφει στόν πρόλόγό της και ή Σαπφώ «τό προσεπίκτητο φύραμα παιδείας και πείρας πού διαμόρφωσε στή διαδρομή τής ζωής τους τό χαρακτήρα τους, ήταν τό ίδιο άγνό, τό ίδιο διαλεχτό, τό ίδιο καλά δουλεμένο.

Πέρασαν τό μεγαλύτερο μέρος τῆς ζωῆς τους μαζί στήν ἴδια στέγη, στό ἴδιο τραπέζι. Μέ τήν ἴδια εὐγένεια φυῆς, τήν ἴδια θέρμη καρδιάς, τήν ἴδια καλλιέργεια πνεύματος. Κι ἀκόμα, τήν ἴδια ἀπέχθεια γιά τό κακό καί τό ἄσχημο.

Προσπαθοῦσαν νά εἶναι ἀχώριστοι, σάν νά μή χόρταινε ὁ ἕνας τόν ἄλλο. Μά κι ὅταν τῆς ζωῆς οἱ ἀνάγκες τούς χώριζαν, πάλι ἀχώριστοι ἔμεναν... Ἀπό τήν ἐποχή τῆς «Ἀκρόπολης» τοῦ Γαβριηλίδη, ὅπου νεαροί συντάκτες εἶχαν κάνει τήν πρώτη δημοσιογραφική τους ἐξόρμηση, ὁ Ζαχαρίας Παπαντωνίου εἶχε ἐπισημάνει τή συμπαθητική «δίδυμη» παρουσία τους. Καί διασκέδαζε σκισσάροντας πρόχειρα σέ δημοσιογραφικό χαρτί τή μιά μορφή ἐντελῶς πλάϊ στήν ἄλλη - προφίλ. Ἔβαζε ὀλόγυρα, κορνίζα, τό κάστρο τοῦ Ἐπάχτου κι ἀποκάτω τήν ἐπιγραφή: «Τό Ἀδελφάτο τῶν Ναυπακτιῶν». Ὑπῆρχαν πολλά τέτοια σκίτσα στό ἀρχεῖο τους στή Ναύπακτο ἀλλά, δυστυχῶς, κάηκαν κι αὐτά, μαζί μέ ὅλα τ' ἄλλα τους χαρτιά, στόν ἐμπρησμό τοῦ σπιτιοῦ τους τό 1944. (Ὁ Πατέρας τοῦ Ζαχαρία, Λάμπρος Παπαντωνίου, εἶχε ὑπηρετήσει δημοδιδάσκαλος στή Ναύπακτο, ὅπου καλλιέργησε φιλικούς δεσμούς μέ τήν οἰκογένεια Ἀθανασιάδη Νόβα)».

Ἀμέσως μετά τό θάνατο τοῦ Μίστου ὁ ποιητής κάνει ἕνα ταξίδι αὐτοπαρηγοριᾶς στήν πατρίδα τῆς πατρογονικῆς του γενιάς, τό Ζαγόρι τῆς Ἠπείρου. Ἐπιστρέφοντας ἀπό ἐκεῖ, ἀναχωρεῖ γιά τό Saint Vincent τῆς Βόρειας Ἰταλίας. Μετά ἀπό ἐκεῖ ἀποσύρεται σέ κάποιο ἀπόμερο χωριό, τό Pré Saint Didier τῆς Ἀόστας, στούς ἰταλικούς πρόποδες τοῦ Monte Bianco. Ἐκεῖ μπόρεσε καί ἀναπόλησε τόν ἀδερφό του, ὅπως τόν ἤξερε κι ὅπως τόν ἀγαποῦσε ἀπό τά μαθητικά τους χρόνια στόν Ἐπαχτο, ὡς τήν ὠριμη καί τήν προχωρημένη ἀκόμα ἡλικία του. Στό τελευταῖο ἐκεῖνο χωριουδάκι ἔγραφε καί τά πρῶτα ποιήματα τῆς συλλογῆς τόν Ἰούλιο τοῦ 1961. Καί τό ἐν προόδῳ αὐτό θρηνητικό τραγοῦδι συνεχίστηκε καί τά

επόμενα χρόνια, γραφόμενο μέ μιά ήρεμη άπελπισία και έγκαρτέρηση, καθώς οί θρησκευτικές πεποιθήσεις του ποιητή επέτρεπαν τήν έλπίδα για ένα ξαναντάμωμά τους πέρα από τά άσφοδελά λιβάδια του θανάτου. Συχνά ρωτάει τόν άδερφό άν συνάντησε στά χριστιανικά Ίλίσια τόν πατέρα πού δέν γνώρισαν και τήν άγαπημένη τους μητέρα πού τά χαϊδανάστησε.

Και τό παράπονό του κορυφώνεται στή δακρυστάλαχτη «Μικρή Έλεγεΐα», όπου δέν κλαίει μόνο τόν άδερφό, αλλά και τόν ίδιο τόν έαυτό του πού ειχε τό δυσμενές προνόμιο νά άπομείνει τής γενιάς του «ό στερνός».

ΜΙΚΡΗ ΕΛΕΓΕΙΑ

*Γεννήθηκε μέ τ' άνθη ενός Άπρίλη
και πέθανε μέ τ' άνθη ενός Μαγιου.
Λές κι ο Θεός στή γη τόν ειχε στείλει
νά ζήσει τή ζωή ενός λουλουδιου...*

*Τόν θήλασε, θαρρείς, ή Μάνα ή χήρα
μέ δάκρυ, όχι μέ γάλα – όμως ποιά
καλοθελήτρα τόν βλογοῦσε μοίρα
κ' έγινε ώραϊος, μέ όλάνθιστη άνθρωπιά;*

*Μαζί μας τή ζωή του πέρασε όλη,
δική του δέν άπόχτησε φωλιά.
Μά βιάστηκε άπ' του Μάη τό περβόλι
νά φύγη προτου φύγουν τά πουλιά,*

*χωρίς ν' άρρωστηθῆ, νά μάς πονέση
ό πόνος του κ' έμάς άδερφικά,
χωρίς κάν στό κρεβάτι του νά πέση
νά παραδώση τήν ψυχή γλυκά.*

Ἄξαφνοθάνατε ἀδερφέ μου, ὁ κλῆρος
 πού μ' ἄφησες, πνιγμός ἀποσπερνός....
 Πῶς τά 'φερε ὁ μοιραῖος τῆς ζήσης γύρος
 νά μείνω τῆς γενιᾶς μας ὁ στερνός!

Τούς τάφους σας μέ δάκρυα νά φροντίζω
 καί νά σαλεύω, κυπαρίσσι ὀρθό,
 πού ἄλλη χαρά δέν ἔχω, δέν ἐλπίζω
 παρὰ νά πέσω κι ὅπου ἐσεῖς νά 'ρθῶ...

Γεννήθηκε μέ τ' ἄνθη ἑνός Ἀπρίλη
 καί πέθανε μέ τ' ἄνθη ἑνός Μαγιοῦ...
 Λές κι ὁ Θεός στή γῆς τόν εἶχε στείλει
 νά ζήσει τή ζωή ἑνός λουλουδιοῦ.

Ἦλα τά ποιήματα τῆς συλλογῆς δέν ἀποτελοῦν πτήσεις τῆς φαντασίας· ἀποτελοῦν σεμνή ἀπόδοση τῆς πραγματικότη-
 τας. Θά μᾶς πεί ἡ Σαπφώ Ἀναστασιάδη στόν συγκινημένο μά
 περιεκτικό στή λιτότητά του πρόλογό της, «ἡ βαγιά, ἡ ροδιά,
 ἡ γαζία, ἡ μεσπουλιά, τά γιασεμιά πού ἀναφέρονται σέ ὀρισμέ-
 να ποιήματα, δέν εἶναι φανταστικά εὐρήματα γιά τή συμπλή-
 ρωση τῶν στίχων. Εἶναι τά δέντρα καί τά λουλούδια πού περι-
 στοιχίζουν τό παράθυρο καί τή μπαλκονόπορτα τῆς κάμαρας
 τοῦ Μήστου στό σπίτι τους στόν Ἔπαχτο». Ὅμως τά γιασε-
 μιά φαίνεται πώς, ἀπό τόν καιρό πού νομαρχοῦσε στή Χίο καί
 τόν μεθοῦσαν ἐκεῖ οἱ εὐωδιές τοῦ «Χίου ἴασμου», ἔγιναν μέ τόν
 καιρό τά ἀγαπημένα του λουλούδια. Γιά τήν Χίο μάλιστα, τό
 θεσπέσιο αὐτό νησί «τῶν γλυκῶν καί τῶν μύρων» εἶχε κάνει
 καί μιά διάλεξη πού ἄφησε ἐποχή καί τυπώθηκε σέ ξεχωριστό
 βιβλιαράκι. Γιασεμιά πάντα στόλιζαν καί τό γραφεῖο του στή
 Ναύπακτο, κομμένα ἀπό τίς γιασεμιές τοῦ κήπου του.

Τό «Ἀστέγνωτο δάκρυ» συγκλονίζει μέ τήν ἄδολη ποίησή του τόν ἀναγνώστη, ὅπως συγκλόνησε καί τόν ποιητή του ὅταν τό ἔγραφε. «Ὅλους ἐκείνους πού ἔτυχε νά δεχτοῦν ἀπό τή Μοίρα ἕναν πολύτιμο ἀδερφό σάν ἀνεκτίμητο δῶρο, κι ἕναν ἀδόκητο ἀδελφικό θάνατο σάν πλήγμα ἀνέλεκτο».

Ἄς κλείσουμε τό λυρικό τοῦτο μνημόσυνο μέ κάποιους στίχους τοῦ Ἀθάνα ἀπό τό βαθύτατα συγκινημένο ποίημα

ΤΑ ΓΙΑΣΕΜΙΑ ΤΟΥ

*Ἄνθοῦν τά γιασεμιά μας πού ἀγαποῦσες.
Γιατί δέν ἔρχεσαι; Ἔλα νά τά ἰδῆς!
Κόψε νά στείλῃς στίς μικρές σου Μοῦσες,
πού ξέρεις τόσο ἀβρά νά τραγουδῆς...*

*Στολίζουν καί τοῦ τάφου σου τό χῶμα.
Φοβᾶμαι πῶς δέν τά ἔχεις αἰσθανθῆ.
Δέ θά γνωρίζῃ ὁ Ἄδης ἄλλο χρῶμα:
Μαῦρα τά νυχτολούλουδα πού ἀνθεῖ!*

*Ὅμως τά γιασεμιά, τά γιασεμιά σου
ὁ πόνος σου πιστά καλλιεργεῖ
ὥσπου νά ῥθῶ, νά ῥθῶ κ' ἐγώ σιμά σου
φηλά στόν οὐρανό, βαθιά στή γῆ...*

*Καί θά ἴβρω τρόπο, ἀγαπημένε, θά ἴβρω
τόν Ἄδη νά γελάσω μιά στιγμή
καί μέσα στό σκοτάδι του τό μαῦρο
ἐν' ἄσπρο νά σοῦ φέρω γιασεμί!*

«QUADRETTI ITALIANI»

ΤΟ 1997 ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΤΗΚΕ, ΩΣ ΕΒΔΟΜΟΣ ΤΟΜΟΣ ΤΗΣ ΣΕΙΡΑΣ Italo-Graeca του Πανεπιστημίου της Padova, ή συλλογή 100 τετραστίχων του Άθανά με τόν παραπάνω τίτλο. Η έκδοση είναι πολυγραφημένη και την επιμέλεια είχε ο καθηγητής F. M. Pontani, πού έκανε και τίς μεταφράσεις τους στά ιταλικά. Οί μεταφράσεις αυτές δημοσιεύθηκαν άντικρυστά στό κάθε τετράστιχο του πρωτοτύπου. Τά τετράστιχα του Άθανά είναι γραμμένα στόν ιαμβικό δεκαπεντασύλλαβο και φέρουν σταυρωτή όμοιοκαταληξία, ένω οί μεταφράσεις έγιναν στόν πυκνό ιταλικό ένδεκασύλλαβο. Η έκδοση αυτή έφτασε στά χέρια του Άθανά σέ λιγοστά άντίτυπα και μοιραζόταν από τόν ίδιο έπιλεκτικά.

Τά τετράστιχα αυτά άρχισαν νά γράφονται πρίν από τό 1939, άφού κατά τό έτος εκείνο δημοσιεύονται έπτά στήν «Επιθεώρηση έλληνο-ιταλικής πνευματικής έπικοινωνίας» (τεύχος 4) και τόν έπόμενο χρόνο, στό τεύχος 1ο δημοσιεύονται άλλα έννέα. Τήν έκδοση του 1979 προλογίζει περιεκτικά ό μεταφραστής τών τετραστίχων στά ιταλικά Filippo Maria Pontani, καθηγητής άργότερα της Νεοελληνικής λογοτεχνίας στόν Πανεπιστήμιο της Padova. Η Μαρία Δημάκη, πού άσχολήθηκε μέ τή συλλογή αυτή ειδικώτερα, παρουσιάζοντας και έμπεριστατωμένη άνακοίνωση στό Β' Συμπόσιο της Ναυπακτιακής Λογοτεχνίας πού έγινε στή Ναύπακτο (13-15 Οκτωβρίου 1995) άναφέρει πώς ό Άθάνας στό λυρικό του αυτό «όδοιπορικό έπισκέπτεται 53 ιταλικές πόλεις, μέ τήν όνομασία τών όποιων τιτλοφορεί 68 συνολικά τετράστι-

χα, ενώ λιγότερα είναι όσα αναφέρονται σέ συγκεκριμένα μνημεία τών πόλεων αὐτῶν ἢ σέ ἐκτεταμένες περιοχές. Ἡ εὐαίσθητη ματιά τοῦ λογοτέχνη ἀγκαλιάζει μέ τήν ἴδια στοργή καί ἀπαθανατίζει σέ στίχους μέ τόν ἴδιο πηγαῖο λυρισμό τή φυσική ὁμορφιά καί τίς χάρες τῶν μεγάλων ἀλλά καί τῶν μικρῶν πόλεων. Σέ ὀρισμένες μάλιστα ἀφιερώνει δύο ἢ καί περισσότερα τετράστιχα».

Ὁ Ἀθάνας εἶναι ἀληθινά ἐρωτευμένος μέ τήν Ἰταλία, μ' ὅλες τίς πόλεις της καί μ' ὅλη τήν ὑπαιθρη χώρα, εἰδικώτερα δέ μέ τίς μεγάλες κατά καιρούς πολιτιστικές της πρωτεύουσες, τή Ρώμη, τή Φλωρεντία, τή Βενετία, τή Ραβέννα. Μέ τή Ρώμη μάλιστα τόν ἔδενε καί συγγενικός δεσμός· ἐκεῖ βρισκόταν τό φημισμένο χρυσοχοεῖο τοῦ πεθεροῦ του Βούλγαρη (πού καταγόταν ἀπό τήν Παραμυθιά, ἀπό ὅπου ἦταν καί ἡ ἀπώτερη καταγωγή τῶν Νοβαίων). Εἶχε παντρευτεῖ τήν κόρη του Μαρία τό 1936, ὕστερα ἀπό προξενιό πού στέργισε ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος, σ' ἕνα ἀπό τά περάσματά του ἀπό τήν Αἰώνια Πόλη. Τήν Ἰταλία τήν ἐπισκεπτόταν συχνά καί εἶχε τήν εὐκαιρία νά γνωρίσει τά τοπία της καί τόν πολιτισμό της. Παραμονές τοῦ πολέμου τοῦ 1940 βρισκόταν ἐκεῖ, καί σέ κείμενά του ἱστορεῖ τήν ἀγωνία του γιά τήν αἱματηρή περιπέτεια στήν ὁποία εἰσερχόταν τότε ὁ πλανήτης καί ἰδιαίτερα ὁ Μεσογειακός κόσμος. Σέ καιρούς μάλιστα ἐλληνικῶν πολιτικῶν κρίσεων μεταπολεμικά, ὅταν τόν ρωτοῦσαν οἱ δημοσιογράφοι σχετικά, ἀπαντοῦσε μέ τό ἀμίμητο χιούμορ του: «Λυποῦμαι πού δέν βρίσκομαι στή Ρώμη· ὅμως ἀναχωρῶ αὔριο». Κι ἔτσι ἀπέφευγε τούς δύσκολους καί ἐπώδυνους σχολιασμούς τῶν γεγονότων.

Παρενθετικά ἀναφέρω πώς μέ τίς φυσικές καί πνευματικές ὁμορφιές τῆς Ἰταλίας ἀσχολήθηκαν στιχηρῶς πολλοί Ἕλληνες, ἀπό τά χρόνια τῆς Ἀλώσεως ἀκόμη ὡς τίς μέρες μας. Δύο μάλιστα λαμπροί ποιητές, οἱ Γιάννης Ρίτσος καί

Νικηφόρος Βρεττάκος δημοσίευσαν και ποιητικές συλλογές με θέμα τους τήν γειτονική χώρα. Ο Ρίτσος δημοσίευσε τό 1982 τό «Ιταλικό Τρίπτυχο» και ό Βρεττάκος τό 1990 τά «Σικελικά ποιήματα». Και τά δύο αυτά βιβλία άνήκουν στό νεωτερικό κλίμα γραφής, ένώ τά τετράστιχα του Άθάνα προσθέτουν στην ποιητική τής παράδοσης. Πιό εύχυμα και πιό ούσιαστικά μου φαίνονται τά ποιήματα του Άθάνα. Ο μοντερνισμός δέν άποτελεί πανάκεια για τήν λυρική έκθεση των ούσιων. Κι όποιος έχει νά πει πράγματα, τά λέει και μέ τόν τρόπο του παλιού καλού οργανωμένου λόγου.

Τά ποιήματα αυτά, πού ό Άθάνας τά έπεξεργάστηκε κατά καιρούς, και μάλιστα μέ ιδιαίτερη προσοχή και ζήλο, αρχίζουν μέ δύο τετράστιχα πού ύμνούν τήν Ιταλία γενικώς. Άκολουθούν τετράστιχα για τό Μπάρι, τό Μπρίντζι, τήν Μεσσίνα, τήν Ταορμίνα, τήν Αϊτνα, τήν Κατάνια, δύο για τίς Συρακούσες, τρία για τό Παλέρμο, δύο για τή Νάπολη και άλλα. Καμιά Ιταλική περιοχή δέν μένει άτραγουδιστη. Έδω έκθειάζεται ή φύση, πιό πέρα σχολιάζεται ή ιστορία, πιό κάτω έπαινείται ή τέχνη, πιό εκεί δοξολογείται ή θρησκεία. Κι όλα αυτά τά ύμνολογήματα άλαφροδένουν μεταξύ τους έπικούς ιστορικούς μέ λυρικούς συναισθηματικούς τόνους.

Κάποτε όμως έπιχειρείται και ή λυρική διόρθωση τής... ιστορίας, όπως στό δεύτερο τετράστιχο για τίς Συρακούσες:

*Όχι, δέ νικηθήκατε στον τόπο αυτό Άθηναίοι.
Θά λάθεψε ό ιστορικός και θά 'πε φέμα ό θρύλος.
'Απ' τά βαθιά χιλιόχρονα μιάν άλλη άλήθεια πνέει·
άκόμα σήμερα νικούν ό Σοφοκλής κι ό Αίσχύλος.*

Ίδου και τό σκίτσο του διαβατικού από τή Νάπολη ποιητή, μέσα στην άκουαρέλα τής μεγάλης πολιτείας:

*Τά κύματα τοῦ κόλπου σου χορεύουν ταραντέλλα.
 Βουνά καί στήθια ἀνθρώπινα ὅμοια ξεχύνουν λάβα.
 Μέ ποιά χαρά στήν κόκκινη παλιά σου ἀκουαρέλα
 βλέπω νά ζωγραφίζεται καί τό δικό μου διάβα.*

Νά κι ἓνα σχεδιάσμα τοῦ τοπίου τοῦ Κάπρι, πού φανερώ-
 νει καί μεγάλη ἐσωτερικότητα:

*Δέν ξέρω τί 'ναι πού μεθᾶ καί τ' εἶναι πού πλανεύει.
 Στούς βράχους σου σαρφάλωσα καί στίς πηγές σου μπηχα.
 Ὅσο ἀγριεύει ἡ πέτρα σου τόσο μέ γαληνεύει·
 τό φῶς σου πιό περσότερο μέ τή γαλάζια γλύχα.*

Τά πιό πολλά τετράστιχα παινεύουν τή φυσική ὀμορφιά,
 τό ἱστορικό μεγαλεῖο, καί τά δοξασμένα μνημεῖα τῆς Ρώμης.
 Τραγουδᾷ ἀκόμα καί τούς δρόμους τῆς, θυμάται ὡς καί τούς
 διάσημους ξένους πού τούς περπάτησαν σέ χρόνια ρομα-
 ντικῶν ξεχειλισμάτων ἀλλά καί κοινωνικῶν ἀναστατώσεων.
 Τό παρακάτω τετράστιχο νά γράφτηκε τάχα παραμονές τοῦ
 ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου;

*Μέ τήν Ἀθήνα στάθηκες πατρίδα στίς πατρίδες.
 Τό βᾶρος δέ σέ κούρασε ποτέ τῆς ἱστορίας.
 Στιγμές γιά σέ, θαρρεῖς, μετροῦν οἱ χιλιετηρίδες,
 κι ὅλο σέ φλέγει ὁ πυρετός τῆς κοσμοκρατορίας.*

Ἀκολουθεῖ τό τραγούδι τῆς κοσμοξακουσμένης ὁδοῦ τῆς
 Ρώμης, τῆς Βία Βένετο.

*Βαθύ μου πλατανόρεμα, λοξό μου κατηφόρι,
 τῆς ξενιτειᾶς αὐλόγυρο, τοῦ κόσμου σταυροδρόμι,
 κι ἄν χίλιους δρόμους ἔχουμε νά ρθοῦμε οἱ κοσμοπόροι,
 μονάχα ἐσύ μᾶς ὀδηγεῖς κατάκαρδα στή Ρώμη.*

Ἴδου καί τό τετράστιχο τοῦ ἐρωτευμένου μέ τήν Αἰώνια Πόλη Γκαϊτε:

*Ἔτσι ὅπως δέν τήν ξέχασες δέν σέ ξεχνᾶ καί ἡ Ρώμη.
Κι ἄν κάτι ἀπό τή δόξα σου τῆς εἶχες μεταγγίσει,
χαρίζοντάς σου τ' ὄμορφο τοῦ πάρκου σταυροδρόμι
μέ τήν ἀθανασία της σ' ἔχει ἀποθανατίσει.*

Τή λυρική τούτη περιδιάβαση στόν πλούσιο κόσμο τῶν ἰταλικῶν τετράστιχων τοῦ Ἀθάνα θά τήν κλείσουμε μέ τό τέταρτο ἀπό τό τέλος τετράστιχο πού ἀναφέρεται στό Τρέντο καί στόν ἴσκιό τοῦ μεγάλου ποιητῆ πού δοξολογεῖται μέ τόν ἀνδριάντα πού τοῦ ἔστησαν.

*Περήφανα σέ περικλειοῦν τά ὀρθόστητα βουνά σου
καί πότε φέρνουν τόν ἀνθό, πότε βαστοῦν τό χιόνι.
Μά ὁ Δάντης πού τόν ὕψωσες σέ μπροῦντζο ἀνάμεσά σου
μέ τό δικό του ἀνάστημα κάθε ἄλλο ταπεινώνει.*

Οἱ μνεῖες τῆς Ἑλλάδας, τῆς ἱστορίας της, τῆς μυθολογίας της, τῶν λαμπρῶν τέχνων της, ἀπό ἐκεῖνα τῆς ἀρχαιότητος ὡς τόν Βησσαρίωνα, εἶναι συχνές καί συγκινημένες. Ὁ Ἀθάνας στό βιβλίο αὐτό ὑποφέρει ἀπό τήν ἀκριβή ἱστορική μνήμη. Καί ὑποφέροντας ζωογονεῖται, ἀνανεώνεται ὡς βιολογική ὄντοτητα καί ὡς λυρική ἐμπνοή. Καί πάντα οἱ μνήμες αὐτές συμπλέκονται μέ ἀντίστοιχες καί συγγενικές ἰταλικές. Γιατί τό λυρικό πρόσωπο πού ἄλλοτε εἰκονογραφεῖ καί ἄλλοτε ἀγαλματοποιεῖ ὁ Ἀθάνας ἔχει δύο ὄψεις· εἶναι ἓνας ποιητικός Ἰανός. Ἡ μιά του ὄψη ἀπεικονίζει τήν Ἰταλία καί ἡ ἄλλη τήν Ἑλλάδα. Καί αὐτή ἡ συναισθηματική συζυγία βρῖσκει τό ἀντίστοιχό της καί στήν λυρική συζυγία. Οἱ «Ἰταλικές μακέττες» τοῦ Ἀθάνα σίγουρα ἀποτελοῦν μία ἀπό τίς πιό εὐτυχισμένες του ποιητικές στιγμές.

«ΑΝΑ ΤΟΝ ΘΕΡΙΣΜΕΝΟΝ ΑΓΡΟΝ»

ΤΟ 1975 ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΑΝ ΟΙ «ΜΟΝΟΚΟΝΔΥΛΙΕΣ», 668 εύρηματικά τετράστιχα έξοχης λυρικής ευαισθησίας τά πιά πολλά. Καί τό ἄθλημα τοῦ σύντομου περιεκτικοῦ ποιήματος συνεχίζεται τό 1982 μέ ἕνα νέο καλαίσθητο τόμο, ἐπίσης τετραστίχων, πού δέν ἀριθμοῦνται ὅπως ἐκεῖνα τῆς συλλογῆς «Μονοκονδυλιές», καλύπτουν ὅμως 312 σελίδες, μέ τρία τιτλοφορημένα τετράστιχα ἀνά σελίδα.

Τά ἐννιακόσια περίπου τετράστιχα τοῦ νέου βιβλίου ἔχουν θησαυριστεῖ ἀπό μιά πηγαία σχεδόν πάντα λυρική ἐμπνοή πού διαρκεῖ μιά ὀλόκληρη ζωή, θησαυρισμένα κατά τρόπο λεκτικῶς καί στοχαστικῶς εὐρηματικό. Τά τετράστιχα αὐτά, πού βεβαίως δέν γράφονται ἀπό τή μιά στήν ἄλλη μέρα, ἴσως ἀποτελοῦν ἕνα εἶδος ἡμερολογιακῶν καταγραφῶν, ἀφοῦ ἡ γνησιότητα τοῦ τόνου τῆς φωνῆς τους δέν μᾶς ἀφήνει περιθώρια νά ὑποθέσουμε πῶς γράφτηκαν «ἐκ συστήματος», ὡσάν προγραμματικά κατασταλάγματα μιᾶς μακρᾶς ζωῆς γεμάτης ἐμπειρίες. Εὐστοχα θά παρατηρήσει συναφῶς κάποιος κριτικός του, πῶς τά τετράστιχα τοῦ τόμου «Ἀνά τόν θερισμένον Ἄγρον» εἶναι «στοχασμοί, φωσφορισμοί, σκέψεις καί διαχύσεις τοῦ νοῦ καί τῆς καρδιάς, πού συλλαμβάνονται καί ἀποτυπώνονται στό χαρτί, μικροί, ζουμεροί καί χυμώδεις πνευματικοί καρποί, ἀπό ἕναν καλά καί μέ ἐπιμονή καί σύστημα, στό μάκρος μιᾶς ὀλόκληρης ζωῆς, «θερισμένον ἀγρό», ἐνός τόσο γόνιμου καί αὐθόρμητα ἐκφραζόμενου ποιητικοῦ ταλέντου. Ἄλλοτε ξεπηδοῦν τά τετράστιχα τοῦτα, σάν λυρική διάχυση, ἄλλοτε σάν ἕνα βαθυστόχαστο ἐπίγραμμα,

ἄλλοτε σάν στιχουργημένο παιχνίδι –καί ἡ ὁμοιοκαταληξία, ἡ εὐρηματική καί ἐντυπωσιακή, πολλές φορές, παίζει κυρίαρχο ρόλο στήν ποίηση τοῦ κ. Γ. Ἀθάνου– μ' ἓνα κυματιστό στίχο, ἄλλοτε πάλι σάν καταστάλαγμα ὠριμῆς συλλογῆς, πολυχρόνιας ἐμπειρίας καί βαθιά βιωμένης καθημερινῆς «ἀλήθειας».

Στήν περίπτωση τοῦ Ἀθάνου συνέβη ὅ,τι καί μέ τόν Παλαμᾶ στόν «Κύκλο τῶν τετραστίχων», ὅ,τι καί μέ τόν Δροσίνη στό «Σπίθες στή στάχτη». Ὅπως καί ἐκεῖνοι, ἀληθινοί πατέρες τοῦ νεοελληνικοῦ λυρισμοῦ καί τοῦ Δημοτικισμοῦ, ἔτσι καί ὁ μαθητής τους Γ. Ἀθάνου, ὕστερα ἀπό πολλά χρόνια γόνιμης ποιητικῆς θητείας συγκέντρωσε τά κορφολογήματα τῆς σκεπτόμενης καρδιάς του σ' ἓνα βιβλίο.

Τά τετράστιχα αὐτά, ἔχοντας, καθώς εἴπαμε, ἡμερολογιακό χαρακτήρα, εἶναι εὐλογο νά μὴν παρουσιάζονται σέ θεματικές ἐνότητες, ἀλλά νά μᾶς προσφέρονται ἀνακατεμένα, ἀνάλογα μέ τήν ψυχική παρόρμηση τοῦ ποιητῆ τῆ στιγμῆ πού τά ἔγραφε. Εἶναι δέ ἄλλοτε περισσότερο κι ἄλλοτε λιγότερο δουλεμένα, γραμμένα τά πιο πολλά στό μέτρο τοῦ δεκαπεντασύλλαβου καί τά λιγότερα σέ διάφορους ἄλλους συλλαβικούς κυματισμούς, πότε μέ ζευγαρωτή ὁμοιοκαταληξία καί πότε ἀνομοιοκατάληκτα. Τά λιγότερο ἐπιτυχημένα ἀνήκουν στήν κατηγορία τῶν ἀνομοιοκατάληκτων. Αὐτή δέ ἡ ἀυστηματοποίητη καί ἔξω ἀπό θεματικές ἐνότητες παράθεση τόσων πολλῶν τετράστιχων, μᾶς κάνει νά πιστέψουμε πώς στό σύνολό τους συγκροτοῦν ἓνα ἡμερολόγιο ψυχῆς χωρίς ἡμερομηνίες. Οἱ ἡμερομηνίες στήν περίπτωση αὐτή θά ἦταν κάτι τό ἐντελῶς συμβατικό καί δέν θά εἶχαν νά κάνουν μέ τίς λυρικές οὐσίες πού διαπραγματεύεται στούς στίχους τοῦ ὁ ποιητῆς.

Ἡ αὐθόρμητη οἰκοδόμηση τοῦ βιβλίου εἶναι προφανῆς καί ἀναδίδει χάρη, καθώς τά τετράστιχά του δέν ἀναπνέουν μέσα

σέ στενά θεματικά καλούπια και δέν υπόκεινται σέ δεσμεύσεις πού κονταίνουν τόν ποιητικό άνασασμό. Τά πολυάριθμα αὐτά τετράστιχα τοῦ Ἀθάνα ἄρμονίζονται μεταξύ τους κατά τρόπο ἀδιόρατο, σχεδόν μυστικό, ἄν και τó διαφορετικό τους ψυχικό κλίμα δείχνει νά τά ἀπομακρύνει τó ἕνα ἀπό τó ἄλλο. Ἔτσι, κάποιο ἀπ' αὐτά μᾶς φέρνει στά ψηλά βουνά τῆς Ναυπακτίας και μᾶς θυμίζει τά λαμπρά ποιήματα τῶν δύο τόμων μέ τίς ἐνότητες «Τραγούδια τῶν Βουνῶν», ἐνῶ ἕνα ἄλλο μᾶς πηγαινέει στή ζωή τῆς μεγαλούπολης και ἕνα τρίτο μᾶς κατευθύνει σέ τόπους ἐργασίας τοῦ ἀπλοῦ ἀνθρώπου – τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου πού παρά τó μπερδεμά του στό λαβύρινθο τῆς κοινωνίας, μπορεῖ και βρίσκει τόν καιρό ἀκόμα και νά θυμοσοφήσει στωϊκά ἢ ἐπικουρεία, πάνω στά ζητήματα τοῦ πεπρωμένου.

Ὅλα ὅμως τά τετράστιχα ἐκφέρουν χαμηλόφωνα τή ριζική σοφία τους, ὅπως τήν ἀποκάλυψε ὄχι ἡ μελέτη τῶν βιβλίων ἀλλά ἡ πείρα τῆς ζωῆς. Ἡ ψυχική δοκιμασία στά ποιήματα αὐτά εἶναι κατασταλαγμένη, ὄχι σέ ἐνέργεια, και ὁ στοχασμός διεισδυτικός. Ἡ φωτεινότητα δέ τῆς ἐμπειρίας περισσεύει σ' ὅλα τους. Παραθέτουμε ἕνα δεῖγμα αὐτῶν τῶν πολυποίικιλων και πολυεπίπεδων συναισθημάτων, πού ὡς τόσο συστεγάζονται ἄρμονικά κάτω ἀπό τίς πολύ ἐμφανίσιμες τυπογραφικῶς σελίδες τοῦ βιβλίου αὐτοῦ.

ΠΟΙΟΣ ΘΑ ΤΟΥΣ ΠΕΙ;

*Σοφοί μου και φιλόσοφοι, δέ θέλουνε τά νιάτα,
Δέ θέλουν παρακίνηση δική μας για νά τρέξουν!
Τρέχουν πολύ! Λαχάνιασαν. Ποιός θά τούς πεῖ: Σταμάτα!;
Ποιός θά τά πείσει νά σταθοῦν τήν πείρα νά προσέξουν;*

Η ΦΛΟΓΕΡΑ

Πῶς δέ σέ ξεκουφαίνει ἡ τζάζ; –καλά τήν εἶπα, γιέ μου;–
 μέ τίς μεγάφωνες λαλιές, τά ἠλεκτρικά σαντούρια;
 Τό σιγαλό τραγούδι μου ἀχει σάν θρός τοῦ ἀνέμου,
 εἶναι ἡ φλογέρα μου παλιά – γιά τοῦτο πιό καινούργια...

ΜΙΚΡΑ ΠΑΙΔΙΑ

Ἀφήστε τά μικρά παιδιά νά θορυβοῦνε, Φίλοι!
 Ἐνόκληση πιό εὐχάριστη δέ μᾶς ἐδόθη κι ἄλλη!
 Σ' αὐτήν σκιρτήματα ἡ καρδιά κι ὁ νοῦς μου φῶς ὀφείλει:
 Νά ὁ πρῶτος νόμος τῆς ζωῆς: ἡ ζωϊκή σπατάλη!

ΚΑΣΤΡΟ ΤΟΥ ΕΠΑΧΤΟΥ

Κάστρο τοῦ Ἐπάχτου, πύργοι σου κι ἐπάλξεις σου καί
 μῶλοι
 καλά πού ἀποφασίσατε νά κλείσετε τό στόμα.
 Νά μολογεῖστε ἄν θέλατε τήν ἱστορία σας ὅλη
 θά ἔπρεπε νά ἔχω τρεῖς ζωές καί νά μὴν φτάνει ἀκόμα!

ΠΑΞΟΙ - ΑΝΤΙΠΑΞΟΙ

Λησμονημένοι μου Παξοί, χαμένοι μου Ἀντιπάξοι,
 ὅπως σᾶς ξέχασε ἡ ζωή νά σᾶς ξεχάσει ὁ Χάρος!
 Ἡ βάρκα του στούς ὄρμους σας ποτέ νά μὴν ἀράξει
 κι ἀπ' τ' ἀκρωτήρια σας ποτέ νά μὴν τοῦ φέξει φάρος!

ΜΑΘΗΤΙΚΑ ΘΡΑΝΙΑ

*Θρόνοι τῆς ἀθωότης μας, μαθητικά θρανία,
σᾶς χαρακώνει ἀσύνειδα ἢ παιδική ἀγωνία.
Σᾶς συμποτίζει ὅμως μαζί τό αἰθέριο ἐκεῖνο μύρον
τό ἀβρό καί τό ἀνεξάτμιστο, τῶν παιδικῶν ὀνείρων...*

Ποικίλα, καθὼς εἶπαμε τά θέματα τοῦ Γ. Ἀθάνα στό βιβλίο αὐτό, μά πιό συχνά γυρνοῦν ἐκεῖνα πού ἀναφέρονται στή φύση, στήν πατρίδα, στόν ἔρωτα, στήν τέχνη, στή λαϊκή ἠθική, στή διατήρηση τῆς παράδοσης, στή χριστιανική ἑλληνορθόδοξη θρησκευτικότητα. Μερικές ἀξίες ὅμως, ὅπως ἐκεῖνες τοῦ λαϊκότροπου πολιτισμοῦ καί τῆς θρησκευτικότητας σχολιάζονται συχνά καί μέ ποικιλία συναισθηματικῶν κλιμακώσεων. Ἔτσι μέ τόν τρόπο αὐτό ἐκφράζει καί τίς βαθύτερες πεποιθήσεις του, ὅπως αὐτές χρυσταλλώθηκαν στό μάκρος τῆς ἐνενηντητάχρονης ζωῆς του. Τόσα ἄλλωστε φοβερά ἐθνικά καί ἀτομικά συμβάντα ἔζησε καί ὁ ἴδιος καί σέ τόσες ἐθνικές ιστορικές στιγμές πρωταγωνίστησε. Ἡ ἐγκαρτέρησή του μπροστά στό θέλημα τοῦ θεοῦ μᾶς συγκινεῖ, κι αὐτό σέ συνάρτηση μέ τήν ἔλλειψη κάθε μεταφυσικῆς ἀβεβαιότητας. Τά μετά τόν θάνατο ζητήματα τῆς ψυχῆς εἶναι γι' αὐτόν λυμένα, μέ τόν τρόπο πού ὀρίζει ἡ βαθύτατη χριστιανική του πίστη. Ἀπό τήν ἐδραία αὐτή πίστη του παίρνει καί τό θάρρος νά νοθετεῖ ἀλλά καί νά εἰρωνεύεται τίς καταστάσεις τῆς ἀβεβαιότητας. Ἡ ποίηση τοῦ Ἀθάνα στό βιβλίο αὐτό μᾶς ἐξαγνίζει, μᾶς παρηγορεῖ καί μᾶς ὑποδεικνύει διεξόδους δοκιμασμένες. Γι' αὐτό καί μᾶς συγκινεῖ κατά τρόπο ριζικό, χαρίζοντάς μας αἰσθητική ἀπόλαυση, διανοητική ξεκούραση καί λυρική μέθεξι ὅχι ἀπό τίς συνηθισμένες.

«ΜΥΘΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΑΙΡΟΥ ΜΑΣ»

ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΠΙΤΣΙΛΟΣ», ΕΪΧΕ ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕΙ ΤΟ 1986 σέ καλαίσθητο τόμο τό βιβλίό ποιημάτων τοῦ ὑπερενενηντάχρονου τότε Γ. Ἀθάνα, ὁ ὁποῖος καί σ' αὐτή τήν ἡλικία ἦταν ἀκαταπόνητος σμιλευτής τοῦ στίχου καί ἐπιμελής ληξιαρχος τῶν λαϊκῶν μας παραδόσεων. Πρόκειται γιά ἕνα βιβλίό φορτωμένο κατασταλάγματα τῆς πείρας του, γεμάτο νόστιμες παρατηρήσεις καί σοφά συμπεράσματα.

Όταν ἔγραφε τά 51 ποιήματα τοῦ βιβλίου, ἀσφαλῶς ὁ νοῦς του θά πετάριζε μέ νοσταλγική λύπη καί στό καμμένο, κατά τήν πυρκαϊά τοῦ πατρικοῦ του σπιτιοῦ στή Ναύπακτο, πολύστιχο ἔπος του πού εἶχε ὡς ἥρωες ζῶα καί φυτά τῆς ἑλληνικῆς πανίδας καί χλωρίδας. Τό ἐκτεταμένο ἐκεῖνο ποίημα τό ἀναφέρει συχνά καί ὁ ἴδιος, καί σίγουρα ἡ ἀπώλεια του ἀφαιρεῖ ἀπό τά γράμματά μας.

Τά «Μυθογραφήματα τοῦ καιροῦ μας» συγκροτοῦνται ἀπό σύντομα, μεσαίου μήκους, καθώς καί ἀπό ἐκτεταμένα ποιήματα, πού σχολιάζουν τίς ἀνθρώπινες συμπεριφορές, ὑπομνηματίζουν τίς διάφορες βιοτικές καταστάσεις, ἀναλύουν προβληματισμούς καί ὅλα αὐτά τά ὑπερβαίνουν συγκαταβατικά ἢ μέ τρόπο χαριτωμένα σοφιστικό. Οἱ πικρές ἀλήθειες χαίρονται τήν εὐθυβολία τους, ἐνῶ οἱ κατασταλαγμένες στό χρόνο πεποιθήσεις φωτίζουν τό δρόμο τοῦ σύγχρονου πελαγωμένου μέσα στή μοντέρνα ζωή συνανθρώπου. Καί ἡ χαριτωμένη, παιγνιδιάρικη γραφή ἀφήνει τή σφραγίδα τῆς σέ κάθε ποίημα τῆς συλλογῆς. Πρωταγωνιστές στά περισσότερα ἀπό τά ποιήματα τοῦ βιβλίου εἶναι ζῶα, πού δροῦνε καί

μιλᾶνε παραβολικά, μέ γλώσσα «σκωπτική, φιλοπαίγμονη, σαρκαστική, πολλές φορές είρωνική καί ἐπιθετική, ἀλλά πάντα καλοκάγαθη καί διατυπωμένη μέ μιᾶ ἐλάχιστη ἀποκρουπτόμενη διάθεση νουθεσίας καί διδασχῆς», καθώς τονίζει καί ἕνας κριτικός του.

Ἄς τόν παρακολουθήσουμε σέ ἕνα στιχηρό καταστάλαγμα πείρας, στό ποίημα

ΣΚΥΛΟΣ ΚΑΙ ΓΑΤΑ

- «Ἐνας Σκύλος καί μιᾶ Γάτα
μιᾶ φορά κ' ἕναν καιρό...»
- «Ἐέρω τί θά εἶπεις! Σταμάτα!
Πιάσαν πόλεμο γερό.»
- «Δέν τό μάντεφες, προφήτη!
Ἄλλαξαν γιά μιᾶ φορά·
ζούσανε στό ἴδιο σπίτι
καί τήν ἴδια εἶχαν Κυρά.»

Λίγο στήν ἀρχή γκρινιάξαν,
στήν παράδοση πιστοί,
μά, σιγά-σιγά, τά ἰσιάζαν
καί δέν ἔχουν πλέον πιαστεῖ,

παρά ζοῦν ἀγαπημένα,
θάλεγες χειροπιαστά,
μόνον πῶχουν τό καθένα
τά τσανάκια χωριστά.

Κόκαλα μασάει ὁ Σκύλος,
φάρια καί πλεμόνι αὐτή.

*Ἐπειτα σάν τίμιος φίλος
πάει νά τήν ἐπισκεφετῆ.*

*Μέ ἀνυπόκριτ' εἰλικρίνεια
τρέχουν, παίζου, χαχανοῦν
τή διχόνοια καί τή γκρίνια
πέρα ὡς πέρα λησμονοῦν!*

*Τό ἴμαθαν οἱ Σκύλοι πρῶτοι
καί μέ ἀλύχτημα θρασύ,
στιγματίσαν τόν προδότη,
πού τίς Γάτες δέ μισεῖ!*

*Μά κ' οἱ Γάτες δέν ἀργῆσαν:
μέ νιαουρίσματ' ἀγριωπά
τήν προδότρα στιγματίσαν,
πού τούς Σκύλους ἀγαπᾶ!»*

Μέ ποικίλες καί συχνότατα εὐρηματικές ρίμες, πού φαίνεται ὅτι σκαρώθηκαν εὐκολα, ἐνῶ αὐτό δέν συμβαίνει πάντα, ὁ ποιητής βάζει ζῶα καί φυτά νά συνομιλοῦν, νά ανταλλάσσουν σκέψεις, νά ἐκπροσωποῦν καί νά ὑπερασπίζονται ἀξίες, νά μαλώνουν κάποτε καί μεταξύ τους γιά τό ποιός ἔχει τά πρωτεῖα σέ κάποιες ἐκδηλώσεις καί τέλος νά ἐκφέρουν τό ζωτικό τους ἠθικό δίδαγμα, τό ὁποῖο βέβαια προορίζεται γιά τούς ἀφιλοσόφητους ἀναγνώστες.

Ὁ χαριτωμένος κόσμος τῶν «Μυθογραφημάτων» τοῦ Ἀθάνια περνάει ἀδιόρατα μέσα ἀπό τούς μύθους τοῦ Αἰσώπου καί τοῦ Λαφονταίν, μά ἔχει δική του φωνή, δική του ὄντοτητα καί παρρησία στίς κρίσεις, στίς κατακρίσεις καί στίς δικαιώσεις στόχων καί καταστάσεων. Εἶναι κόσμος μοντέρνων ὄντοτήτων καί δέν ἀφήνει τή σύγχρονη ζωὴ ἀπαρατήρητη καί

ἀσχολίαστη. Ὁ Ἄνδρέας Καραντώνης, πού καταπιάστηκε ἀρκετές φορές μέ τήν ποίηση τοῦ Ἄθανά στίς κριτικές περιδιαβάσεις του θά παρατηρήσει καί τά παρακάτω: «Ἡ λέξη καί ὁ ἀριθμός, ὁ χρόνος καί ὁ χῶρος, οἱ ἀγκῶνες καί τά γόνατα, ὁ ἀγρός καί ὁ δρόμος, ἡ παράδοση καί ἡ πρόδος, ὁ ἄξοντας καί τό τιμόνι, τό γουρούνι καί ἡ πεταλούδα, ἡ τσουνίδα καί ἡ κολοκυθιά, ὁ λύκος καί ὁ ἄνθρωπος, ἡ σαρδέλα καί ἡ τσιπούρα, ὁ σκύλος καί τό ἄλλογο, ὁ σκύλος καί ὁ φίλος, ὁ σκύλος καί ἡ γάτα, τό μαχαίρι, τό φαλίδι καί τό ξουράφι, ἀποκτοῦν λαλιά καί διαλέγονται μεταξύ τους, ἔξυπνα καί χαριτωμένα, ἀντιμάχονται τό καθένα γιά λογαριασμό του, ἀνταγωνίζονται γιά τήν ὑπεροχή τους, καυγαδίζουν μέ θυμό ἀλλά καί μέ τήν ἐπιχειρηματολογία του τό καθένα, τό ἓνα θέλει νά ξεχωρίσει καί νά ἐπιβληθεῖ ἀπέναντι στό ἄλλο καί νά διακριθεῖ ἀραδιάζοντας τά ἐπιχειρήματά του» (Νέα Ἐστία ἀριθ. 1430).

Ὁ ὀλιγοσύλλαβος στίχος τοῦ Ἄθανά στά ποιήματα αὐτά βοηθαίει στό γρήγορο περπάτημα καί στήν ἐναλλαγή τῶν θέσεων τοῦ ποιητή, πού συχνά μέ τρόπο σοφιστικό βρίσκει προτερήματα καί στούς δύο συνδιαλεγόμενους. Καί ἡ εὐρηματική ὁμοιοκαταληξία ξαφνιάζει, καί ξαφνιάζοντας σέ κάνει νά νιώθεις τό ποίημα ἐλαφρό καί ἀποπνευματωμένο. Ὅλη αὐτή ἡ χαριτωμένη μυθοπλασία προβληματίζεται πάνω στή σχετικότητα τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, καί οἱ ἀντιπαραθέσεις τῶν ζώων, τῶν φυτῶν καί τῶν διάφορων ἀντικειμένων δέν εἶναι παρά ἀντιπαραθέσεις ἀνθρώπων, τῶν ὁποίων οἱ μάταιοι ἀνταγωνισμοί, οἱ ἐκατέρωθεν σκληρότητες καί οἱ συνήθεις μικρότητες ἐνοχλοῦν τόν ποιητή, καί γι' αὐτό συχνά κρίνει μέ αὐστηρότητα τίς ἠθικές κυρίως παρεκτροπές.

Ἄς παρακολουθήσουμε τόν ποιητή στό

ΑΝ ΥΠΗΡΧΕ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ...

Ένας καθάραιμος ἵππος
πώχ' ἢ πλάτη του πιαστεῖ
καί δέν εἶναι φόβος μήπως
μέ τίς κοῦρσες δοξαστεῖ,

μέσ' στό σταῦλο του ἐμανδρώθη,
καλλιέργησε τό νοῦ,
κι ὄλος ἀποπνευματώθη
πρός ὠφέλεια τοῦ κοινοῦ!

Μεταξύ σανοῦ κι ἀχύρου,
μέ τίς τέσσερες ὀπλές,
πραγματεῖες ἐκ τοῦ προχείρου,
κλωτσοπάτησε πολλές.

Κ' εἰς χιλιάδες ἀντιτύπων
συνεχῶς κυκλοφοροῦν
μεταξύ τῶν ἄλλων ἵππων
πού πολύ τίς χλιμιντροῦν!

Ἄν ὑπῆρχε Δικαιοσύνη,
πρό πολλοῦ Καθηγητής,
δίχως ἄλλο, θά εἶχε γίνει
τῆς Ἴππολογοκλοπῆς.

Κι ἀπ' τήν ἔδρα ἐκεῖνη πάλι
θά γινότουν θετικῶς,
μέ ἀσφάλεια μεγάλη,
καί Ἀκαδημαϊκός!

*Όμως τά 'βρηκε μανίκι,
κι όλοι ξέρουμε γιατί:
Δέν έφρόντισε ν' άνήκει
σέ μιά κλίκα δυνατή...*

Όλος αυτός ό μυθοποιημένος κόσμος δίνει στό βιβλίο μιά άλλη πνευματική διάσταση, άκραιοφνώς λυρική, όπου ό σκεπτικισμός καλλιεργεί τόν άναγνώστη και ό χαμηλός τόνος τής σάτιρας τόν έξευγενίζει. Κάποτε έρχεται και τό ήπιο άβίαστο γέλιο πού καταυγάζει ώσάν ήλιος αισιοδοξίας όλη τήν ανθρωπινή συνθήκη. Η τέχνη, βλέπετε, πάντοτε είχε ως τροφοδότη της μιάν άρχέτυπη κοινήν αλήθεια. Και ή αλήθεια αυτή μαρτυρήθηκε χορταστικά από τόν Γ. Άθάνα, ό όποιος γνώριζε τά ζητήματα όχι μόνο στή ρηχή τους έπιφάνεια, αλλά και στό πνευματικό και μεταφυσικό βάθος τους.

Πληροφορηθήκαμε λοιπόν τόσα πολλά από τά «Μυθογραφήματα του καιρού μας». Κι όμως, καθώς θάλεγε ό Ρίλκε «περισσότερα από όσα πληροφορηθήκαμε έχουν συμβει».

Β

ΓΙΑ ΤΑ ΠΕΖΑ

Ὁ Ἀθάνας μέ φουστανέλα, λοχίας τῶν Εὐζώνων στὸν Πρῶτο Εὐρωπαϊκὸ Πόλεμο (1914)

ΤΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ ΤΟΥ Γ. ΑΘΑΝΑ

ΜΕ ΠΟΛΥ ΑΡΓΟ ΡΥΘΜΟ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΝΑΥΠΑΚΤΙΟΥΣ ό Γ. Άθάνας μεταμορφώνεται σέ λογοτέχνη. Τό όνομά του άκόμη έξακολουθεί νά θυμίζει στους συμπολίτες μας τούς διορισμούς πού δέν έγιναν, (όσοι έγιναν ξεχάστηκαν ήδη), τά παραγωγικά έργα πού δέν ύλοποιήθηκαν έδω στά χώματα τής άπόμερης καί φτωχής έπαρχίας μας, τίς γλυκιές προεκλογικές ύποσχέσεις πού έμειναν ξεκρέμαστες. Τόσο πολύ είναι δεμένη ή έννοια του πολιτικού μ' εκείνη του ύλικου συμφέροντος τών ψηφοφόρων του έδω στήν Ελλάδα.

Κι όμως, ένw τώρα πιά δέν ύπάρχει καμιά άπό τίς ώραϊες καί λαμπερές έπισημότητες καί κοσμικότητες πού ένσάρκωνε ό ύπουργός, ό πρωθυπουργός καί ό άκαδημαϊκός Γ. Άθανασιάδης Νόβας, ιδού πού έξακολουθεί νά ύπάρχει περιβεβλημένος τήν αΐγλη του πνεύματος ό ποιητής, ό διηγηματογράφος καί ό δοκιμιογράφος Γιώργος Άθάνας. Τό πλούσιο λογοτεχνικό του έργο τιμάει τόν τόπο και τό λαό τής Ναυπακτίας πού του τό ένέπνευσε. Καί ό λαός αυτός, όταν τό γνωρίσει καλά, θά τό θαυμάσει καί θά δει στίς σελίδες του νά καθρεφτίζεται τό τίμιο πρόσωπό του.

Καί ή άπογραφή τής κληρονομιάς αυτής κατά τό γνωστό μας μέρος της, (ύπάρχουν αρκετά άνέκδοτα έργα πού θά καταπλήξουν μέ τό άδρό ρουμελιώτικο ήθος καί ύφος τους όταν δημοσιευθούν), μās δίνει 16 πολυσέλιδους τόμους ποιημάτων, μιά νουβέλα («Τό πράσινο καπέλλο» 1918), τρεις τόμους διηγημάτων («Δέκα έρωτες» 1925; «Άπλοϊκές ψυχές» 1932; «Βαθίες Ρίζες» 1956 – τά τρία πρώτα, άπό τίς έκδό-

σεις Ί. Σιδέρη και τό τέταρτο από τήν Έστία), και πολλά δοκίμια.

Μέ τή γεμάτη λαϊκή θυμοσοφία και τούς ἄδολους λυρικούς χυμούς ποιήσή του μου δόθηκε ἡ εὐκαιρία ν' ἀσχοληθῶ ἀρκετές φορές, νά τήν προσεγγίσω ἀπό αἰσθητική και κοινωνική ἄποψη και νά ἐρμηνεύσω τά κινήματα μιᾶς φαντασίας τόσο ζωντανῆς και δημιουργικῆς πού ἀνανέωσε τή βουκολική παράδοση, ἔπλεξε μέ τέχνη τό λαϊκό και τό λόγιο, κι ἔβαλε τά ἰδανικά τῆς χριστιανικῆς Ὁρθοδοξίας και τῆς ἑλληνικῆς παράδοσης ὡς ἐπί κεφαλὴν γωνία στή δημιουργία του.

Ἐδῶ θά πούμε λίγα πράγματα, ὅσα θά μᾶς ἐπιτρέψει τό αὐστηρό συνεδριακό δεκαπεντάλεπτο, γιά τόν κόσμο τῶν διηγημάτων τοῦ Ἀθάνα. Ὑπάρχει ἀρκετή δουλειά γιά τούς Ναυπάκτους φιλολόγους ὅταν θελήσουν νά ἀπολακτίσουν ἀπό τή ζωή τους και τό στοχασμό τους ἐκεῖνο πού ἕνας ἄλλος ριζωμένος στή γῆ του συγγραφέας, ὁ Πρεβελάκης, ὀνόμαζε «ξένο χρόνο», και ἀσπαστοῦν τά ἀγαθά πνεύματα τῶν χθόνιων θεοτήτων*.

Θ' ἀρχίσω βεβαίως ἀπό τήν ἠθογραφική νουβέλα «Τό πράσινο καπέλλο» (μέ δύο λάμδα), πού γράφτηκε τό 1917, δημοσιεύθηκε στήν «Ἀκρόπολη» τό 1918 (κατά τή γραπτὴ μαρτυρία τοῦ πεζογράφου στό τέλος τοῦ βιβλίου) και κυκλοφόρησε σέ τόμο μετά τή συλλογή ποιημάτων «Καιρός Πολέμου» (1924), δηλαδή περίπου τό 1924 ἢ 1925. Τό πρόβλημα τῆς ὀρθῆς χρονολόγησής τῶν πρώτων ἰδίως βιβλίων τοῦ Ἀθάνα εἶναι ἔντονο. Ὁ ἴδιος στούς πίνακες «ἔργα τοῦ συγγρα-

* Ποτέ δέν ἔπαφα ὡς ποιητής νά ὁμολογῶ αὐτό μου τό σεβασμό πρὸς τίς χθόνιες θεότητες. Κι ἂν ἀρκετά ξένα πνεύματα γλύκαναν συχνά τίς ὥρες τῆς περισυλλογῆς μου, ὡστόσο ποτέ δέν παράκουσα στίς μητρικές συμβουλές τῆς Ναυπακτικῆς πνευματικότητος, ὅπως αὐτές ἐκφράζονται τόσο μέσω τοῦ ἄδολου δημοτικοῦ λόγου, ὅσο και μέσω τοῦ ἔντεχνου ἐκείνου, ὅπως δηλ. τόν αἰσθητοποίησε, ἄς πούμε ὁ Ἀθάνας.

φέα», δέν ανέφερε ποτέ χρόνο δημοσίευσής τους, καί ἡ τακτική πού ἀκολουθοῦσαν ἀρκετοί ἐκδότες τότε, καί ὁ Ἰ. Σιδέρης πού δημοσίευσε σέ βιβλίο τήν παραπάνω νουβέλα, ἦταν νά μὴν χρονολογοῦν τά βιβλία πού παρουσίαζαν. Αὐτό γινόταν εἴτε γιά λόγους φορολογικούς, εἴτε γιά νά κρατιέται τό ἔργο πάντα «φρέσκο», λυτρωμένο ἀπό τίς ἀπειλές τοῦ ἀείρρου χρόνου. Πάνω σ' αὐτό τό ζήτημα, ἀλλά καί σ' ἄλλα παρεμφερῆ, ἡ ἔλλειψη τῆς βιβλιογραφίας Ἀθάνα θά μᾶς γίνεταί ὄλο καί πιό αἰσθητή.

«Τό πράσινο καπέλλο» συγκροτεῖ ἕναν ἐνδιαφέροντα ἠθογραφικό πίνακα τῶν ἀνθρώπων μιᾶς «μικροπολιτείας», πού δέν κατονομάζεται ἀμέσως, προφανέστατα τῆς Ναυπάκτου, στίς ἀρχές τοῦ αἰῶνα μας. Ἐδῶ ἡ γραφικότητα ἐπικαλύπτει τήν οὐσία καί ἡ ἐπιφανειακή θεώρηση τήν κατόπτευση βάθους. Ἡ λαογραφική ἐκζήτηση εἶναι ἔντονη καί τά πρόσωπα τῆς διήγησης διόλου πειστικά. Εἶναι πέρα ἀπό τίς δυνάμεις τοῦ νεαροῦ πεζογράφου νά τά ψυχογραφήσει. Οὔτε νατουραλισμός οὔτε ρεαλισμός· ἀπλῶς ἠθογραφία, ὅμως καλογραμμένη καί γουστοζικη. Ἡ σατιρική φλέβα τοῦ εἰκοσιπεντάχρονου Ἀθάνα δίνει τίς πρῶτες ἐπιτυχεῖς ἐξετάσεις τῆς. Μήπως δέν περιγράφει μιᾶ μακάρια, μιᾶ σχεδόν παραδείσια ἐποχή, σέ σύγκριση μέ τή δική μας; Καί ἰδοῦ μέ λίγα λόγια ἡ ὑπόθεση τοῦ κωμικοτραγικοῦ τούτου «δράματος»: ὁ νεαρός φραγκοράφτης Παυλῆς ἀγόρασε γιά τή γυναίκα του, τή Βγενούλα, ἕνα πράσινο παλιομοδίτικο καπέλο, γιά νά περνοῦνε πιά κι αὐτοί στήν πόλη τους σάν καλοστεκούμενοι οἰκονομικά ἄστοί. Μά ἡ Βγενούλα στάθηκε καχορίζικη: «πέθανε στή γέννα τῆς! Ἐνοῦ χρόνου νυφούλα». Ἡ ἀντικαταστάτρια δέν ἔργησε νά φανεῖ· ἦταν ἡ Ἀγγέλα, μιᾶ εἰκοσάχρονη κόρη πού φόρεσε κι αὐτή τό πράσινο καπέλο τῆς Βγενούλας. Ὅμως δέν ἄργησε νά τά φκιάσει μ' ἕναν λιμοκοντόρο, κι ὁ καλός ράφτης πού βαριόταν τά μπλεξίματα τῆς ἔδωσε διαζύγιο. Στή συνέ-

χειά ὁ Παυλῆς τᾶφκίαζε μέ μιά γελασμένη ἀπ' τόν ἀγαπημένο της, τή Μαρούλα καί μετακόμισε στό σπίτι της. Ὅμως τά χάλασαν καί δέν ἄργησε νά μαζέψει τά πράγματά του ἀπό ἐκεῖ. Ὁ Ἀθάνας θά ζωντανέψει χιουμοριστικά τή μετακόμιση: «*Αναστατώθηκε ὅλο τό χωριό. Κι ὅταν τό κάρο μέ τά πράγματα περνοῦσε στόν κεντρικό δρόμο, ἄντρες καί γυναῖκες βγήκανε νά ἰδοῦν: – Τά προικιά τοῦ Παυλῆ! Καλορίζικα!... Ἀπάνω-ἀπάνω τρεμοσάλευε μιά μεγάλη ἄσπρη, σκονισμένη, ποντικοφαγωμένη καπελλιέρα.*

– *Θά πέσει ἐκεῖνο τό κουτί!... φώναξε κάποιος.*

– *Δέν πέφτει! Μή φοβᾶσαι! ἀπάντησε σάν εἰρωνικά ὁ καροτσέρης. Καί θᾶλεγε κανεῖς πῶς ἡ μοῖρα τοῦ Παυλῆ μίλησε μέ τό στόμα του καροτσέρη.»*

Ὅμως γιά τόν Παυλή παρουσιάστηκε καινούργιο τυχερό. Αὐτή τή φορά παντρεύτηκε μιά χωριατοπούλα, τήν Κωστάντω, πού ἦταν γραφτό νά φορέσει κι αὐτή τό ἀρχαῖο σημαδιακό πράσινο καπέλο. Κι ὁ Ἀθάνας ἐξιστορεῖ μ' ἓνα πιερό σατιρικό τόνο:

«*Τόσες τρικυμίες ἔδειραν τόν Παυλή καί τό σπιτικό του, μά τήν καπελλιέρα μέ τό πράσινο καπέλλο δέν τήν καταπόντισε χαμμιά! Βρίσκεται πάντα στά χέρια τοῦ Παυλῆ, σάν πολύτιμη κειμηλιοθήκη, καί κάθε φορά πού ἀλλάζει κρεββατοκάμαρα τήν τοποθετεῖ στό φανερώτερο μέρος!...*

Ἔμελλε νά τό φορέση κ' ἡ Κωστάντω!

Καλικατούρα ἦταν ἡ δύστυχη χωριατοπούλα μέ τό ξεθωριασμένο ἐκεῖνο πρᾶμα στήν κορυφή τῶν πλούσιων μαλλιῶν της, πού τᾶλυγε κ' ἔκρουγαν στή γῆ – τόσο μακρῶς ἦταν γιατί τᾶλουζε ἀπό μικρή μέ ζουμί ἀπό σκοῖνα!...

Λυθῆκανε στά γέλια ὅσοι τούς εἶδαν. Κάποιος θέλησε νά πετάξῃ καί λεμονοκόμματο μέ τόν κρατῆσαν οἱ ἄλλοι. Φώναξε μονάχα γελαστά καί δυνατά:

– *Μωρέ πέρασαν ἢ δέν πέρασαν οἱ Ἀποκρηές;»*

Μά ή Κωστάντω πέφτει ἄρρωστη βαριά καί δέν ἀργεῖ νά πεθάνει. Ἡ Κανελλιιά, μιά βαρεμένη στό μυαλό, ἦταν γραφτό νά γίνει τό «νόμιμο τέταρτο στεφάνι του». Κι ὅταν τό ζεῦγος ἐγκατέλειπε ὀριστικά τή μικροπολιτεία νά ἐγκατασταθεῖ στήν Πάτρα, ἡ Κανελλιιά φορώντας μέ καμάρι τό... κορακοζώητο πράσινο καπέλο, σταυροκοπήθηκε ἀντικρύζοντας τό νεκροταφεῖο τοῦ ἁγίου Στεφάνου, ὅπου «δέν ἦτανε γραμμένο ν' ἀφήσει τά κόκκαλά της».

Ἡ ἐπιδερμική αὐτή προσέγγιση τῶν πραγμάτων, ἦταν ἀσφαλῶς κάτι πού δέν ἱκανοποιοῦσε τόν φιλόδοξο νέο συγγραφέα. Ζοῦσε βεβαίως τό κλίμα τῆς νεοελληνικῆς ἠθογραφίας, μά αὐτός δέν ἦταν λόγος νά μήν ἐπιχειρήσει μιάν ἡρωϊκή ἔξοδο ἀπό τό συμβατικό καί τήν καθιερωμένη ρηχότητα. Ἐπιτέλους ὑπῆξε «Ὁ Ζητιάνος» τοῦ Καρακίτσα, ἕνα δυνατό ψυχογράφημα, καθώς «Ἡ ζωή καί ὁ θάνατος τοῦ Καραβέλα». Ἴδου θαυμαστά πρότυπα γιά τήν ἐκγύμναση καί τήν πειθάρχιση τῶν εὐαίσθησιῶν του. Πρός τά ἐκεῖ ἔπρεπε νά στραφεῖ ἂν ἤθελε νά ἐπιβιώσει ὡς πεζογράφος.

Καί μιά... νομική ἐξήγηση: ὁ λόγος γιά τέταρτο νόμιμο στεφάνι ἔγινε στό πεζογράφημα αὐτό προφανῶς ἀπό παραδρομή, ἀφοῦ στούς γάμους τοῦ Παυλή ὑπολογίζεται καί ἡ ἐλεύθερη συμβίωσή του μέ τή Μαρούλα. Πρίν τό 1986, ἡ ἐκκλησία τόν πρῶτο γάμο εὐλογοῦσε, τόν δεύτερο ἐπέτρεπε, τόν τρίτο ἀνεχόταν, ἐνῶ τόν τέταρτο ἀπαγόρευε. Συνεπῶς δέν ὑπῆρξε ποτέ τέταρτος νόμιμος γάμος τοῦ Παυλή.

Καί ἀκολουθεῖ, πιθανῶς τό 1925, ἡ πρώτη συλλογή διηγημάτων μέ τόν χαρακτηριστικό τίτλο «Δέκα Ἐρωτες». Τό περιεχόμενο τοῦ βιβλίου αὐτοῦ τό ὑποδηλώνει ὁ τίτλος του. Πρόκειται γιά δέκα ἐρωτικά διηγήματα, ἐμπνευσμένα τά πε-

* Περιέχει τά διηγήματα: Πέπω, Σάν ἕνας περήφανος ἄντρας, Καλούδα, Κακόπαιδο, Ἡσουν ἐρωτευμένη, Ὅταν πολεμούσαμε στήν Ἀνατολή, Ἡ χρυσή κάσα, Χωριάτης, Ἡ δεύτερη γνώση, Στά βουνά μας.

ρισσότερα από τον κόσμο της «μικροπολιτείας», όπως αποκαλεί τή Ναύπακτο ο συγγραφέας. «Αθηναϊκά διηγήματα», μέ τήν έννοια πού χαρακτηρίζουμε μερικά διηγήματα του Παπαδιαμάντη έμπνευσμένα από τον κόσμο της πρωτεύουσας, δέν έγραφε ο Άθάνας. Ή Σκιαθός ή δική του, πού ή τέχνη του τήν κατέστησε μιά μεγάλη και ένδοξη περιοχή του πνεύματος, είναι ή Ναύπακτος, ο συμπαθητικός, σχεδόν περικλειστος ακόμα στά έρειπωμένα τείχη του κατά τίς 2-3 πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας Έπαχτος.

Στόν τόμο αυτόν ο Άθάνας κάνει μιάν άτονη προσπάθεια νά ξεφύγει από τον κόσμο των ήθογραφικων προδιαγραφων. Όμως, άμέσως γίνεται φανερό πως δίνει τή μάχη του περισσότερο για τήν κατάκτηση του ύφους και λιγότερο για νά μπει στην ουσία των πραγμάτων. Θ' άργήσει ακόμα νά πλησιάσει τους ανθρώπους της Ναυπακτίας, πεδινούς και βουνίσιους, κρατώντας στά χέρια του τά σύνεργα του ψυχολόγου και του προσεκτικού παρατηρητή των κοινωνικων διαπιστώσεων και συγκυριων. Τά τσεχωφικης δομης διηγήματα της επόμενης συλλογης θ' άργοῦσαν νά φανούν ακόμα, περίπου μιάν δεκαετία. Τέλος ο,τι περισσότερο τον χαρακτηρίζει σαν διηγηματογράφο πνοης, δηλ. τά διηγήματα της συλλογης «Βαθιές Ρίζες», θά φανερώνονταν μόλις τό 1956.

Στούς «Δέκα Έρωτες» διαπραγματεύεται παιγνίδια της μοίρας, στραβοτιμονιές των ανθρώπων, άδιέξοδα των ένστικτων και των αισθημάτων, άπραγματοποίητους πόθους. Ή προσπάθεια για άκριβολογία και φωτογραφική άπόδοση των ιδεων του γίνεται έμφανής. Ο συγγραφέας εύρίσκει άρκετά συγκινημένος στά έμπεδα κάποιου νατουραλισμού δικης του επινόησης. Και πάντα οι συναισθηματικές του διαθέσεις εκφράζονται μέ πλάγιο, αλλά διόλου λακωνικό τρόπο.

Οι λέξεις του είναι εκείνες της άστικης ντοπιολαλιās της «μικροπολιτείας» του, δηλ. του Έπάχτου των δύο πρώτων

δεκαετιῶν τοῦ αἰῶνα μας. Λέξεις τριμμένες στά χεῖλη τῶν συμπολιτῶν του, μά ὄχι διεφθαρμένες ἀπό τή χρήση σ' ἁμαρτωλές συναλλαγές. Μαζί τους ἀνακατεύεται κι ἕνα δεύτερο στρώμα λέξεων παρμένων ἀπό τή ντοπιολαλιά τῶν ὄρεινῶν Ναυπακτίων. Εἶναι οἱ «ἀχάλαγες», δηλ. οἱ παρθενικές, ὅπως τίς χαρακτήριζε λέξεις, καί ἀποτελοῦν μικρό μέρος ἀπό τό τεράστιο ὕλικό μέ τό ὁποῖο ἔχτισε τό λαμπρό οἰκοδόμημα τῶν βιβλίων μέ τόν κοινό τίτλο «Τραγοῦδια τῶν Βουνῶν».

Ἐνας ἀκουστικός ἱμπρεσιονισμός τέρπει τήν ἀκοή τοῦ ἀναγνώστη ὅταν τοῦ ξεδιπλώνεται διήγημα τοῦ Ἀθάνα. Εἶναι οἱ βουνίσσιες λέξεις πού φέρνουν τίς δικές τους ἀκουστικές, ἀπτικές, ὄσφραντικές, ὀπτικές καί γευστικές μνήμες στόν μετρημένο κόσμο τῶν μικροαστῶν τῆς «μικροπολιτείας». Οἱ λέξεις τοῦτες εἶναι πού δίνουν προοπτικές στόν κόσμο πού ἀπεικονίζεται πάνω στίς πλατιές, στυλπνές τους ἐπιφάνειες. Κρίμα πού δέν ἔχει ὀργανωθεί ἕνα γλωσσάρι ὅλων τῶν Ναυπακτικῶν ἰδιωματικῶν λέξεων τόσο τοῦ στιχηροῦ ὅσο καί τοῦ πεζοῦ ἔργου τοῦ Ἀθάνα. Θά μᾶς ἀποκάλυπτε μιάν ἄλλη, ὄχι λιγότερο ἐνδιαφέρουσα πλευρά του, καθὼς κορφολογεῖ ἀτόφιες λέξεις ὅπως τίς συναντοῦσε στά χεῖλη του «ἀχάλαγου» γλωσσικῶς ὀρεσίβιου*.

Ὡστόσο, σέ πολλά διηγήματα τοῦ βιβλίου αὐτοῦ συναυτοῦμε καί παραστατική γραφή, κυρίως στά σημεῖα ἐκεῖνα ὅπου τό ἐρωτικό ἔνστικτο δέν συγκρατιέται ἀπό τίς κοινωνικές συμβατικότητες καί ἐκδηλώνεται ὠμά. Αὐτό φαίνεται κυρίως στά διηγήματα: «Πέπω» μέ τόν σχεδόν σατανικόν

* Ὀνόμαζε τίς ἰδιωματικές λέξεις τῶν ὄρεινῶν Ναυπακτίων «ἀχάλαγες» ἀπό κάποιο περιστατικό πού τοῦ συνέβη στό Ξεροβούνι τῆς Περίστας, σέ μιᾶ ἐκδρομῇ μέ Περισιτιάνους φίλους γύρω στό 1930. Ἐκεῖ προσπάθησε νά φωτογραφήσει ἕνα ἐπιβλητικό φουστανελά γέροντα τσοπάνο, τό Λάμπο ἀπό τήν Καστανιά. Ἐκείνος ἀγρίεψε γιά τό τόλμημα, καί κρύβοντας τό πρόσωπό του φώναξε: «Μή ὀρέ! εἶμαι ἀχάλαγος!» Δηλ. ἀγνός ἀπό τά τερτίπια καί τά ξορέξια τοῦ τεχνολογικοῦ σας πολιτισμοῦ.

έρωτισμό του, όπου μάλιστα ο συγγραφέας κάνει και μία σοβαρή προσπάθεια ψυχογράφησης, «Η Χρυσή κάσα», «Η δεύτερη γνώση», αλλά και στο τελευταίο του βιβλίου που επιγράφεται «Στά βουνά μας», με τους έντονους βουκολικούς του τόνους και την μοσχοβολιστή φύση της Όρεινης Ναυπακτίας. Θα κλείσουμε τις έντυπώσεις μας από τη συλλογή «Δέκα Έρωτες» μ' ένα απόσπασμα από το διήγημα αυτό:

«Γέμισαν οι ράχες μαντριά, τό βουνό ξαναπόχτησε τό γνώριμο ρυθμό τής ζωής του. Βελάσματα και κυπροκούδουνα άντηχοῦσαν παντοῦ. Κάπου άκουγότουν ένα γαύγισμα, κάπου ένα σαλάγημα, άλλου μία τουφεκιά. Τό τραγοῦδι άνέβαινε όλόϊσο στόν οὐρανό σάν καπνός καλοπρόσδεχτης θυσίας. Ή φλογέρα ήταν πάντα γλυκολάλητη άκόμα και στα χείλη του άνήλικου τσοπανάκου που τώρα την πρωτομάθαινε. Ή Πιντελέος, με τά νειάτα του άρμονισμένα στή μαγεμένη εκείνη φύση, σκιρτούσε σάν κατσικι άπ' τή χαρά του. Ξέρει πώς στή ρίζα αὐτουνοῦ του ρουπαχιου γεννήθηκε μία σεληνοφώτιστη νύχτα, κι' ο παχύφλουδος αὐτός κορμός του έμπνέει στήν ψυχή του σεβασμό και δέος σά νά κατοικιέται από κάποιο Στοιχειό...»

Με τις «Απλοϊκές ψυχές» (έκδόθηκε πιθανώς τό 1932), άνοίγει ένα νέο κεφάλαιο στή διηγηματογραφία του Άθανα. Τό βιβλίο αυτό περιέχει τά διηγήματα: Ή γυρισμός του, Ή τέταρτος άντρας, Λοχαγός άπόστρατος, Ή Ντουρής ξέρει τό παχνί του, Ήταν ή Βαγγελή, Οι δύο καπεταναίοι, Στόν Καστανόλογγο, Ή λάμια που βγαίνει στήν καβουρότρυπα.

Στό πρώτο διήγημα τής συλλογής «Ή γυρισμός του», ο ήρωας έπιστρέφει άπό τή Ρουμανία (Βλαχιά), όπου μικροξενητεύτηκε. Δέν γνωρίζει κανένα και δέν τόν άναγνωρίζει κανείς άπό τούς συμπολίτες του. Ή εποχή του είχε φύγει ολοσχερώς και άνεπιστρεπτεί. Άλλά άν δέν τόν ύποδέχτηκε κανένας ζωντανός, τόν καρτερεί τό λείψανο τής πρώτης του άγάπης που εκείνη την ήμέρα κηδεύταν. Άκολούθησε τό ξόδι

στό νεκροταφείο, όπου ξεχάστηκε να διαβάζει όνόματα σέ σταυρούς. Τό πρωί οί άρχές πάσχιζαν νά διαπιστώσουν τά στοιχεΐα του γέρου πού βρέθηκε στό περιβόλι αυτό του Άδη νεκρός.

Εΐναι ένα καλογραμμένο διήγημα μέ πυκνή δραματική πλοκή. Έδω τά καλλολογικά στοιχεία τιθασσεύονται και ό λόγος εΐναι μετρημένος, ουσιαστικός. Πρόκειται για ένα θέμα από τά συνηθισμένα στή διηγηματογραφία μας, πού όμως ό Άθάνας βρίσκει τόν τρόπο νά του δώσει πρωτότυπη μορφή. Ό γυρισμός του ξενιτεμένου τούτου δέν μοιάζει μέ τά περιστατικά πού πλαισιώνουν τό γυρισμό κανενός άλλου ξενιτεμένου τής διηγηματογραφίας μας. Γιατί εΐναι από τούς νόστους εκείνους πού διαποτίζονται μέ μιάν άκραία πίκρα. Ό «Άμερικάνος» του Παπαδιαμάντη επιστρέφοντας στή Σκιάθο βρίσκει τήν παλιά του άρραβωνιαστικιά και ό ξενιτεμένος του Χρηστοβασίλη τόν τάφο του άδερφου του. Ό ξενιτεμένος των «Άπλοϊκων ψυχων» δέν βρίσκει τίποτε. Πρόκειται για έναν γνήσιο άπελπισμό πού φέρνει διά του θανάτου τήν κάθαρση στό δράμα του μικροξεριζωμένου Έπαχτίτη γέροντα.

Ό ήρωας, στό διήγημα αυτό, όπως και οί άλλοι των υπόλοιπων διηγημάτων τής συλλογής, δέν κάνει άγαρμπες χειρονομίες και δέν επιχειρεί νά πείσει μέσω του χειρότερου τρόπου πού εΐναι ή ύπερβολή, όπως τή γνωρίζουμε λ.χ. στα μυθιστορήματα του Καζαντζάκη. Υπάρχει ρεαλισμός πού τόν παρακολουθεί λεπτή εΐρωνεία και εύρίσκεται σέ εγγήγορση τό δραματικό στοιχείο, πού έναλλάσσεται μέ τό κωμικό. Όλα αυτά κάνουν τό διήγημα τουτο ένα ευτυχισμένο κείμενο τής λογοτεχνίας μας.

Στό διήγημα «Ό τέταρτος άνδρας», ένας μικρός 16 ετών πού δέν τόν λογάριζαν για άντρα τά τρία μεγαλύτερα άδέρφια του, σκοτώνει τόν Κωστάκη Ντούφη, διακορευτή τής άδερφής του, αφού εΐχε διαπιστώσει πως οί τρεις «άντρες»

του σπιτιού του, τὰ ἀδέρφια του, ἔτρεμαν μπροστά στή σκέψη νά ἐκδικηθοῦν ἐκεῖνον πού ἀτίμασε τό σπίτι τους.

Πρόκειται γιά ὀλιγοσέλιδο πυκνογραμμμένο διήγημα μέ ἱκανοποιητική ψυχογράφηση τῶν μελῶν τῆς πομπεμένης οἰκογένειας. Ὡστόσο, ὁ δραματικός τόνος τῆς φωνῆς τοῦ ἀφηγητῆ δέν εὐδοκιμεῖ σ' ὅλες τίς σελίδες του.

Στό «Λοχαγός ἀπόστρατος» ἔχουμε τήν ἐξιστόρηση ἑνός ἀληθινοῦ δράματος, ἴσως δονκιχωτικής ὑφῆς, πάντως δράματος. Ὁ κ. Πάφιλας, λοχαγός ἀπόστρατος, φοράει ὡς καθημερινή ἐνδυμασία τή στρατιωτική στολή του καί διηγεῖται στό καφενεῖο, πάντα λαλίστατος καί παραστατικός, πραγματικά καί φανταστικά πολεμικά συμβάντα στά ὅποια πρωταγωνίστησε, καμαρώνοντας πολύ μέσα στήν ξεθωριασμένη του αὐτή ἐνδυμασία μέ τὰ ἀμφιμασχάλια, τὰ κορδονέτα, τίς ἐπωμίδες καί τὰ διαρκῶς καλογουλισμένα κουμπιά. «Ὡσπου ἕνας νόμος πού τόν ἐμπνεύστηκε, σίγουρα, κάποιος ἄκαπνος γραφειοκράτης, ἀπαγόρευσε στούς ἀπόστρατους νά φορᾶνε δημόσια τή στολή τους. Ὁ ἀπόστρατος λοχαγός κ. Πάφιλας εἰδοποιεῖται σχετικῶς, καί μάλιστα σέ αὐστηρό τόνο, ἀπό τόν ἐνωμοτάρχη, μὰ ἀδιαφορεῖ. Ὁ πόλεμος ἀνάμεσα σέ μιά ψυχή πού εἶχε γίνει ἕνα μέ τή στρατιωτική στολή καί τούς κυβερνητικούς γραφειοκράτες κράτησε καιρό. Ὡσπου ὁ γέροντας ἀπόστρατος, ἀπό τόν καημό του γιά τήν προσβλητική συμπεριφορά τοῦ κράτους ἀπέναντί του, κατάπεσε σωματικῶς καί ψυχικῶς καί πέρασε τίς τελευταῖες ἡμέρες τῆς φτωχικῆς ζωῆς του σέ παραλήρημα. Ὁ ἀφηγητής θά τελειώσει τήν πολύ λυπημένη τούτη ἱστορία μέ τὰ παρακάτω ἥπια, γεμάτα ἐγκαρτέρηση κι ἀνθρωπιά λόγια:

«Ἡ ἐμπόλεμη αὐτή κατάσταση δέ μπορούσε νά βασταῆξῃ πολύν καιρό. Μιά νύχτα σώθηκαν τὰ πολεμοφόδια κι' ὁ ἀπόστρατος Λοχαγός παραδόθηκε χωρὶς ὄρους στόν ἀρχηγό τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων...

Ἡ κυρά-Κατίγκω ἔβγαλε ἀπ' τὸ μπαούλο τὴ μεγάλη στολή, τὸ λοφίο καὶ τὸ παράσημο. Σκέφτηκε ἂν πρέπει νὰ τοῦ βάψη τὰ μαλλιά καὶ τὰ μουστάκια. Μὰ δέν εἶχε κουράγιο. Καί τ' ἄφησε κάτασπρα, ὅπως εἶχαν γίνῃ ἀπ' τὰ τελευταῖα βάσανα τῆς πολιορκίας.

Τὴν ἄλλη μέρα ὁ ἀστυνόμος μέ τούς χωροφυλάκους – τὰ ὄπλα ὑπὸ μάλης, τὰ ὑποσιάγωνα κατεβασμένα – ἦρθαν ν' ἀποδώσουν τιμές. Κι' ὅταν κατέβασαν τὴν κάσα εἶδαν ἕνα γεροντάκι ἀγνώριστο, ἀδυνατισμένο, μέ κάτασπρες τρίχες, πού χαμογελοῦσε περιφρονητικά σά νά τούς ἔλεγε

– Εἶμαι ὁ νικητής! Δέ σᾶς πέρασε!»

Διαβάζοντας τὸ διήγημα αὐτό, ὁ νοῦς μας πηγαίνει σέ παραπλήσιους χαρακτῆρες πού ὑπάρχουν στήν πλούσια πινακοθήκη τῶν μεγάλων Ρώσων συγγραφέων τοῦ περασμένου αἰώνα, καὶ κυρίως σέ μορφές τοῦ Τσέχωφ, οἱ ἀπόστρατοι τοῦ ὁποίου ἔχουν δεσμούς αἵματος μέ τὸ λοχαγὸ τοῦτο τοῦ Ἰθάνα. Ἴσως νά ἔφτανε σέ τόσο σπουδαῖα ἀποτελέσματα κι ὁ ἄλλος Ναυπάκτιος συγγραφέας, ὁ Σταμ(άτης) Σταμ(ατίου) ἂν πρόσεχε περισσότερο τὰ εὐρηματικά εὐθυμογραφήματά του ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς καλλιπέπειας κι ἂν δέν θυσίαζε, καὶ μάλιστα βιαστικά, σὲ βωμὸ τῆς εὐκολῆς δημοσιογραφίας τὸ πηγαῖο σατιρικό ταλέντο του. Πιὸ προσεκτικὸς, μὰ περιορισμένης πνοῆς συγγραφέας ἦταν ὁ ἀδερφός του, ὁ Χάρης Σταματίου. Ἄς κλείσει ἐδῶ αὐτὸ τὸ μικρὸ Ναυπακτικὸ ξεστράτισμα, γιὰ νά εὔρει τὴ συνέχειά του σέ μιάν ἄλλη, πιὸ εὐθετη ὥρα.

Τσεχωφικῆς ὑφῆς εἶναι καὶ τὸ ἐπόμενο διήγημα «Ὁ ντορῆς ξέρει τὸ παχνί του», ὅπου ὁ ἐπαρχιακὸς γιατρός Κάρφος πουλάει στοὺς γύφτους τὸ γερασμένο ἄλογό του πού χρησιμοποιοῦσε γιὰ νά ἐπισκέπτεται τούς ἀσθενεῖς του στὰ χωριά, γιὰ νά τὸ ξαναγοράσει στήν ἐπόμενη ζωοπανήγυρη ἀπὸ ἐκεῖνους στοὺς ὁποίους τὸ εἶχε ξεφορτωθεῖ. Εἶχε τὴν ἀφέλεια νὰ

πιστεύει πώς αποκτούσε καινούργιο, στήν ηλικία, άλλογο, κατάλληλο για τή δουλειά πού τό χρειαζόταν. Τόσο πολύ τό ἔκαμαν ἀγνωρίστο οἱ ἀπατεῶνες πωλητές ξυστρίζοντας τή ράχη του, χτενίζοντας τή χαίτη του, λιμάροντας τά δόντια του καί βιάφοντας τό σημαδιακό μπάλωμα στά καπούλια του. Ὅ γιατρός δέν πίστευε στό πάθημά του κι ἄς τοῦ τῶλεξαν οἱ φίλοι του. Ὡσπου τίς ἀμφιβολίες του διέλυσε ὁ ἴδιος γέρικος ντορής, καθῶς φτάνοντας στό σπίτι τοῦ ἀφεντικῆς του τράβηξε κατευθείαν γιά τό παχνί του, πού τόσο καλά γνώριζε τή θέση του.

Στό διήγημα «Ἦταν ἡ Βαγγελή», ἡ ὁμώνυμη ὑπηρέτρια ἐνός ἀστικοῦ ἐπαρχιακοῦ σπιτιοῦ, φιλότιμη στήν ἄσκηση τῶν καθηκόντων της, εἶχε ἓνα μεγάλο ἐλάττωμα: ἦταν ἐρωτομανής. Καί δέν ἄργησε νά πέσει στά χέρια τοῦ Γρηγόρη, τοῦ ράφτη πού εἶχε μισθώσει τό κατάστημα τοῦ ἀφεντικῆς της, καί νά γίνει ἔγκυος. Τόν ἀνίερο δεσμό εἶχε ἀνακαλύψει, κρυφοκοιτάζοντας ὁ Λάμπρος, ὁ μικρός γιός τοῦ ἀφεντικῆς της καί δέν τόν μαρτύρησε. Ὅμως μαρτυρήθηκε, καί σύντομα, ἀπό μόνος του. Ὁ ράφτης δραπέτεψε μή θέλοντας νά ἀναλάβει τίς εὐθύνες του. Ὁ ἀφηγητής θά μᾶς πει: «Πέρασε λίγος καιρός. Ἔμαθαν. Τόν ἀνακάλυψε. Δούλευε στήν πόλη, κάλφας σ' ἓνα ραφτάδικο. Τήν πῆρε. Ἔτσι ἀστεφάνωτη. Γιά δύο τρεῖς μῆνες. Ἰσα πού γέννησε. Ἐπειτα τήν ἄφησε πάλι. Τότε τᾶφκιασε κι αὐτή μ' ἓναν ἄλλον. Ἦταν σαντουριέρης. Ἐπαιξε στό καφέ-ἁμάν. Τήν ἔβγαλε κ' ἐκείνη στό πάλλο. Εἶχε καλή φωνή.» Θά περάσουν χρόνια. Ὁ Λάμπρος θά ναι πιά φοιτητής ἱατρικῆς. Καί θά ξαναδεῖ τήν ὑπηρέτρια τῶν παιδικῶν του χρόνων, τή φιλότιμη κι ἐρωτιάρα Βαγγελιώ γυμνή, πάνω στό τραπέζι τοῦ νεκροτομείου. Δίνουμε καί πάλι τό λόγο στόν ἀφηγητή:

«—Θά σκίσουμε τή δαρμένη! εἶπαν ἀναίσθητα οἱ φίλοι του. Ἐδῶ μᾶς τήν ἔφεραν!...

Ὁ Λάμπρος ἀνατρίχιασε. Κρῦος ἰδρῶς ἀνάβλυσε στό μέτωπό του.

– Θά φύγω παιδιά! Τούς εἶπε. Δέν μπορῶ!

Τόν κράτησαν μέ τό στανιό. Πρέπει νά συνηθίσῃ. Τί γιὰ τρός θά γίνῃ;

Ἦρθε ὁ καθηγητής.

Τήν εἶχαν ξαπλωμένη στό τραπέζι. Πλησίασαν ὄλοι. Ἔπεσαν καί τά δικά του μάτια στό πρόσωπό της.

– Ἄα! ξεφώνισε μέ φρίκη κ' ἔκλεισε τά μάτια του μέ τήν ἀπαλάμη. Χλώμιανε σάν τό κερί.

Ἔσυρε λίγο τό χέρι του καί τήν ξανακύταξε.

– Αὐτή εἶνε! Αὐτή!

Ἦταν ἡ Βαγγελή.»

Στούς «Δύο καπετάνιους» ἐξιστορεῖται ἡ βάνουση ἐπαγγελματική ἀντιπαράθεση δυο καϊκτσήδων πού ἔκαναν συγκοινωνία μέ τήν ἀπέναντι πατρινή ἀκτή. Καί δέν παράβγαιναν στό κῦμα μόνον ἡ Ἀχιβάδα» καί τό σημαιοστόλιστο «Δελφί-νι». Παράβγαιναν καί οἱ γεμάτες ἔπαρση καί τυφλωμένες ἀπό τό μίσος ψυχές τῶν καπετάνιων τους. Ὡσπου ἡ μοῖρα βρῆκε τρόπο –τό θάνατο τοῦ ενός– γιὰ νά σταματήσει τήν ἔχθρα τους καί νά τήν παραλλάξει σέ οἶκτο, ἀκόμα καί συμπάθεια:

«Βγᾶτε ὄξω!... εἶπε λυπητερά (ὁ καπετάν Νικόλας) στούς ἐπιβάτες. Δέν ἔχει σήμερα ταξίδι... πέθανε ὁ ἄλλος καπετάνιος... Τόν εἶχα ἐχτρό!»

Πρόκειται γιὰ καλογραμμένο διήγημα μέ ψυχολογημένα ξανοίγματα στίς διαθέσεις τῶν δύο ἀντίζηλων καπετάνιων, πού τά δαιμόνια τοῦ ὑποσυνειδήτου των εἶχαν ἐκτοπίσει τά μελίχια πνεύματα τῆς λογικῆς καί τοῦ μέτρου.

Τό διήγημα «Στόν Καστανόλογγο», ἀποτελεῖ τήν ποιμενική συμφωνία τοῦ Ἄθανα. Μέ πλαίσιο τόν ἐφηβικόν ἔρωτα τοῦ παραθεριστῆ συγγραφέα στό χωριό τῆς μάνας του, τήν Ἀράχωβα Ναυπακτίας (πού δέν κατονομάζεται), μέ κάποια

πανέμορφη βοσκοπούλα, ο Άθάνας βρίσκει τήν ευκαιρία πού αναζητούσε ή λυρική του διάθεση νά τραγουδήσει τίς όμορφιές του βουνού: τά δάση, τούς βράχους, τά ξέφωτα, τά αναβρυστικά νερά, τόν δυνατό άνεμο, τό γλυκό αεράκι, τόν κόσμο τών ἐλάτων καί τών καστανιῶν μέ τό άγανό πράσινο βελουδένιο ντύμα τών καρπῶν τους. Εἶναι ένα διήγημα πού ο Άθάνας ἔγραψε σέ ώριμη ηλικία αναπολώντας τά νεανικά του ἔρωτικά σχιρτήματα, πού μέ τήν άγνότητά τους καί τόν αυθορμητισμό τους παραμένουν, ὅσα χρόνια κι ἄν περάσουν, «κτῆμα ἐς αἰεί» τοῦ ψυχισμού τών ανθρώπων. Καί τό ἀποτέλεσμα στάθηκε πετυχημένο. Ὁ χρόνος ἐκεῖνος τῆς ἀνεπανάληπτης ἐφηβείας του ἐξαγοράστηκε μέσω τῆς τέχνης. Μέ συγχίνηση πού δέν θέλει νά τήν κρύψει, ὁ συγγραφέας φτάνει στήν τελευταία δακρύβρεχτη παράγραφο τῆς εὐλογημένης αὐτῆς ρομαντικῆς διήγησής του. Γιατί μόνον ἡ ἐφηβεία ἔχει τό προνόμιο νά κλαίει γιά ἕναν χαμένον ἔρωτά της χωρίς νά προκαλεῖ τόν οἶκτο καί τήν εἰρωνεία:

«Μαζί μέ τή δροσιά τῆς ἀνοιξης, μαζί μέ τό πρωτοβρόχι τοῦ χινοπώρου, ἀκόμα καί μαζί μέ τοῦ χειμῶνα τή νεροποντή, ἔχω κ' ἐγώ νά στάξω ἕνα δάκρυ, θυμητικό κι' ἀστείρευτο κ' ἐξιλεωτικό, ἀπάνω ἀπ' τόν ἀγαπημένο μας Καστανόλογγο. Καί θέλω τό δάκρυ αὐτό νά κατασταλάζη ἀπό λατσουδι σέ λατσουδι, ἔτσι ὅπως οἱ ἀχτιδες τοῦ ἡλίου καί οἱ στάλες τῆς βροχῆς, νά κατασταλάζη καί νά πάη νά πέση ἀπάνω ἀπ' τήν ψυχούλα τοῦ κοριτσιοῦ, πού δίχως ἄλλο περιπλανιέται, μέ τά φτερά μαζεμένα, μέσα στόν Καστανόλογγο.»

«Ἡ λάμια πού βγαίνει στήν καβουρότρυπα» εἶναι ένα παγανιστικό διήγημα γεμάτο φῶς καί ξεχασμένες ἑλληνικές θεότητες, ὅπου ἡ πρωτογενῆς θρησκευτικότητά ἀγλαΐζει τίς σελίδες του. Τό κατόρθωμα τοῦτο τοῦ Άθάνα μου θυμίζει στό χῶρο τῆς πεζογραφίας τή «Λιγεία» τοῦ Ἰταλοῦ Λαμπεντούζα

καί στή ζωγραφική τούς πίνακες τοῦ Ἰακωβίδη, πού μέ τόση παραστατικότητα ἀποδίδει παιδικά σώματα καί πρόσωπα.

Πρόκειται γιά ἓνα παραμῦθι πού περνάει μέσα ἀπό τά φίλτρα τοῦ ρεαλισμοῦ. Καί θάλεγα τοῦ μαγικοῦ ρεαλισμοῦ, ὅπως εἶναι τοῦ συρμοῦ τώρα νά χαρακτηρίζεται ἡ πεζογραφία τοῦ Μαρκές («Ἐκατό χρόνια μοναξιά») καί τῶν ἄλλων παραμυθοβίωτων νοτιοαμερικάνων συγκαιρινῶν μας συγγραφέων.

Φαίνεται πώς ὁ Ἀθάνας προηγήθηκε στό εἶδος αὐτό τῆς πεζογραφίας. Κι αὐτό συνέβη γιατί δέν περίμενε τό ταχυδρομεῖο νά τοῦ φέρει σφραγισμένες σέ φάκελο τίς μορφές τῶν διαφόρων ξενικῶν πνευματικῶν τάσεων. Σάν Ἑλληνας πού ἦταν, ὄνειρεύτηκε ἑλληνικά καί μάλιστα σέ ὦρα καυτοῦ Ναυπακτιακοῦ μεσημεριοῦ. Καί τά χαριτωμένα μεσημβρινά ἀρχαιοελληνικά δαιμόνια τόν ἔφεραν σ' ἐπαφή μέ τίς γηγενεῖς θεότητες. Οἱ ἥρωές του κι ἐδῶ, ὅπως καί στ' ἄλλα διηγήματα τῆς συλλογῆς ριζώνουν αὐτοφευγῆς μέσα στό εἶναι του καί θρέφονται ἀπό τό αἷμα του. Δέν θά ἤθελα νά πῶ περισσότερα γιά τίς «Ἀπλοϊκές ψυχές» πού στάθηκαν γιά τό συγγραφέα τους, ἀλλά καί γιά μᾶς τούς ἀναγνώστες μιᾶ εὐλογημένη ἑλληνική ὥρα.

Στήν τρίτη συλλογή διηγημάτων πού ἐπιγράφεται «Βαθιές Ρίζες», στεγάζονται δεκαἕξι διηγήματα, δύο ἀπό τά ὁποῖα («Λοχαγός ἀπόστρατος», «Στόν Καστανόλογγο») προέρχονται ἀπό τό βιβλίο «Ἀπλοϊκές ψυχές», κι ἀσχοληθήκαμε ἤδη μαζί τους.

Στίς «Βαθιές Ρίζες» ὑπάρχει ἡ πιό ὠριμη πεζογραφία τοῦ Ἀθάνα. Ἐδῶ ἡ ρηχὴ ἠθογραφία ἔχει ἀποσκοραχιστεῖ καί τῆ θέση της ἔδωσε στό δυνατὸ ρεαλιστικὸ ψυχογράφημα. Τά θέματα τῶν διηγημάτων τούτων εἶναι παρμένα ἀπό τῆ ζωὴ τῶν κατοίκων τῆς γενέθλιας «μικροπολιτείας» τοῦ συγγραφέα, ἀπό τά χωριά τῆς Ναυπακτιακῆς ὄρεινῆς ἐνδοχώρας, ἀπό τόν κόσμον τῶν ὑπαλληλικῶν ὀνειρῶν καί διαφεύσεων, ἀπό

τίς σχέσεις μεταξύ τῶν μικροαστῶν, ὅταν αὐτές τίς ρυθμίζουν τά συμφέροντα καί κυρίως τά οἰκονομικά ἀλισβερίσια. Ὑπάρχει καί μιά πολεμική ἀνάμνηση ἀπό τόν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο στή Μακεδονία.

Ὁ Ἀθάνας συνηθίζει νά ὀνομάζει τά πράγματα μέ τό ὄνομά τους, ἔχοντας ὡς ὄργανό του τήν τρεχούμενη ἀστική λαλιά, πού ὅμως συχνά τή διανθίζει καί μέ λέξεις ἰδιωματικές παρμένες ἀπό τά χεῖλη τῶν ὄρεινῶν Ρουμελιωτῶν.

Ὁ Ἀθάνας ζώντας στή δυσμενέστερη ὥρα τῆς ἱστορίας τοῦ αἰῶνα μας, προσπαθεῖ νά συγκρατήσῃ τίς γελασμένες ἀπό τήν ἀπιστία τοῦ καιροῦ του ψυχές, ὥστε νά μήν παραδοθῶν ἀπολέμητα στό πνεῦμα τῆς ἠθικῆς αὐτοαναίρεσής τους. Καί ὁ λόγος του ἔχει τήν ὁμορφιά τῆς ἀπλότητος καί τῆς ἀλήθειας, γεμάτος ἀπό παρήγορα μηνύματα καί θησαυρισμένος ἀπό εἰκόνες προσήνειας καί ἀνθρωπιᾶς. Νιώθει πῶς καί οἱ ἀνόθευτοι μέχρι χθές ἄνθρωποι τῆς μικροπολιτείας του ἀρχίζουν νά δοκιμάζονται ἀπό τό παγκοσμίως ἐξαπλούμενο συναίσθημα τῆς ἀνεστιότητος καί τῆς ἠθικῆς ἀπογύμνωσης. Ἐλπίζει πῶς ἴσως ἀπό τή δική του «ἀπόμικρη σπίθα» γίνεῖ κάποτε «φωτιά μεγάλη» κατά τό στίχο τοῦ Ἐρωτόκριτου.

Καί σ' ὅλες τίς σελίδες τοῦ ἔργου του, λυρικές καί πεζές, δοξολογεῖ τήν πίστη του στό θεό, μιά πίστη πού ἐκπηγάζει ἀπό ὄντολογική βεβαιότητα καί ὄχι ἀπό θεολογική παιδεία σπουδαστηρίου. Ὁ αἰσθητός του κόσμος βρίσκεται πάντα σ' ἀντιστοιχία μέ τόν πραγματικό. Κι αὐτό, γιατί ὁ ἴδιος μπορεῖ καί φωτίζει τόν κόσμο τῶν βιβλίων του μέ τά κριτήρια πού θέτει. Καί πάντα σ' ὅλες τίς συγγραφικές δυσκολίες του ἔρχεται αὐτόκλητη καί τόν σώζει ἡ ἴδια ἢ ἀλήθεια τῆς ποιήσῃς του. Ἀλλά καιρός ν' ἀρχίσουμε τίς περιδιαβάσεις μας στόν εὖοσμο πνευματικό λειμῶνα τῆς συλλογῆς διηγημάτων «Βαθιές Ρίζες».

Στό πρῶτο κείμενο τῆς συλλογῆς πού ἐπιγράφεται «Τό

αἷμα», ἡ μικρή Λενίτσα ἀναζητεῖ τή μητέρα της πού πῆγε ἐπίσκεψη σέ κάποιες Εὐθυμίες πού ἐόρταζαν. Ὅλο τό ἀπόγευμα ἔκλαιγε καί ἡ Ἀντρίκω, ἡ ὑπηρέτρια, δέ μπορούσε νά τήν κατασιάσει ἀπό τό δυνατό συνεχούμενο κλαφούρισμα. Ἐκεῖ πού τήν ἔβγαλε περίπατο στή γειτονιά νά ξεχάσει τήν ἐπίμονη ἀναζήτηση τῆς μητέρας της, τό κορίτσι ξέφυγε τῆς ὑπηρέτριας, μπῆκε σ' ἕνα σπίτι μ' ἀνοιχτή αὐλόπορτα, καί μοναχό του κούρνιασε γαληνεμένο στήν ἀγκαλιά μιᾶς γριουλάς. Ἦταν ἡ γιαγιά της ἀπό τόν πατέρα της, μέ τήν ὁποία ἡ σκληρόκαρδη νύφη, ἡ μητέρα τῆς Ἐλενίτσας, εἶχε κόψει σχέσεις. Γιά πρώτη φορά ἡ μοναχική γριουλά ἔβλεπε τήν ἐγγονούλα της. Τό περιστατικό αὐτό, καθώς τό διηγήθηκε σ' ἀφεντικά της ἡ Ἀντρίκω, πῆρε τίς διαστάσεις τοῦ θαύματος καί εἶχε τήν καλή συνέπεια νά μεταμεληθοῦν οἱ ἄστρογοι γονεῖς τῆς Ἐλενίτσας καί νά συμφιλιωθοῦν μέ τήν καλοῖσκιωτη κακοδιωγμένη μητέρα τους.

Πρόκειται γιά ἕνα δυνατό ψυχογράφημα ὅπου οἱ δεσμοί τοῦ αἵματος ἀποδεικνύονται ἀκατάλυτοι καί σωστικοί. Καί ἡ προσωπογραφία τῆς μικρῆς κλαίουσας Ἐλενίτσας εἶναι ἀπό τίς πιό ἄρτιες μέσα στήν πινακοθήκη τῆς πεζογραφίας τοῦ Ἀθάνα. Στό «Ἀρσενικό παιδί» ξαναγυρίζει ἡ μέριμνά του γιά τά λαογραφικά φανέρωματα πού σχετίζονται μέ ἐγκυμοσύνες, τερτίπια τῶν ἐγκύων καί ἀπαιτήσεις ἄτεγκτων συζύγων πού ζητοῦν ἢ σερνικό παιδί ἢ τήν κεφαλή ἐπί πίνακι τῆς γυναίκας τους, πού δέν τούς κάνει τό χατίρι. Ἀρκετές γυναῖκες παραλογίζονται ἀπό τίς ἀνόητες πιέσεις πού δέχονται καί οἱ περισσότερες βουβαίνονται ἀλαφιασμένες σ' ὄλη τή διάρκεια τῆς ἐγκυμοσύνης.

Στό διήγημα «Θεῖα ἐτοιμοθάνατος», ὁ Ἀθάνας παίξει μέ τόν καημό τοῦ ἀνθρώπου γιά ἀθανασία καί ἀπό τίς σελίδες του ἀναβρῦζει καλόκαρδο γέλιο. Κάποιος ἀνιψιός μαθαίνει τηλεγραφικῶς πώς ἡ θεία του εἶναι ἐτοιμοθάνατη. Μόλις φτάνει,

κουβαλώντας και τό φέρετρό της, ή γηραιά θεία τό παίρνει επάνω της κι αποδιώχνει για καλά τό θάνατο. Ό άνιψιός κρύβει τό ξορκισμένο φέρετρο στό υπόγειο, μέ τή φρόνιμη σκέψη ότι θά χρειαστεί μιάν άλλην ώρα κι επιστρέφει στό σπίτι του. Όσπου μιá μέρα ή θεία τό ανακαλύπτει και τότε καταλαβαίνει πλήρως τί είχε συμβεί. Ή κακοσημαδιά τήν αναστατώνει. Τότε τό βγάζει στην αϋλή και τό λαμπαδιάζει. Μά σίγουρα μαζί του δέν έκαφε και τό πεπρωμένο της ως θνητής. Παρ' όλο πού ή γουστοζικη αυτή ιστορία μοιάζει μέ τήν ανάπτυξη ενός έπαρχιακού ανέκδοτου, ώστόσο είναι καλογραμμένη κι αναβλύζει κέφι.

Στό διήγημα «Ένας παλιός υπάλληλος» εξιστορείται τό ψυχικό δράμα ενός μοναχικού φτωχού δημόσιου υπαλλήλου πού ήρθε σέ αυτογνωσία τήν τελευταία ήμέρα τής τριανταπεντάχρονης υπηρεσίας του. Τότε κατάλαβε πώς ή ζωή τουφυγε για πάντα, σπαταλημένη μέσα σ' ανούσια κι άψυχα χαρτιά. Παρακολουθούμε τίς άπεγνωσμένες κινήσεις του στην τελευταία παράγραφο του διηγήματος:

«Λίγο προτού σφυρίζη τό βαπόρι πήγε ν' αποχαιρετίση στό Ταμείο. Ένας κόμπος τόν έπνιγε στό λαιμό. Έσφιξε τά χέρια όλων, του νέου ταμία, του γραμματικού, του εισπράχτορα, του κλητήρα. Έρριξε τό βλέμμα του παντού – στά ράφια, τίς θυρίδες, στά βιβλία, στην κάσα. Κάποια στιγμή πού κανείς δέ κοίταζε προς τά 'κει, άπλωσε τό χέρι του στό τραπέζι, άγγιξε τή σφραγίδα, τή χάιδεψε μαλακά, έπειτα τήν έσφιξε θερμά, δυνατά, όσο μπορούσε θερμότερα, δυνατότερα... «Έστω κι άργά!» σκέφτηκε.

Τά μάτια του σκοτίστηκαν σά νά 'πεφτε μιá βαριά, μούρη, πολύπτυχη αϋλαία επάνω στό υπαλληλικό του δράμα...»

Στό διήγημα «Ή μετάθεση του άστυνόμου» ό Άθάνας πλέκει ένα έλεγείο πού προκαλεί δάκρυα και γέλια άληθινής συγκίνησης, μέ τά παθήματα ενός υπαλλήλου πού είχε ανά-

φει μέσα του αναπάντεχα κάποιος ὄψιμος ἐρωτικός σεβδάς. Τό «δράμα» τοῦ ἐπαρχιακοῦ τούτου γραφιά σχετίζεται καί μέ πολιτικές δολοπλοχίες γιά ἄδικες μεταθέσεις. Καί ἰδοῦ μιά ἀδρή προσωπογραφία τοῦ ἥρωα:

«Κοντός, ἀδύνατος, μέ ξεραγκιανό πρόσωπο καί μικροφτιασμένα χαρακτηριστικά (συνήθιζε νά λήη καί νά ξαναλήη ὅτι τό στόμα του ἦταν τόσο μικρό πού καί τή σούπα τήν ἔτρωγε μέ τό κουταλάκι τοῦ γλυκοῦ!), ἀρχοντόφερνε καί μέσα του πίστευε πώς ἦταν ὁ πρῶτος τῆς ἐπαρχίας σέ κοινωνική θέση καί σέ πολιτική δύναμη. Τό σπίτι του ἦταν ἀπό τά καλά τοῦ τόπου. Τ' ἀδέρφια του εἶχαν ὅλα σπουδάσει κ' εἶχαν πάρει μεγάλα ἀξιώματα. Αὐτός ἀπόμεινε στήν πατρίδα, θυσιασμένος τάχα γιά τή φύλαξη τοῦ σπιτιοῦ καί τῆς περιουσίας, γιά τήν ἐπιτόπια συνέχιση τῆς οἰκογενειακῆς παράδοσης. Ἄν ἦταν ἔτσι θά εἶχε κάμει στή ζωή του μιά οὐσιαστική πράξη, ἔστω καί ἀρνητική. Μά δέν εἶναι βέβαιο πώς ἦταν ἀκριβῶς ἔτσι. Τό πιθανότερο εἶναι ὅτι ἡ φύση τόν εἶχε κατατάξει στήν κατηγορία τῶν οὐδετέρων ἐκείνων ἀνθρώπων μέ τή στείρα μοίρα, πού εἶναι προορισμένοι νά μή δημιουργήσουν τίποτα στή ζωή τους. Πολλοί ἀπό δαύτους ὅμως, ὅπως κι ὁ κύρ-Γιάννης, ἔχουν τήν εὐτυχία νά πιστεύουν ὅτι δημιουργοῦν κάθε μέρα ὅτι εἶναι τό κέντρο τῆς γύρω τους ζωῆς, ὅτι χωρίς τήν παρουσία τους οἱ ἄλλοι συνάνθρωποι καί συμπολίτες τους θά ἦταν τουλάχιστο δυστυχημένοι. Εἶναι ἀλήθεια ὡστόσο ὅτι πήγαινε ταχτικά στό χτήμα τους, ἔξω στό λιοστάσι, κι ὅταν γύριζε καβάλα στό γαῖδουράκι του, καθισμένος ἀνάμεσα σέ κληματόβεργες κι ἄλλα δεντροκλάδια, περνοῦσε θριαμβευτικά ἀπό τούς δρόμους, χαιρετώντας δεξιά κι ἀριστερά γιά νά κάμει νά προσέξουν ὅλοι ὅτι μπορεί νά εἶναι ἄρχοντας, ὅμως τό ταῖνι του τό βγάξει μέ τίμιο κόπο! Βάσιμη ὅμως θά ἦταν καί ἡ ὑπόνοια ὅτι ὅλες αὐτές οἱ ἐξοχικές ἐκδρομές κυριώτερο σκοπό καί πραγματική ἀπόδοση εἶχαν μόνο τή θριαμβευτική του ἐπι-

στροφή τό βράδου καβάλα στό καλοφορτωμένο γαϊδουράκι...»

Στό διήγημα «Τ' ἄγια χρώματα», ὁ Ἀμερικάνος τοῦ Ἀθάνα πού ἐπιστρέφει στόν τόπο του ὕστερα ἀπό τριάντα χρόνια, ἔχει τήν τύχη, ὅπως ὁ ἥρωας τοῦ Παπαδιαμάντη, νά ξαναβρίσκει ζωντανή τήν πρώτη ἀγάπη του. Οἱ τόνοι ἐδῶ εἶναι ζεστοί, λυρικοί, καί τά αἰσθήματα ξεδιπλώνονται χωρίς βιασύνη, γεμάτα χρώματα, ἀρώματα καί μουσική ἀπό τόν ἀκατάλυτο γενέθλιο τόπο.

Λυπημένο εἶναι τό θέμα τοῦ ἐπόμενου διηγήματος πού ἐπιγράφεται «Τό μεγάλο δίπλωμα». Ἀναφέρεται στό δράμα ἑνός καλοῦ μά ἀνεπρόκοπου παιδιοῦ, πού σ' ὅ,τι κι ἄν καταπιάνεται ἀποτυγχάνει. Στό τέλος σκοτώνεται στόν πόλεμο. «Ὁ πολεμικός σταυρός ἤρθε μέσα σ' ἕνα κουτί πού ἔμοιαζε σά μικρό φέρετρο. Τόν κρέμασε πονεμένα ἢ μητέρα στή σάλα πλάι στό δίπλωμα, κάτω ἀπ' τή μεγεθυμένη φωτογραφία του μέ τή στρατιωτική στολή! Κάθε μέρα τοῦ πηγαίνει τριαντάφυλλα ἀπ' τίς τριανταφυλλιές πού εἶχε φυτέψει ὁ ἴδιος.»

Στό «Δουκέσας καί Παραπάτης», δυό ἀχώριστοι φίλοι ἐκπαιδευτικοί γίνονται ξαφνικά μαλλιά κουβάρια γιά τά ὄρια τῶν ἰδιοκτησιῶν τους. Ὡσπου ὁ ἕνας τους πεθαίνει ἀπ' τό κακό του κι ὁ ἄλλος μεταμελεῖται κατόπιν ἐορτῆς.

Πάνω σέ δραματικό καμβά κεντάει ὁ συγγραφέας καί τήν ἱστορία τοῦ «Γεροντομπασμένου» νέου. Δέν εἶναι τριάντα χρονῶν καί συμπεριφέρεται σάν ἐσχατόγερος. Ὡσπου μέ τό θάνατο τοῦ πατέρα του ἔρχεται σ' αὐτογνωσία. Κι ἀναρωτιέται ἄν εἶναι τάχα σωστή ἡ ἐπιλογή του ν' ἀρνηθεῖ τήν ἡλικία του καί νά παριστάνει τόν τρεμοπόδαρο γεράκο. Ὁ ἀφηγητής θά τόν ζωγραφίζει παραστατικά καί θά μᾶς τόν παραδώσει σάν ἕναν ἀπό τούς ζωντανότερους βασιανισμένους τύπους τῆς πινακοθήκης του:

«Καί μέσα του γεννήθηκε γιά πρώτη φορά ἡ βασιανιστική ἀπορία: “Εἶμαι ἢ δέν εἶμαι γέρος;”»

Εἶδε τόν ἑαυτό του ὀλομόναχο στή ζωή, ναυαγό σ' ἓνα ξερονησί πού δέν κατοικεῖ κανένας ἄλλος ἄνθρωπος κι οὔτε θά κατοικήση πιά ποτέ. Τόν ἔπιασε βαθιά μελαγχολία. Δέ βρίσκει σέ τίποτα παρηγοριά. Τοῦ φαίνεται πῶς τόν λησμόνησε ὁ χάρος στόν ἀπάνω κόσμο καί μένει σέ μιά παράξενη κατάσταση. Οὔτε ζῆ, οὔτε θά πεθάνη ποτέ. Στό δρόμο του, στή θέση του, στήν πορεία του δέν ὑπάρχει οὔτε ζωή, οὔτε θάνατος. Ποῦ νά σταθῆ καί πῶς νά προχωρήσῃ; Δέν τόν νοιάζει καί πολύ ἂν δέ ζήσει. Μά τοῦ εἶναι ἀνυπόφορο νά τόν κυριεύῃ ἡ ἰδέα πού τοῦ κόλλησε: Πῶς μπορεῖ τάχα νά μὴν πεθάνη ποτέ καί νά μείνῃ πάντα ἔτσι μόνος, ἔτσι ξέχωρος στόν κόσμο! Χωρίς ἓνα συνομήλικο φίλο, πού ν' ἀναθυμιῶνται μαζί τὰ περασμένα τους, πού νά συζητᾶνε ἀναμπιστευτά τὰ τωρινά τους, πού νά χαμαρώνουν μαζί τούς κληρονόμους τους, τούς συνεχιστές τῆς ζωῆς του. «Ἐρημιά καί χάρος» εἶναι ἔκφραση πού κάτι λέει. Μά, ἐρημιά χωρίς οὔτε χάρο!... Τί θά ῥθῃ νά πάρῃ ὁ χάρος ἀπ' τήν ἐρημιά του; Καί τί θ' ἀφήσῃ αὐτός στή ζωή πίσω ἀπ' τό χάρο! Τώρα πάει νά καταλάβῃ πῶς δέ ζῆ κανεῖς ἀτιμώρητα ἔξω ἀπ' τὰ χρόνια του, ἔξω ἀπ' τή γενιά του, ἔξω ἀπ' τήν ἐποχή του! Νά πού ξεμοναχιάστηκε σά μονοδέντρι στό βουνό, στό βράχο, στό γκρεμό... Ἔχασε καί τό δρόμο τῆς ζωῆς, ἔχασε καί τό δρόμο τοῦ θανάτου. Δέν τοῦ μένει παρά νά γυρίσῃ πίσω στά τριανταπέντε του χρόνια! Καί νά ξαναζήσει ἀπ' τήν ἀρχή γιά νά ξαναγεράσῃ στό τέλος. Μά εἶναι τάχα δυνατό; Μπορεῖ κανεῖς ἄνθρωπος στή ζωή νά γίνῃ πρῶτα ἄντρας κ' ἔπειτα παιδί; Πρῶτα γέρος κ' ἔπειτα νέος; Μπορεῖ; Ἄς τό δοκιμάσῃ!

– Μάνα! ξεφώνισε μιά νύχτα μέσα στό ἄραχνο, παγερό του σπίτι. Μάνα! Εἶχες δίκιο!... Σήκω! Ἔλα πίσω! Θέλω νά μέ παντρέψῃς! Ἔχεις καμιά νύφη ἔτοιμη;

Καί γέλασε πικρά μ' ἓνα γέλιο γεμάτο λύπη καί χαρά μαζί, γεμάτο ἀπελπισία κ' ἐλπίδα...»

Στό διήγημα «Μέ γυμνό μάτι» ξετυλίγεται ή ιστορία ενός νέου πού έπιτέλους προσγειώθηκε, έστω και άνώμαλα στό ύπαλληλικό του τραπεζάκι του Ύπουργείου Παιδείας. Καί βλέποντας πιά τά πράγματα «μέ γυμνό μάτι» θά δοκιμάσει τήν πρώτη μικρή αλλά άληθινή εύτυχία τής ζωής του. Θά πει, συμβιβασμένος μέ τήν πραγματικότητα, πώς τό γραφειάκι του εκείνο έπιτέλους δέν είναι τό χάος. Είται ένας κόσμος πού τόν περιτριγυρίζει. «Στόν κόσμο αυτόν θά ζεστάνει κι εκείνος τή θέση του, θά χαράξει κι εκείνος τή πορεία του.»

Μέ δακρύβρεχτη ρομαντική ιστορία μοιάζει από πρώτη άρχή τό διήγημα «Άνεμώνες τής Μακεδονίας», μά θά άποδειχτεί πώς είναι μία καλογραμμένη σοβαρή ιστορία άγάπης, πού τής βάζει πρόωρο τέλος ό θάνατος του στρατευμένου έραστῆ.

«Τά χριστουγεννιάτικα τσαρούχια» είναι τό πιό συγκινητικό διήγημα του βιβλίου. Κάποιο χωριατόπαιδο είχε μεράκι νά γίνει τσαρουχάς. Πηγαίνει λοιπόν στήν πόλη και μαθητεύει κοντά σ' άξιον τεχνίτη. Κάποτε νοσταλγεί τό χωριό του και θέλει νά έπισκεφτεί στους γονείς του τά Χριστούγεννα. Χρεώνεται στό μάστορά του και τούς παίρνει, ένα ζευγάρι τσαρούχια για τόν πατέρα κι ένα ζευγάρι παπούτσια για τή μητέρα. Βάζει στό σακούλι και τά δικά του άστραφτερά τσαρουχάκια κι άναχωρεί. Όμως, σ' ένα χάνι πού άποκοιμήθηκε τό βράδυ, παραμονή τής μεγάλης γιορτής, οί ληστές του πήραν τό σακούλακι μέ τά πολύτιμα δώρα. Βγήκε τότε, μικρούτσικος αυτός, νά κυνηγήσει τά θηρία. Έβρεχε και ήταν σκοτάδι, ώσπου χώθηκε σε μία σπηλιά για νά προστατευτεί. Άς παρακολουθήσουμε τόν καημό του μέσα από τή διήγηση του Άθάνα:

«Μπήκε κι άπάγγιασε στόν ταπεινό της θόλο. Κοιτάζοντας τίς χλωμές σπιθούλες τής ξέμαχρης έκκλησιας και προμένοντας νά ξανακούση τούς σβησμένους ήχους τής χω-

ριανής καμπάνας, άποκοιμήθηκε. Για νά ιδή στόν ύπνο του πώς βρέθηκε τάχα στην ίδια τή σπηλιά τής Βηθλεέμ πού γεννήθηκε ό Ίησοϋς Χριστός... Νά ή Παναγία! Νά ό Ίωσήφ! Νά τό άστρο πού όδηγεϊ τούς Μάγους! "Έφτασαν οι Μάγοι καί προσκυνούν τό Χριστό! Γιομίζουν μέ δώρα, πολλά δώρα, τή φάτνη τών άλόγων. Ούτε μπορεί νά ξεχωρίση κανείς πόσων λογιών δώρα έχουν φέρει οι Μάγοι! "Ομως ανάμεσα στ' άλλα δώρα, τά πολλά τά δώρα, μπόρεσε ό Θανάσης νά ξεχωρίση ένα ζευγάρι καινούργια, κατακόκκινα τσαρούχια... "Οχι ένα! Δυό! Δυό ζευγάρια τσαρούχια!»

Στό επόμενο διήγημα πού επιγράφεται «Η παραίτηση τής Βέτας», μιά καλή κοπέλα καταφέρνει νά διοριστεί στό Ύπουργείο Προνοίας. Αυτή ήταν μιά προσωρινή λύση ώσπου νά βρεϊ μιάν άλλη καλύτερη δουλειά πού νά ταιριάζει περισσότερο στή μικροαστική τής αξιοπρέπεια. Μά τά χρόνια περνούν, τό πρόσκαιρο γίνεται μόνιμο, καί ή καλή Βέτα νιώθει διαρκώς νά χάνει τό έδαφος κάτω από τά πόδια της, καθώς ή καθημερινότητα τήν έχει ισοπεδώσει. Μιά μέρα, μή μπορώντας νά υποφέρει τήν άδικία πού έκανε ό νόμος μέ τίς στενόμυαλες εντολές του σέ κάποιον ταλαίπωρο πολίτη πού έτρεχε καιρό στό ύπουργείο της νά βρεϊ τό δίκιο του, ή Βέτα παραιτείται. Η ενέργειά της αυτή άνέβασε τίς ήθικές μετοχές της στά μάτια τών συναδέλφων της, κι ό προϊστάμενός της τή ζήτησε σέ γάμο. Έτσι ή χωρίς συμβιβασμούς συμπεριφορά της στό Ύπουργείο ως υπαλλήλου, τής χάρισε τελικά τήν ευτυχία πού, άλλωστε τήν άξιζε μέ τό παραπάνω.

Τό τελευταίο διήγημα, «Ο χτύπος του έλικα» περιγράφει μιάν όνειροφαντασία όπου συνδιαλέγονται μεταξύ τους τά στοιχεία τής φύσης καί τά πράγματα. Πρόκειται ίσως για τό λιγότερο αξιόλογο κείμενο του βιβλίου.

Καλογραμμένο είναι καί τό ιστορικό διήγημα «Τό μυστικό του Όμέρ Βρυώνη» πού δέν ύπάρχει σέ καμιά συλλογή

του, δημοσιεύτηκε όμως σέ δύο συνέχειες στό περιοδ. «Παιδόπολις», 16-9-1951 ἀριθ. 42 καί 1-10-1951 ἀριθ. 43. Ἀναφέρεται στή σωτηρία τοῦ Μεσολογγίου ἀπό τόν κυνηγό τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη Γιάννο Γούναρη, ὁ ὁποῖος μαρτύρησε τό μυστικό τοῦ πασᾶ, ὅτι δηλ. ἐπρόκειτο νά ἐπιτεθεῖ στήν πολιτεία τό βράδου τῶν Χριστουγέννων ὅταν οἱ πολιορκημένοι θά βρίσκονταν στίς ἐκκλησίες.

Φτάνοντας στό τέλος αὐτῆς τῆς περιδιάβασης, δέν αἰσθάνομαι πώς ἐξάντλησα τό θέμα μου. Γιατί ἡ προσφορά τοῦ Ἀθάνα, ἡ λυρική καί ἡ πεζή, ἔχει μιᾶ γνησιότητα πού διαρκῶς ξαφνιάζει τόν ἀναγνώστη. Τίποτε τό «πεπονημένο» σ' αὐτή τήν προσφορά, τίποτε τό ψυχρά «ἀλεξανδρινό». Σ' ὅλες τίς σελίδες του μιλάει γιά ζωντανά πράγματα μέ ζωντανή γλώσσα. Ἡ βούλησή του εἶναι διαρκῶς στραμμένη πρός τό αἰώνιο καί βλέπει τόν ἄνθρωπο καί τά πράγματα πού τόν περιβάλλουν σάν τό διαλεκτικό ξετύλιγμα πάνω στή γῆ, ἀκριβῶς αὐτῆς τῆς ἱερῆς ἔννοιας τοῦ αἰωνίου.

Στά κείμενά του, καμιᾶ ὄψη τῆς ἀλήθειας δέν θυσιάζεται αὐθαίρετα στήν ἄλλη καί οἱ λαμπεροί στοχασμοί του συχνά ἀποτυπώνονται σέ μυθολογική γλώσσα. Μά καί στίς λίγες στιγμές πού συναντοῦμε τήν εὐγλωττία του, αὐτή εἶναι σοβαρή καί σεμνή, πυκνή καί λιτή. Ἀπό πολύ νωρίς εἶχε ἀσκηθεῖ νά ξεχωρίζει τό γνήσιο ἀπό τό μή αὐθεντικό, τό ἱερό ἀπό τό ἀνίερο. Μέσα στήν ὄλο ἀνθρώπινη προσήνεια καί ἑλληνικό μέτρο αὐτή πεζογραφία, τά πάντα τοῦ χαμογελοῦν ὡς ἀνάμνηση ἀπό τούς χρόνους τῆς προαιωνίας ἐνότητος τῶν στοιχείων τῆς ζωῆς μέ τό θεό.

Ἔνα γλωσσάρι τῶν ἰδιωματικῶν λέξεων πού ἀπαντῶνται μόνο στά διηγήματα τοῦ βιβλίου «Βαθιές Ρίζες» προσπαθῶ νά οργανώσω ἐδῶ.

- ἀγύριγος ὁ = ἀξέβγαλτος, ἀπερπάτητος.
 ἀι-Δημήτηρηδες οἱ = χρυσάνθεμα.
 ἀλαλιάρης ὁ = αὐτός πού ἀναστατώνει τήν ψυχή.
 ἀλιμονῶ = λυπᾶμαι κάποιον γιά τό πάθημά του, λέω ἀλίμονο.
 ἀλογοσύρτης ὁ = ἀλογοκλέφτης.
 ἀναγάλλια ἡ = ψυχική ἀνακούφιση.
 ἀναμπιστοσύνη ἡ = ἐμπιστοσύνη.
 ἀντέτια τά = οἱ συνήθειες.
 ἀπόνετος ὁ = ἄπονος.
 ἀποπαίρνω = μαλώνω.
 ἀργολαβίζω = ἐρωτοτροπῶ.
 ἄσογος ὁ = ἀφιλόξενος, τσιγκούνης, πού ἔκοψε σχέσεις μέ τό σόι του.
 ἀστρέχα ἡ = ἡ προέκταση τῆς σκεπῆς στό κενό, γείσωμα.
 ἀφαντιασμένος ὁ = φωροπερήφανος.
 βοτανίζω = βγάζω τ' ἀγριόχορτα.
 γιατροσόφια τά = θεραπευτική ἀγωγή ἀπό ἐμπειρικούς γιατρούς.
 γιδάχαρος ὁ = ἀπολίτιστος.
 γκαρόφυχος ὁ = κακόφυχος.
 γλέντισμα τό = κοροϊδία, ἐμπαιγμός.
 γουρμάζω = ὠριμάζω.
 γραπώνω = ἀρπάζω.
 δερνορούγα ἡ = σοκακιέρα γυναικα πού δέρνει τίς ρούγες (γειτονιές) μέ ἄσκοπες περιπλανήσεις.
 διαλέτα ἡ = βιολέτα.
 ἔγκομος ὁ = χοντρός.
 ζαμπούνης ὁ = ἀδύναμος, χλομός.
 ζούπερο τό = ζωάκι.
 καζάντι τό = πλοῦτος, προκοπή.
 καλοπίχερα τά = εὐκολοπραγματοποιήτα (βλ. καί τό στίχο ἀπό τά Τραγοῦδια τῶν βουνῶν: «δέν εἶναι καλοπίχερη δουλειά τό ἀρχοντιλίκι».
 καπλάνι τό = τίγρης.
 κατής ὁ = δικαστής, εἰρηνοδίκης.
 κεφαλᾶρι τό = δασωμένο πάνω ἀπό τό χωριό μέρος.
 κλαμούρα ἡ = γυμνή κλάρα δέντρου.
 κόχα ἡ = κεφαλή.
 κοντοκάπι τό = ποιμενική κάπα ἀπό τραγόμαλο.
 κουριέρης ὁ = αὐτός πού φροντίζει γιά τοὺς πελάτες τοῦ ξενοδοχείου.
 κρυφομάζωμα = ἀπροσδιόριστη ἀρρώστεια, εἶδος μαράζι.
 λαβατώνω = ἀναστατώνω κά-

ποιον μέ τις φωνές μου.
 λαβατώνομαι = μέ ξεκουφαί-
 νουν φωνές άλλων.
 λατσούδι τό = κλώνος έλάτου.
 λίτζας ό = άδύναμος, λιγισώ-
 ματος.
 λιχρός ό = ώχρός ξεβαμμένος.
 Καί
 λίχρα ή = λιποθυμία.
 λιχραμάρα ή = λιποθυμική κα-
 τάσταση.
 μαιλίγια τά = μαγικά, γητέ-
 ματα.
 μαξούμι, μαξουμάκι τό = νή-
 πιο, μικρό παιδί.
 μαρτίνα ή = γίδα.
 μερεμέτια τά = μικροεπιδιορ-
 θώσεις.
 μισκούτελη ή = μισότρελη.
 μούτελη ή = πηχτή λάσπη.
 μπαγιονέτα ή = ξιφολόγχη
 όπλου.
 μπαλότα τά = μπάλες συσκευ-
 ασμένων άποσκευών.
 μερώνω = ήμερώνω τό μωρό
 πού κλαίει.
 νεροδίχης ό = ειρηνοδίχης.
 νταγιαντιέται ό πόνος = ύπο-
 φέρεται.
 νταμαχιάρης ό = δουλευταράς
 άπό μεράκι ή φιλαργυρία.
 ντένω = όμορφαίνω.
 ξορκολογήματα τά = ξόρκια.
 παραμαγούλας ό = φουσκομά-
 γουλος, παχύς λές και προ-
 σβλήθηκε άπό μαγουλάδες.

παρλιακός ό = παράλυτος.
 Μαλωτικός λόγος σέ δικά
 μας μικρά παιδιά.
 πασπαλιάρης ό = βοηθός του
 μυλωνά πού δεκατεύει τό
 άλεσμα.
 πούειντα = πού είναι;
 σαλακός ό = σαϊλακός, σαϊ-
 λός, σαλός, τρελός, άλα-
 φροΐσκιωτος.
 σαλότο τό = χώρος ύποδοχής,
 σαλόνη.
 σκαλοτσάπι έπιρ. = σκάλισμα
 του κήπου μέ τό τσαπί.
 στουρνίζω = περιγράφω κάτι
 γραπτώς ή προφορικώς.
 στρατοκαρτερω = ενεδρεύω.
 ταμπλάς ό = άποπληξία.
 τζάντζαλα τά = φτωχοαπο-
 σκευές.
 τράτος ό = εύχέρεια χρόνου
 για κάποια δουλειά.
 τριβελίζω = τρυπώ μέ τό τρι-
 βέλι, τρυπάνι. Ζαλίζω κά-
 ποιον μέ τήν επίμονη σκέψη
 μου για ένα πράγμα.
 τσόλι τό = τραγομαλλίσια βε-
 λέντζα.
 τσουπούλα ή = χοριτσάκι.
 τσώνης ό = σπουργίτης.
 ύπουργικός ό = ύπουργός, κυ-
 βερνητικός παράγοντας.
 φασιές οί = τριχιές πού δέ-
 νουν τό σπαργανωμένο νή-
 πιο.
 φουσκοβάνω = συκοφαντώ.
 φωταδάκι τό = φωτάκι.

χαγιάτα ή = ξύλινος εξώστης.

χαζίρι = παρ' ὀλίγο.

χαλεύεις; = δέν ξέρεις τί γίνε-
ται καμιά φορά.

χαμολιγοστοί = λιγοστοί.

χασταλεύω = χάνω τόν καιρό
μου παίζοντας. Ἀπασχολῶ
τό νήπιο μέ λόγια ἢ καμώ-
ματά μου.

χολοπαθιέμαι = δέρνομαι γιά
τό πάθημά μου.

χούνη βουνῶν = κύκλος
βουνῶν.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥ Γ. ΑΘΑΝΑ*

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ Γ. ΑΘΑΝΑΣ άσχολήθηκε περιστασιακά και μέ τό μελέτημα (ιστορικό και φιλολογικό) δίνοντάς μας λαμπρά δείγματα του πνεύματός του και προς τήν κατεύθυνση αυτή. Ό άδερφός του Θεμιστοκλής ύπῆρξε πιό συστηματικός δοκιμογράφος και γραμματολόγος και μάς άφησε έξαιρέτα δείγματα τῆς δοκιμιακῆς εϋθυκρισίας του, μά δέν είχε και τήν έγνοια τῶν ποιητικῶν όραματισμῶν του Γιώργου. Υπῆρξε κυρίως θεατρικός κριτικός, καθώς γνώριζε όσο λίγοι τό έλληνικό και τό παγκόσμιο θέατρο στά καθέκαστά τους. Μά και ό Γιώργος δέν ύστέρησε σέ τεκμηριώσεις και κατοπτεύσεις βάθους όταν καταπιάστηκε μέ τό ιστορικό κυρίως μελέτημα.

Τά περισσότερα από τά κείμενα πού συγκεντρώσαμε στον παρόντα τόμο πρωτοεμφανίστηκαν ως έπετειακές κυρίως όμιλίες από τό βῆμα τῆς Ακαδημίας Αθηνῶν και δημοσιεύθηκαν στά πρακτικά τῆς. Τά λιγότερα τά έντοπίσαμε στίς έπετηρίδες του «Παρνασσού» και σέ κάποια άλλα έντυπα, όχι από τά πολύ έμφανῆ. Και ή έρευνα συνεχίζεται, αφού τό προσωπικό του λογοτεχνικό άρχείο δέν έχει καταγραφεί ακόμα, αλλά και όταν συμβεί μάλλον δέν θά διακρίνεται για τήν έννημερότητά του.

* Γιώργος Αθάνας - Θεμ. Αθανασιάδη-Νόβας, Β Συμπόσιο Ναυπακτιακῆς λογοτεχνίας (Ναύπακτος 13-14-15 Οκτωβρίου 1995, *Ναυπακτιακά Η*, Αθήνα 1997, σ. 684). Στόν τόμο αυτό βλ. και Ηλίας Κ. Νικολάου: *Ιστοριογραφικές προσπάθειες του Γ. Αθάνα*, σελ. 363-375.

Οί άδελφοί Νόβα ύπῆρξαν άνθρωποι πού έζησαν τή ζωή τους λυρικά και δέν χαλάλιζαν τό χρόνο τους σέ ένημερώσεις άρχείων και συγκεντρώσεις γραπτών τους. Άν έχουμε σήμερα τά έργα τους σχεδόν στήν πληρότητά τους, αυτό τό όφείλουμε κατά πολύ σέ δυό λαμπρές γυναΐκες πού διακόνισαν τήν πνευματική προσφορά τους μέ αυταπάρηση και άφιλοκέρδεια. Κοντά στό Γιώργο στάθηκε ή Ήπειρώτισσα Σαπφώ Άναστασιάδη και κοντά στον Θεμιστοκλή ή Χιώτισσα συγγραφέας Ούράνα Διοματάρη. Η συμβολή των γυναικών αυτών υπήρξε άποφασιστική στή διάσωση και δημοσίευση του έργου των Άδελφών Νόβα. Η Ούράνα μάλιστα άντέγραψε μέ τό εύλογημένο χέρι της όλόκληρο τό τεράστιο, άδημοσίευτο κατά τον θάνατο του Θεμιστοκλή (Μάιος 1961) έργο του.

Καιρός ήταν νά έμφανιστεί συγκεντρωμένο σέ δυό τόμους τό δοκιμακό έργο του Άθανα. Και ιδού ό πρώτος τόμος πού άπαρτίζεται σχεδόν άποκλειστικά άπό ιστορικά μελετήματα. Και λέμε σχεδόν γιατί εκεί πού νομίζει ό άναγνώστης πώς διαβάζει ένα δοκίμιο π.χ. για τους Μποτσαραΐους ή για τό ένετικό λιμάνι τής Ναυπάκτου, νά και κάνει τήν εύχάριστη εμφάνισή της ή ποίηση, ό άγνός λυρισμός, ή προσωπική έντύπωση άπό μιά φανταχτερή λάμψη τής ζωής, σύγχρονης ή περασμένης. Κάποια ιστορικά κείμενα μάλιστα διανθίζονται και μέ στίχους άπό συναφή προς τό θέμα ποιήματα του μελετητή. Έτσι ό νοϋς πού κρίνει και ή καρδιά πού τραγουδεί συμπερπατούν σ' ένα κείμενο πού δέν συγκροτεί άτόφια ποίηση και δέν άπαρτίζει καθαρό ιστόρημα. Γιατί αυτή είναι ή ψυχοσύνθεση του Γ. Άθανασιάδη Νόβα· μισή άνάλαφρα λυρική, μισή συλλογισμένα ιστορική. Και σ' αυτό τό χαριτωμένο ανακάτωμα, σ' αυτό τό εύφυές σύμφυρμα βρίσκεται όλόκληρη ή γοητεία του τόσοσ ός ποιητή όσο και ως δοκιμιογράφου.

Στά μελετήματα του τόμου αυτού, κεντρικός άξονας είναι ή λυρική μοΐρα και ή ιστορική βουλή του γενέθλιου τόπου,

τῆς Ναυπάκτου. Εἴτε γράφει γιὰ τίς Σουλιώτικες φάρες καί τούς ἀρχηγούς τους πού ἐγκαταστάθηκαν ἀμέσως μετά τό 1830 στήν ἐλεύθερη τούτη καστροπολιτεία τοῦ Κορινθιακοῦ, εἴτε γράφει γιὰ τά διάφορα ἄλλα ἱστορικά καθέκαστα τῆς πόλης (κάστρο, λιμάνι) πάντα νιώθει πότε νά τόν ἐξαντλεῖ καί πότε νά τόν μεγαλώνει ὁ καημός τῆς ἱστορίας.

Ἀκόμα ἔγραψε καί μερικά ἄλλα κείμενα πού ἐκφώνησε ἀπό τό βῆμα τῆς Ἀκαδημίας μέ τήν εὐκαιρία διαφόρων ἱστορικῶν ἐπετείων, πού τό ἀνώτατο πνευματικό ἴδρυμα τῆς χώρας ἤθελε νά τίς ἐορτάσει (25ῆ Μαρτίου, Ἔξοδος Μεσολογγίου, Καταστροφή Ἰωνίας, 28ῆ Ὀκτωβρίου).

Γενικῶς ὅλα τά κείμενα τοῦ τόμου τούτου εἶναι τεκμηριωμένα μέ τήν ὑπευθυνότητα πού τούς ἀρμόζει ὡς κειμένων πού διαπραγματεύονται τήν ἱστορία, καί ὡς γραφή τά χαρακτηριστίζει ἡ ἐπάρκεια καί ἡ διαύγεια τοῦ γλωσσικοῦ ὄργανου. Ἀπό τά πιό πλούσια σέ πληροφορίες εἶναι ἐκεῖνα πού ἀναφέρονται στίς Σουλιώτικες φάρες τοῦ Ἐπάχτου, στό ἐνετικό λιμάνι, στήν κατάσταση τῆς Αἰτωλίας κατά τόν 17ο αἰῶνα, στήν «Παναγία τῆ Ναυπακτιώτισσα», στούς ἀφανεῖς ἥρωες τοῦ 1821, στή Ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου (δύο πολύτιμα κείμενα), στόν Λόρδο Βύρωνα ὡς πολιτικό, καί στό δοξαστικό τῆς Ἐξόδου τοῦ Μεσολογγίου.

Ἐλπίζω σύντομα νά δημοσιευθεῖ καί ὁ δεύτερος τόμος μέ τά φιλολογικά μελετήματα τοῦ Γ. Ἀθανασιάδη Νόβα. Κι ἐδῶ πρέπει νά σημειώσουμε πῶς ἐνῶ ὁ ποιητής ὑπέγραφε τούς στίχους του ὡς Γ. Ἀθάνας, τά μελετήματά του τά ἐμνημειώνει μέ ὀλόκληρο τό ἀστικό του ὀνοματεπώνυμο: Γεώργιος Ἀθανασιάδης Νόβας. Ἴσως αὐτό ταίριαζε περισσότερο στή «σοβαρότητα» τῶν κειμένων τῶν ὁποίων διακήρυττε τήν πατρότητα.

Τόσο τά ἱστορικά, ὅσο καί τά φιλολογικά μελετήματα πού θ' ἀκολουθήσουν, φανερώνουν μιά ψυχή πού κενώθηκε ὀλόκληρη στό ἔργο της, καθῶς ἦταν ἀναγκασμένη ἀπό τό

ἀντικείμενο τῆς ἔρευνας νά κινεῖται πότε μέ ἄνεση, πότε φα-
χουλευτά στό μυστικό μεταίχμιο φωτός καί ζόφου. Καί μᾶς
χρειάζονται πολύ τά κείμενα αὐτά ἰδιαιτέρως τώρα πού νιώ-
θουμε πώς τά ὕδατα τοῦ μηδενισμοῦ κατακλύζουν τό ἱστορικό
τοπίο. Ὁ συγγραφέας γρηγορεῖ καί ὁ σκοπός του νά φανεῖ
χρήσιμος στό Ἔθνος του εἶναι σαφής. Ἔτσι βλέπουμε τό πά-
θος πρός τόν γενέθλιο κυρίως τόπο νά πολιτογραφεῖται στή
μυθόσφαιρα ἑνός διαυγοῦς λόγου.

Παρακολουθώντας τον προσεκτικά βλέπουμε συχνά στά
κείμενα τούτα κάποιες ὀπτασιακές ἀχτίδες νά φωτίζουν τή
σκέψη του καί τό ἐθνικό μας μέλλον. Γιατί ὁ Ἀθάνας ὅπως
στά λυρικά του κείμενα πιστεύει στούς «καλοῦς καί στούς γε-
ρούς ἀνθρώπους», ἔτσι καί στήν ἱστορική κυρίως δοκιμιογρα-
φία του πιστεύει στό ἔδραϊο μέλλον καί τήν προκοπή τοῦ Νέ-
ου Ἑλληνισμοῦ. Καί δέν πρέπει νά κωφεύουμε σέ τέτοια «πι-
στεύω». Ἀνάγκη νά τά ἀξιοποιοῦμε καί νά προχωροῦμε.

Ἀκολουθοῦν τά βιβλιογραφικά-φιλολογικά τῶν κειμένων
πού δημοσιεύουμε στόν τόμο τούτο:

1. *Οἱ Μποτσαραῖοι*. Διαλέξεις τῆς Ἐθνικῆς Ἑκατονταετη-
ρίδος 1830, Σύλλογος πρός διάδοσιν ὠφελίμων βι-
βλίων, ἀριθ. 64. Ἐν Ἀθήναις 1931.
2. *Τό Κάστρο τοῦ Ἐπάχτου*. Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης
Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1931, σελ. 235-249.
3. *Περί Παναγίας Ναυπακτιώτισσας*. Atti dell VIII
Congresso di Studi Bizantini, II (1953), σσ. 73-78.
4. *Ἡ Ναύπακτος ὡς λιμὴν τοῦ Βυζαντίου κατὰ τόν Ι' αἰῶ-
να*. Ἀνάτυπον ἐκ τῶν πεπραγμένων τοῦ Θ' Διεθνoῦς Βυ-
ζαντινολογικοῦ Συνεδρίου Θεσσαλονίκης, Τόμος Β',
Ἀθῆναι 1955, Ἐκδόσεις Ἑταιρείας Μακεδονικῶν
Σπουδῶν, περιοδικόν «Ἑλληνικά», παράρτημα ἀριθ. 9
(1955), σσ. 289-295.

5. *Τό ιστορικό νόημα τῆς 28ης Ὀκτωβρίου*. Ὁμιλία στήν πανηγυρική Συνεδρία τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τήν 27η-10-1955. Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 30 (1955).
6. *Νότης Μπότσαρης*. Δελτίο τῆς Ἱστορικῆς καί Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος, τόμ. 12 (1957), σσ. 289-316. Καί ἀνάτυπο. Καί στόν συλλογικό τόμο «Μνήμη Σουλίου», Ἀθήνα 1971, σσ. 175-197, ἔκδοση «Οἱ Φίλοι τοῦ Σουλίου».
7. *Ἡ κατάσταση τῆς Αἰτωλίας τόν 17ον αἰῶνα*. Ἀρχεῖον Ἑταιρείας Αἰτωλοακαρνανικῶν Σπουδῶν, Ἀθήναι 1958, σσ. 3-7. Ἀνατύπωση σέ ἰδιαίτερο τεῦχος.
8. *Ἡ Ψυχή τοῦ Γένους*. Ὁμιλία κατά τήν πανηγυρική Συνεδρία τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τῆς 24ης Μαρτίου 1958. Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 33 (1958), σσ. 3-22. Καί ἀνάτυπο 1958.
9. *Τά φτερά τῆς Νίχης*. Ὁμιλία στήν πανηγυρική Συνεδρία τῆς 27ης Ὀκτωβρίου 1959. Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 34 (1959), σσ. 319-329. Καί Ἀνάτυπο 1959. Ἐπίσης Νέα Ἑστία, τόμ. 108, ἀριθ. 1280, σελ. 1690-1695.
10. *Τά φυλλοκάρδια τῆς Ρούμελης*. Ὁμιλία στήν Ἑνωση Ρουμελιωτῶν Βορείου Ἑλλάδος, στήν Θεσ/νίκη τήν 26-4-1959, ἡμέρα τῶν Βαΐων. Τυπώθηκε αὐτοτελῶς ἀπό τήν παραπάνω Ἑνωση, Θεσσαλονίκη 1960, σελίδες 26.
11. *Οἱ ἀφανεῖς ἥρωες*. Ὁμιλία στήν Πανηγυρική Συνεδρία τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τήν 24η-3-1962. Πρακτικά Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 37 (1962).
12. *Ἀνεξύμνητον ἔναυσμα*. Ὁμιλία στήν πανηγυρική Συνεδρία τῆς 24ης Μαρτίου 1964. Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 39 (1964), σσ. 127-143. Καί ἀνάτυπο 1964.

13. *Ἡ μοίρα τῶν ἀψύχων (Τό Κάστρο τῆς Ναυπάκτου)*. Ὁμιλία. Πρακτικά Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 40 (1965), σσ. 168-192. Καί ἀνάτυπο 1965.
14. *Ὁ πατριωτισμός τῶν Ἑλλήνων*. Ὁμιλία κατά τήν πανηγυρική Συνεδρία τῆς Ἀκαδημίας τήν 24-3-1966. Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 41 (1966), σσ. 129-145. Καί ἀνάτυπο 1967.
15. *Ἡ Ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου*. Ὁμιλία στήν ἔκτακτη Συνεδρία τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τῆς 12-10-1971, ἐπί τῇ συμπληρώσει 400 ἐτῶν ἀπό τῆς Ναυμαχίας τῆς Ναυπάκτου. Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 46 (1971), σσ. 162-188. Καί ἀνάτυπο, ὅπου στήν ἄνω ὁμιλία προστίθεται καί ἄλλη σέ ἑλληνική μετάφραση, πού ἐκφωνήθηκε «ἰταλιστί τήν 8-10-1971 εἰς τό Convegno di Studio τῆς "Fontazione Giorgio Cini" τῆς Βενετίας, ὡς ἐναρκτήριος εἰσαγωγή τοῦ Συνεδρίου, κατόπιν εἰδικῆς ἐντολῆς τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν». Ἡ δεύτερη ὁμιλία φέρει ξεχωριστή σελιδαρίθμηση ἀπό 1-21.
16. *Εἰς μνήμην Μικρᾶς Ἀσίας*. Μικρή ὁμιλία μέ ἀπαγγελία ποιημάτων του, στήν ἔκτακτη πανηγυρική συνεδρία τῆς 21ης-10-1972. Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 47 (1972), σσ. 134-141. Καί ἀνάτυπο.
17. [*Γιά τόν Λόρδο Βύρωνα*]. Ὁμιλία γιά τόν Βύρωνα, χωρίς τίτλο, στήν ἔκτακτη Συνεδρία τῆς 23ης Ἀπριλίου 1974, «ἐπί τῇ συμπληρώσει 150 ἐτῶν ἀπό τοῦ θανάτου τοῦ Λόρδου Βύρωνος». Στό ἴδιο ἀνάτυπο ἀπό τά πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 49 (1974) προηγεῖται ὁμιλία τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Διον. Ζακυθνοῦ μέ τίτλο «Ὁ λόρδος Βύρων σάν πολιτικός». Στήν ὁμιλία τοῦ Ἀθάνα (σελ. 133-153) ὁ Βύρων ἐξετάζεται κυρίως ὡς ποιητής.
18. *Δοξαστικό τῆς Ἐξόδου τοῦ Μεσολογγίου*. Ὁμιλία στή Δημόσια Συνεδρία τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τῆς 15ης

- Ἀπριλίου 1976. Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 51 (1976), σσ. 104-117.
19. *Γερή Κολυμβήθρα*. Γιά τό ἱστορικό καί ἠθικό νόημα τῆς 28ης Ὀκτωβρίου. Νέα Ἐστία, τόμ. 108 (1980), ἀριθ. 1280, σελ. 1626. Γράφτηκε στή Ναύπακτο τόν Σεπτέμβριο 1980.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΑ «ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ» ΤΟΥ Γ. ΑΘΑΝΑ

ΕΚΤΟΣ ΑΠΟ ΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ, ό Γ. Αθάνας μάς άφησε και μία σειρά έργασιών του φιλολογικης ύφης, πού τέμνουν ζητήματα τής φιλολογίας μας ή σχολιάζουν τή ζωή και τό έργο σημαντικών λογοτεχνών, δικών μας (Βλαχογιάννης, Παλαμάς, Κάλβος, Καζαντζάκης, Βάρναλης), αλλά και ξένων (Φώκνερ, Δάντης, Φώσκολος). Και τά μελετήματα αυτά τά ύπογράφει ως Γ. Αθανασιάδης Νόβας και όχι ως «Αθάνας», ψευδώνυμο μέ τό όποιο τιμούσε μόνο τήν λυρική του παραγωγή.

Πολύ λίγα από τά μελετήματα αυτά δημοσιεύθηκαν σε περιοδικά και έφημερίδες. Τά περισσότερα άκούστηκαν ως όμιλίες του σε διάφορες πανηγυρικές συνεδρίες τής Ακαδημίας Αθηνών και φάνηκαν στα πρακτικά τής Ακαδημίας, από όπου και τά συγκεντρώσαμε.

Και στα κείμενά του αυτά ό Αθάνας είναι, όπως συμβαίνει και στις Ιστορικές του εργασίες, πολύ προσεκτικός και του λόγου τούτου τό ασφαλές συχνά έπαληθεύεται και από κρίσεις τρίτων, πού τούς άπασχόλησαν τά ίδια θέματα. Είναι γνώστης σε βάθος του αντικειμένου του. Και αυτό φαίνεται καθαρότερα σε μελετήματα για τό έργο ποιητών πού αγάπησε, και από όπου ένδεχομένως νά κατάγεται και ό ίδιος πνευματικά, όπως συμβαίνει μέ τήν περίπτωση Παλαμά. Αλλά και μέ ποι-

ητές πού τούς χωρίζει μεγάλη διαφορά ήθους και ύφους, όπως ο Κάλβος, τά καταφέρνει έξ ίσου καλά, γιατί πρώτα έντρυφά στό έργο τους και μετά γράφει. Μά και οί έκτάσεις τής παγκόσμιας λογοτεχνίας δέν τού είναι άγνωστες. Απόδειξη τά μελετήματά του για τούς μεγάλους Ίταλούς ποιητές Δάντη και Φώσκολο, καθώς και ό έμβριθής χαιρετισμός πού άπηύθυνε στην Άκαδημία κατά τήν ύποδοχή τού μεγάλου άμερικανού πεζογράφου Φώκνερ.

Όμως δέν τόν άπασχολούν στίς κριτικές περιδιαβάσεις του στό χώρο τού λυρισμού μόνον τά πρόσωπα και τά κείμενα έκλεκτών τής ποιήσεως. Τόν άπασχολεί και τό φαινόμενο τής ίδιας τής ποίησης μέ τίς περιέργες συχνά και δυσεξερευνητες λειτουργίες της. Έτσι ό εισιτήριο λόγος του στην Άκαδημία στίς 3-12-1955 φέρει τόν τίτλο: «Η λυρική ποίηση», ένώ στίς 30-12-1965 (δέκα χρόνια μετά) ή όμιλία πού έκανε στην Άκαδημία μέ τήν εύκαιρία άνάληψης έκ μέρους του τής προεδρίας της είχε ως τίτλο τήν ένδεικτική για τίς προτιμήσεις του φράση «ποιητικός λόγος».

Έγραφε ακόμα μέ περίσκεψη και περισσή άγάπη, καθώς συνήθιζε, και για τό έργο πεζογράφων. Έτσι έτίμησε δεόντως έργα σημαντικά, όπως εκείνα τού Ήλία Βενέζη και τού Πέτρου Χάρη, μέ τούς όποιους τόν συνέδεε και θερμή φίλια. Μά δέν άφησε άμνημόνευτους και μερικούς άλλους σημαντικούς τών γραμμάτων μας όπως ό Καζαντζάκης, ό Βάρναλης, ό Στέφανος Γρανίτσας, ό Μανόλης Τριανταφυλλίδης. Άκόμα και στό «Λύκειο Έλληνίδων» έπλεξε τό έγκώμιο, μέ τήν εύκαιρία τών πρώτων πενήντα χρόνων ζωής του.

Ό Γ. Αθάνας, ως έπαρκέστατος γνώστης τών καλύτερων έλληνικών, υπήρξε ένας από τούς ξεχωριστούς στυλίστες τού λόγου και συχνά ή έκφρασή του στοχεύει στην εικαστική παράσταση τού διηγούμενου. Έτσι δέν είναι παράξενο πού συχνά τό γοητευτικό του ύφος συνυπάρχει μέ τόν άποτελεσμα-

τικό λόγο. Καί τό κριτικό του λέγειν μεταμορφώνεται ανεπαίσθητα σέ δημιουργικό πράττειν.

Καιρός νά ἐκθέσουμε τά βιβλιογραφικά-φιλολογικά τῶν κειμένων πού δημοσιεύονται στόν τόμο τοῦτο τῶν «Φιλολογικῶν μελετημάτων» τοῦ Ἀθάνα.

1. *Ὁ Βλαχογιάννης κι ὁ Ἐπαχτος*. Ἄρθρο. Γράφτηκε στή Ρώμη τόν Νοέμβριο 1948 καί δημοσιεύθηκε στή Νέα Ἐστία τά Χριστούγεννα τοῦ ἴδιου ἔτους.
2. *Ἡ λυρική ποίηση*. Ὁμιλία τοῦ Ἀθάνα κατά τήν δεξίωσή του στήν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν τήν 3-12-1955. Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τόμ. 30 (1955), σελ. 433-461. Καί ἀνάτυπα.
3. *Περί τοῦ λογοτεχνικοῦ ἔργου τοῦ Οὐίλλιαμ Φῶκνερ*. Ὁμιλία κατά τήν ὑποδοχή καί ἐπίδοση μεταλλίου στόν Ἀμερικανό λογοτέχνη William Faulkner κατά τήν ἑκτακτη συνεδρία τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τῆς 28ης Μαρτίου 1957. Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 32 (1957), σελ. 185-196. Καί ἀνάτυπα.
4. *Κωστής Παλαμάς*. Χαιρετισμός τοῦ Γ. Ἀθάνα ἐκ μέρους τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, κατά τόν ἑορτασμό τῆς ἑκατονταετηρίδας ἀπό τή γέννηση τοῦ ποιητῆ στόν Φιλολογικό Σύλλογο «Παρνασσός». Περ. Παρνασσός, Α' τόμος 1959, σελ. 17-21.
5. *Ἀθανασίας Μνημόσυνο*. Ὁμιλία στόν Φιλ. Σύλλογο «Παρνασσός» κατά τόν ἑορτασμό τῆς ἑκατονταετηρίδας τοῦ Παλαμά. Περ. Παρνασσός, τόμ. Α' 1959, σελ. 39-60.
6. *Νίκος Καζαντζάκης*. (Ἡ πολιτική καί ὁ πνευματικός ἄνθρωπος - Ἡ Ἀκαδημία.) Νέα Ἐστία, Χριστούγεννα 1959, ἀριθ. 779, σελ. 60-63.
7. *Ποιητικός λόγος*. Ὁμιλία του ὡς προέδρου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, κατά τήν πανηγυρική συνεδρία τῆς τήν

- 30ή Δεκεμβρίου 1965. Πρακτικά της Ἀκαδημίας, τόμ. 40 (1965), σελ. 564-577. Καί ἀνάτυπα τό 1966.
8. Ἐπί τῶ ἑορτασμῶ τῆς 700ῆς ἐπετείου ἀπό τῆς γεννήσεως τοῦ *Dante Alighieri*. Ὁμιλία τοῦ Γ. Ἀθάνα ὡς προέδρου τῆς Ἀκαδημίας στήν ἔκτακτη πανηγυρική συνεδρία τῆς τήν 4ῃ Δεκεμβρίου 1965. Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 40 (1965). Καί ἀνάτυπα τό 1966, σελ. 533-544.
 9. Ἡ ζώη καί τό ἔργο τοῦ Ἀνδρέα Κάλβου. Ὁμιλία στήν ἔκτακτη συνεδρία τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τήν 3-12-1969, γιά τά ἑκατό χρόνια ἀπό τό θάνατο τοῦ ποιητῆ (Νοέμβριος 1869-Νοέμβριος 1969). Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 44 (1969), σελ. 105-137. Καί ἀνάτυπα τό 1971.
 10. Ποιητικόν χρέος. Ὁμιλία στήν ἔκτακτη συνεδρία τῆς 8-4-1970. Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 45 (1970), σελ. 132-153. Καί ἀνάτυπα τό 1971.
 11. Προσφώνηση στόν Πέτρο Χάρη (κατά τήν εἴσοδο τούτου στήν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν τήν 8-3-1971). Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τόμ. 46 (1971), σελ. 55-62. Καί ἀνάτυπα (1971).
 12. Ἐπί τῇ συμπληρώσει τριάκοντα ἐτῶν ἀπό τοῦ θανάτου τοῦ Κωστή Παλαμᾶ. Ὁμιλία στήν ἔκτακτη συνεδρία τῆς 17ῆς Ἀπριλίου 1973. Πρακτικά Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 48 (1973), σελ. 65-75. Καί ἀνάτυπα 1974.
 13. Ἡλίας Βενέζης. Ὁμιλία στήν τιμητική ἐκδήλωση στήν Αἴθουσα Παρνασσοῦ στίς 10 Ἀπριλίου 1974. Βλ. Ἡ βραδιά γιά τόν Ἡλία Βενέζη στόν Φ.Σ. «Παρνασσός» τοῦ Γερ. Ζώρα, Φιλολογικά μελετήματα, σ. 181-184. Ἡ ὁμιλία δακτυλογραφημένη παραχωρήθηκε ἀπό τόν καθηγητή Γερ. Ζώρα στήν Ἑταιρεία Ναυπακτιακῶν Μελετῶν.

14. *Ἡλίας Βενέζης. Ἐπιμνημόσυνη Ὀμιλία στήν ἔκτακτη συνεδρία τῆς Ἀκαδημίας τήν 26η Μαρτίου 1974. Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 49 (1974), σελ. 104-116.*
15. *Συντροφιά μέ τόν Βάρναλη (ἄρθρο). Νέα Ἐστία Χριστούγεννα 1975, σελ. 3-6.*
16. *Ἐπί τῇ συμπληρώσει 200 ἐτῶν ἀπό τῆς γεννήσεως τοῦ Οὔγου Φώσκολου. Ὀμιλία στήν ἔκτακτη συνεδρία τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τήν 12-12-1978. Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας τόμ. 53 (1978), σελ. 320-341. Καί ἀνάτυπα 1979.*
17. *Πρόλογος στό βιβλίον τοῦ Στέφανου Γρανίτσα «Τά ἄγρια καί τά ἡμερα τοῦ βουνοῦ καί τοῦ λόγγου». Ἐκδ. Ἐλευθερουδάκη (1956;)*
18. *Χαιρετισμός στά Νιάτα. Μήνυμα τοῦ Γ. Ἀθάνα στό περιοδικό «Φοιτητική Δημιουργία» τῆς 1-15 Μαρτίου 1959. Τό περιοδικό ἦταν δεκαεξασέλιδο πολυγραφημένο καί τό ἐξέδιδαν οἱ πρωτοετείς τῆς Νομικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν Γ. Κράγκαρης καί Θανάσης Παπαθανασόπουλος.*
19. *Βραχύ τρισάγιο στή μνήμη τοῦ Μανόλη Τριανταφυλλίδη. (Χαρακτηρισμός). Νέα Ἐστία 1-11-1959, ἀριθ. 776, σελ. 1399.*
20. *Τά πενήντα χρόνια τοῦ «Λυκείου Ἑλληνίδων». Χαιρετισμός τοῦ Γ. Ἀθάνα, καί τό ποίημά του «Ὑμνος στό Λύκειο Ἑλληνίδων», κατά τήν τελετή πού ἔγινε στόν «Παρανασσό» στίς 9-5-1961. Νέα Ἐστία τόμ. 69 (1961), ἀριθ. 814, σελ. 715-716. Προηγῆθηκε ἡ ὁμιλία τοῦ ὑπουργοῦ Δικαιοσύνης Κ. Καλλία.*
21. *Ἡ ποίηση στή ζωή μας. Συνέντευξη στόν ποιητή Θανάση Παπαθανασόπουλο πού δημοσιεύθηκε στή «Φιλολογική σελίδα» τῆς ἐφ. «Ἡ Βραδυνή» τῆς 28-4-1970.*

22. *Παρουσίαση τοῦ μυθιστορήματος τοῦ Πέτρου Χάρη «Ἡμέρες ὀργῆς»*. Συνεδρία τῆς 12ης Ἀπριλίου 1979. Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμος 54ος (1979), σελ. 122-123. Καί ἀνάτυπα (1980).
23. *Μία προσφορά ἐθνικῆς ἀξίας*. Πρόλογος στό ἅπαντα τοῦ Γιάννη Βλαχογιάννη. Τόμ. 1ος, ἐκδ. Ἑταιρίας Ἑλληνικῶν Ἐκδόσεων (1979;)
24. *Ὁ καινούργιος χρόνος*. Πεζή φαντασία μέ τόν τρόπο τοῦ χρονογραφήματος. Νέα Ἑστία, τόμ. 109 (1981), ἀριθ. 1284, σελ. 5-6.
25. Πολιτική ἀγωγή, Ὁμιλία στόν Παρνασσό τήν 28-3-57, πού ὅμως δέν σχετίζεται μέ τά φιλολογικά θέματα τοῦ τόμου. Περ. Ἑλληνικά Θέματα, τόμ. Β' 1957 (τεῦχος Ἰουλίου σελ. 129 ἐπ.) Καί ἀνάτυπο.

Ὡς ἐπίμετρο στό βιβλίο αὐτό καταχωροῦμε καί ἓνα ἀθησαύριστο ἱστορικό διήγημα τοῦ Γ. Ἀθάνα πού ἐπιγράφεται «Τό μυστικό τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη». Ἡ πρώτη του δημοσίευση ἔγινε στό παιδικό περιοδικό «Μεγάλο Ἑλληνόπουλο», τεῦχος 7 τῆς 21-1-1948. Ἐκεῖ ἔφερε τόν τίτλο «Τό μεγάλο μυστικό». Ξαναδημοσιεύθηκε στό ἐπίσης παιδικό περιοδικό «Τό σπίτι τοῦ Παιδιοῦ» σέ δύο συνέχειες στό τεύχη 42 καί 43 τῆς 16-9-1951 καί 1-10-1951, στίς σελίδες 490-491 καί 518-519 ἀντίστοιχα μέ τόν τίτλο «Τό μυστικό τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη». Τά δύο κείμενα παρουσιάζουν κάποιες διαφορές. Εἶναι προφανές ὅτι τό δημοσίευμα τοῦ περιοδικοῦ «Τό σπίτι τοῦ Παιδιοῦ» εἶναι πληρέστερο καί περισσότερο ἐπεξεργασμένο. Τήν τελική του αὐτή μορφή τοῦ ἔτους 1951 δημοσίευσά καί στό περιοδικό «Νέα Ἑστία», στό τεῦχος τῆς 1-1-1985, σελ. 146-152. Τό καταχωροῦμε δέ καί στόν τόμο τοῦτο ὥστε νά μήν περιπέσει στήν ἀφάνεια, ἀφοῦ δέν περιλαμβάνεται σέ καμιά συλλογή διηγημάτων του, οὔτε ὑπάρχουν (πιθανότατα) ἄλλα ἀνέκδοτα

διηγήματα του Γ. Ἀθάνα, ὥστε νά συναριθμηθεῖ μέ αὐτά σέ μελλοντική ἔκδοσή τους. Μπορεῖ ὅμως νά προστεθεῖ στήν τελευταία του συλλογή διηγημάτων «Βαθιές Ρίζες», ὅταν αὐτή ἐπανεκδοθεῖ. Τό διήγημα εἶναι ἱστορικό καί ἀναφέρεται στά δραματικά γεγονότα τῆς πρώτης πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου. Τότε, ὁ κυνηγός τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη Γιάννης Γούναρης, μαρτύρησε ἔγκαιρα τό μυστικό τοῦ πασά στους πολιορκημένους, ὅτι δηλ. θά τούς γινόταν αἰφνιδιασμός τό βράδυ τῶν Χριστουγέννων, ὅταν ἡ ἡρωϊκή φρουρά θά βρισκόταν στήν ἐκκλησία. Ἔτσι οἱ μαχητές ἔμειναν στίς θέσεις τους καί ἀπόκρουσαν τούς πολιορκητές. Τήν ἐνέργεια αὐτή τοῦ Γούναρη τήν ἔμαθε ὁ πασάς, ὁ ὁποῖος μέσα στήν ὀργή του ἐξόντωσε τήν οἰκογένεια τοῦ μεγάλου πατριώτη. Ὁ Γούναρης μετά τήν ἀνεξαρτησία ἔγινε καλόγερος. Τό περιστατικό δραματοποίησε στό ποίημά του «Ὁ καλόγηρος τῆς Κλεισούρας τοῦ Μεσολογγίου» καί ὁ Κώστας Κρυστάλλης.

Ἀκόμα πρέπει νά ἀναφερθεῖ ὅτι λαμβάνουν δύο ὀμιλίες τοῦ Γ. Ἀθάνα πού ἐκφώνησε στήν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν σέ πανηγυρικές μάλιστα συνεδρίες. Ἡ πρώτη ἐκφωνήθηκε στίς 1-6-1957 καί ἀναφερόταν στόν Διονύσιο Σολωμό (ἐκατό χρόνια ἀπό τό θάνατό του) καί ἡ δεύτερη στίς 7-5-1960 καί ἀναφερόταν στόν Γεώργιο Δροσίνη (ἐκατό χρόνια ἀπό τήν γέννησή του). Καί οἱ δύο δέν παραδόθηκαν πρὸς δημοσίευση στόν ἀρμόδιο γραμματέα δημοσιευμάτων τῆς Ἀκαδημίας.

Ἐκτός ἀπό τά κείμενα πού συγχέντρωσα στόν τόμο τοῦτο τῶν φιλολογικῶν μελετημάτων τοῦ Γ. Ἀθανασιάδη Νόβα, καθὼς καί σ' ἐκεῖνον πού περιέχει τά ἱστορικά μελετήματα τοῦ ἴδιου, ὑπάρχουν καί ἄλλα κείμενά του πού δημοσιεύθηκαν κατὰ καιροῦς στά πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας καθὼς καί σέ ἄλλα περιοδικά – ὅλα δευτερεύουσας, κατὰ τήν κρίση μου, σημασίας. Παραθέτω ἐδῶ τή βιβλιογράφηση τῶν κειμένων αὐτῶν, ἀθησαύριστων μέχρι τώρα.

1. *Ἐκθεσις τῆς ἐξ ἀκαδημαϊκῶν ἀποστολῆς εἰς Ρωσίαν τῷ 1956*. Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἔτος 1956, τόμος 31ος, σελίδες 513-523.
2. *Παρουσίαση τοῦ βιβλίου τοῦ Δημ. Σκουζέ «Νοσταλγίες»*. Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἔτος 1958, τόμος 33ος, σελ. 6-7.
3. [*Γιά τό Ἰνστιτούτο Βενετίας*]. Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ἔτος 1963, τόμος 38ος, σελ. 203-204.
4. [*Γιά τόν στρατηγό Βλαχόπουλο*]. Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἔτος 1964, τόμος 39ος, σελ. 80-81.
5. [*Ὁ λόγος τῆς προεδρίας τοῦ Γ. Ἀθάνα στήν Ἀκαδημία*] κατά τήν συνεδρία τῆς 14 Ἰανουαρίου 1965. Ἔτος 1965, τόμος 40ος, σελ. 4-12.
6. [*Ὁμιλία Γ. Ἀθάνα κατά τήν παράδοση τῆς προεδρίας τῆς Ἀκαδημίας ὑπ' αὐτοῦ στόν Κ. Τσάτσο*]. Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἔτος 1966, τόμος 41ος, σελ. 3-5.
7. *Ἐκθεσις περί τῆς συμμετοχῆς εἰς τό Α' διεθνές συνέδριον Σπουδῶν Βυζαντινῆς καί Ἀνατολικῆς Λειτουργικῆς Μουσικῆς ὑπό Γ. Ἀθανασιάδη Νόβα*. Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἔτος 1968, τόμος 43ος.
8. *Ὁ Λάμπρος καί ὁ Ζαχαρίας Παπαντωνίου* (σημείωμα). Νέα Ἔστια, τόμος 87, ἀριθ. 1026, σελ. 477.
9. *Νεκρολογία Γεωργίου Μούρτου*. ἐφ. Βραδυνή, χρονολ. (;)
10. *Πρόλογος στήν ποιητική συλλογή τοῦ Γ. Κάρτερ «Ἀντιφεγγίσματα»*, Ἀθήνα 1945.
11. *Ἐπιστολιμαῖος πρόλογος στή συλλογή «Ποιήματα 5» τοῦ Γ. Κάρτερ*, Ἀθήνα 1965.
12. *Δύο νεκρολογίες Γιάννη Βλαχογιάννη*, στίς ἐφ. Ἀκρόπολις καί Τό Βῆμα, τήν 24-8-1945.

Τελειώνοντας, ἐλπίζουμε πῶς καί τὰ «φιλολογικά μελετήματα» τοῦ τόμου αὐτοῦ θά προσεχθοῦν ἀπό τό ἀναγνωστικό κοινό, στό βαθμό τοῦλάχιστον πού προσέχτηκαν τὰ «ιστορικά μελετήματα» τοῦ ἴδιου δημιουργοῦ. Ὁ Γ. Ἀθάνας σ' ὄλες τίς ἐκδηλώσεις του ὡς πνευματικοῦ ἀνθρώπου ὑπῆρξε ἑλληνοκεντρικός καί τίμησε μέ ἀγάπη καί θαυμασμό τίς χθόνιες θεότητες. Τά δυτικά σχήματα διανοίας τόν ἄφηναν ἀδιάφορο καί ὡς ποιητή καί ὡς στοχαζόμενο. Ὁ λόγος του γενικῶς κατεβαίνει ἀπό ἑλληνικά καί ὀρθόδοξα κεφαλόβρυσκα καί ἀπεχθάνεται τόν λογιότατο πού στίς ἀκραῖες περιπτώσεις του καταντᾶ σοφισματίας. Ὁ Ἀθάνας ἀγαπήθηκε ὡς λόγιος γιατί ἦταν ὑγιής. Καί ἦταν ὑγιής γιατί ὑποβασταζόταν ἀπό ἓνα σύστημα δοκιμασμένων ἀξιῶν. Ἡ ψυχὴ του συνηχοῦσε μέ τὰ πράγματα καί ἡ πίστη στόν προορισμό της τήν ἐμφύχωνε. Ἄντεξε τό ἔργο τοῦ Ἀθάνα καί ὁ χρόνος πού ἔρχεται θά τό δικαιώσει περισσότερο, ἀκριβῶς γιατί ὁ ποιητής καί ὁ δοκιμιγράφος κατάφερε νά διατηρήσει τό δεσμό του μέ τό μητρικό βᾶθος τοῦ εἶναι του, κι ἐπίσης κατόρθωσε ἔγκαιρα νά ἀπωθήσει τόν θετικισμό πού μᾶς ἔχει ἐμφυσήσει ὁ ἄπιστος αἰώνας. Ὁ Γ. Ἀθάνας τραγούδησε τήν ἄχρονη λάμψη τοῦ μυθικοῦ κόσμου καί γι' αὐτό πρέπει ὡς ἄνθρωπος καί ὡς συγγραφέας νά τοποθετεῖται στό ἀγαθό μέρος τῶν δικαιωμένων.

Θεμ. Ἀθανασιάδης Νόβας 1930

Γ

ΔΙΑΦΟΡΑ

Γιώργος καί Θεμ. Ἀθανασιάδης Νόβας μέ τή χήρα
μητέρα τους

Η ΕΥΡΥΤΑΝΙΑ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ Γ. ΑΘΑΝΑ

«**Η** ΡΟΥΜΕΛΗ ΑΦΡΙΖΕΙ ΜΕΣ ΣΤΟ ΑΙΜΑ ΜΟΥ» ἔγραψε κάπου ὁ Κωστής Παλαμᾶς. Καί πουθενά δέ βρῆκα πιό ταιριαστή ἐπαλήθευση τοῦ στίχου τούτου παρά στὸν ποιητὴ Γιώργο Ἀθάνα, πού ἡ παθιασμένη ρουμελιώτικη ψυχὴ του ξανάγραψε μέ τρόπους λυρικούς τὴν Ἱστορία αὐτῆς τῆς μεγάλης γεωγραφικῆς περιοχῆς, τῆς Ρούμελης, μέρος τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ καί ἡ Εὐρυτανία.

Συχνά ἡ λογικὴ δέ βρίσκει τίς ἐξηγήσεις ὄλων τῶν φαινομένων. Τότε πρέπει νά ἐπιχειρηθεῖ ἡ ἐρμηνευτικὴ τους προσέγγιση μέσω τῆς ὑπερβάσεως, τῆς ὁποίας ὄργανα εἶναι τὸ ὄραμα καί ἡ ἀποκάλυψη. Αὐτὰ ἀκριβῶς τὰ ὄργανα, συνιστοῦν τὴν ποίηση.

Μέ τὴν ποίηση λοιπόν τοῦ ἔντεχνου καί προσωπικοῦ πλέον δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, ὅπως τὴν πραγμάτωσε ὁ Γιώργος Ἀθάνας, θά ἐπιχειρήσουμε νά προσεγγίσουμε καί νά θαυμάσουμε τὸν ψυχωμένο τοῦτο τόπο τῆς Εὐρυτανίας, νά κατανοήσουμε τοὺς ἀνθρώπους πού τὸν κοσμοῦν καί νά χαροῦμε τὴν εὐωδιά τῶν ἐλατόσκεπων, ὄλο διαύγεια καί πνευματικότητα βουνῶν τῆς.

Ὁ Ἀθάνας τραγουδάει τῆ Ρούμελη, συνεπῶς καί τὴν Εὐρυτανία σέ δύο βιβλία ὁμοειδῶν, ἀπὸ ἀπόψεως τεχνικῆς καί οὐσιῶν, ποιημάτων. Αὐτὰ εἶναι τὰ «Τραγούδια τῶν Βουνῶν», πρώτη καί δεύτερη σειρὰ (1953 καί 1980 ἀντίστοιχα). Ἀξίζει συνεπῶς μιὰ περιδιάβαση στίς δροσερές σελίδες τους.

Ὅλα τὰ ποιήματα τῶν πολυσέλιδων αὐτῶν βιβλίων ἀπο-

τελοῦνται ἀπό δύο τετράστιχες στροφές μέ πλεχτή (σταυρωτή) ὁμοιοκαταληξία τοῦ τύπου αβαβ καί περιγράφουν ὀρεινά τοπία τῆς φύσης καί τῆς ψυχῆς, ἀναφέρονται σέ πρόσφατα καί παλιότερα γεγονότα, σκιαγραφοῦν ὀνομαστές μορφές, ἀλλά καί καταπιάνονται συχνά καί μέ δευτερότερα πρόσωπα ἢ ἀνθρώπους τῆς βουνίσιας καθημερινότητας, χωρίς νά ἀποστέργουν καί τή διαπραγματέυση θρύλων, λαϊκῶν ἱστοριῶν, ἀκόμα καί παροιμιῶν πού βρίσκονται σάν ζωντανός θυμοσοφικός λόγος στό στόμα τοῦ λαοῦ. Εἶναι φανερό πώς οἱ λαογραφικές ἐκδηλώσεις βρίσκουν στό πρόσωπο τοῦ Ἀθάνα ἕνα προσεκτικό μελετητή καί θησαυριστή τους, ἕναν ἀληθινό ποιητή πού τίς ἀξιοποιεῖ λυρικά στό ἔπακρο. Ἄς μήν ξεχνοῦμε καί τόν τελευταῖο στίχο κάθε ποιήματος, πού μέ τήν καταληκτική γνωμική χροιά του σημασιοδοτεῖ καί φορτίζει νοηματικά καί τούς προηγούμενους ἑπτά στίχους. Κάτι παρόμοιο συμβαίνει καί μέ τόν τελευταῖο στίχο στά ποιήματα τοῦ Καβάφη. Λές καί τό κείμενο περιμένει τόν τελευταῖο στίχο γιά νά πάρει τήν αἰσθητική καί οὐσιαστική του αὐτοτέλεια· νά φωτιστεῖ.

Μά πρὶν ἀρχίσουμε τή μικρή περιδιάβασή μας στό μυρισμένο κόσμο τῶν βουνῶν τῆς Ρούμελης, ἀξίζει νά μνημονεύσουμε ἕνα ποίημα τοῦ εἴδους αὐτοῦ, πού δημοσίευσε παλιότερα σέ κάποιο ἔντυπο ὁ ἴδιος ὁ Ἀθάνας, δίχως νά ἔχει μέχρι τώρα θησαυριστεῖ σέ κάποιον ἀπό τούς πολυσέλιδους τόμους πού καλύπτουν τό ἔργο του. Ἀναφέρεται στήν εὐγενική μορφή τοῦ Εὐρυτάνα αἰσθητικοῦ καί ποιητή Ζαχαρία Παπαντωνίου:

*Ἄσε τό Χάρο μοναχό μπροστά νά ξεκινήσει
κι ἐσύ κοντά του πήγαινε περήφανα ὀλοένα,
ἔτσι ὅπως θά σακράλωνες κατά τό Καρπενήσι
τό μάτι ὀλοῦθε παίζοντας καί σφίγγοντας τήν πένα.*

*«Φυλακισμένη πέρδικα» χαροῦ τῆ λύτρωσῆ σου.
 Τό τέλειο ποῦχεις νειρευτεῖ ἀγνάντεφέ το. Κι ἄλλο
 μή λές σάν ἔφτασες παρά: Κύριε μέ τῆ βουλή σου
 τήν προσευχή τοῦ ταπεινοῦ ἦρθα κι ἐδῶ νά φάλλω.*

Εἶναι φανερό γιά ὅσους διαβάζουν τήν παλιά μας ποίηση, πώς ἡ φράση «φυλακισμένη πέρδικα» προέρχεται ἀπό τό ποίημα τοῦ Παπαντωνίου «Ρούμελη», ἐνῶ ὁ τελευταῖος στίχος προέρχεται ἀπό τό ἄλλο ποίημα τοῦ Εὐρυτάνα τούτου πού ἐπιγράφεται «Ἡ Προσευχή τοῦ Ταπεινοῦ». Τέτοια δάνεια τά συνήθιζε ὁ Ἀθάνας, γιά νά ἀναδείξει ἐπιτυχεστερα τῆ μορφῆ πού ἐπαινοῦσε.

Οἱ Ρουμελιῶτες λόγιοι, παλιότερων αἰώνων μά καί νεώτερων ἐποχῶν, ἦταν πρόσωπα πού ὁ Ἀθάνας ἰδιαίτερα λογάριζε, μελετοῦσε τό ἔργο τους, τό σχολίαζε δοκιμιογραφικά καί λυρικά καί πάντοτε τό φήμιζε μέ τά θερμότερα λόγια. Ἰδιαίτερη ἀδυναμία εἶχε στους Εὐρυτάνες λόγιους, πού μέ τό ἀδρό περπάτημα τοῦ πνευματικοῦ τους ἀναστήματος κατάφεραν νά γεφυρώσουν ἐκεῖνο τό τρομακτικό κενό πού ἀρχίζει ἀπό τόν κλειστό ἀρχαῖκό κόσμο τῶν βουνῶν πού τούς γέννησαν βιολογικῶς καί τούς πλαστούργησαν ἠθικῶς, καί τελειώνει στήν ἀκατάστατα ἐξαστυσμένη Ἀθήνα.

Ἀνάμεσα στους λόγιους αὐτούς θαύμαζε ἰδιαίτερα τό ἔργο τοῦ Στέφανου Γρανίτσα, πού γεννήθηκε στό ὁμώνυμο χωριό τῆς Εὐρυτανίας τό 1880 καί πέθανε τόσο πρόωρα στήν Ἀθήνα τό 1915. Ὁ δραστήριος αὐτός Εὐρυτάνας ξεχώρισε στή δημοσιογραφία, ἀλλά καί στή λογοτεχνία καί ἡ ἐπαρχία του τόν ἐξέλεξε ἀντιπρόσωπό της στή Β' Ἐθνοσυνέλευση τοῦ 1911. Ἀκόμα πολέμησε στους βαλκανικούς πολέμους ὡς ἑφεδρος ὑπολοχαγός. Εἶναι ὁ συγγραφέας πολλῶν λαμπρῶν ποιημάτων καί διηγημάτων καθῶς καί τοῦ θεατρικοῦ ἔργου «Μητρούσης». Τά χρονογραφήματά του στίς ἐφημερίδες

«Εστία», «Χρόνος», και «Πατρίς», ἄφησαν ἐποχή. Σήμερα ὅμως, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη προσφορά του πνευματικῆ ἢ πατριωτικῆ, θυμούμαστε τίς ἐξοχες σκιαγραφίες τῶν φυσιογνωμιῶν τῆς πανίδας τοῦ τόπου μας. Πρόκειται, βεβαίως, γιὰ «Τὰ ἄγρια καὶ τὰ ἡμέρα τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ λόγγου» πού ὁ Ἀθάνας προλογίζει μιὰ λαμπρῆ ἔκδοσή τους τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1956, μέ λόγια ἀνυπόκριτου θαυμασμοῦ, ἀλλά καὶ διάθεση ἀκριβοδίκαιης ἀποτίμησής.

Ἄς τὸν παρακολουθήσουμε στό ὀλιγόλογο, μιὰ περιεκτικό πρόλογό του:

«Ὁ πρόωρος θάνατος τοῦ Στέφανου Γρανίτσα ἔχει ἀποστερήσει τὰ Ἑλληνικά Γράμματα ἀπὸ ἓνα πρωτότυπο δημιουργό καὶ τὴν ἑλληνικὴ πολιτεία ἀπὸ ἓναν ἐμπνευσμένο κοινοβουλευτικὸν ἄντρα. Γεννημένος στὴν καρδιά τῆς ὄρεινῆς Ροῦμελῆς εἶχε στὴ φλέβα του τὸν παλμό τῆς λεβεντιάς της. Ροβόλησεν ἀπὸ τὰ κορφοβούνια τῶν Ἀπεραντίων πάνοπλος καὶ στὴν ψυχὴ καὶ στό πνεῦμα. Τό ἦθος του εἶχε τὴν ἀγνότητά παρθενικοῦ δάσους ἐλάτων καὶ ἡ σκέψη του τὴν ὀρηκτικότητά τοῦ ὄρεινοῦ Ἀχελώου. Ὁ ψυχικός του κόσμος περιέκλεινε ἀπέραντο πλοῦτο βιωμάτων. Ἡ ἱστορικὴ παράδοση τῆς κλεφτουριάς καὶ τοῦ ἀρματωλισμοῦ, ἡ φυσικὴ μεγαλοπρέπεια τῶν Εὐρυτανικῶν βουνῶν καὶ λόγγων, ἡ θυμοσοφικὰ κατασταλαγμένη ἐμπειρία τοῦ λαοῦ τῶν χωριῶν, εἶχαν προικίσει τὸ Στέφανο Γρανίτσα μέ πολύτιμο κεφάλαιο γνώσεων, ἐμπνεύσεων, θεωριῶν, κυρωμένων μέ τὴ χρυσὴ σφραγίδα τῆς πρωτοτυπίας καὶ τῆς γνησιότητάς. Μέ τὴν παρουσία του εἶχε πνεύσει στὸν πνευματικὸν κόσμον τῶν Ἀθηνῶν δροσερός κατεβατός τῶν Ἀγράφων ἀρωματισμένος ἀπὸ θυμᾶρι κι ἀγράμπελη. Σπιθηροβολοῦσε τὸ πνεῦμα του, ἀλλὰ ἦταν τόσο αὐθεντικὰ ἑλληνικὸ τὸ σπιθηροβόλημά του, ὥστε πίστευες πὼς ἔβγαине ἀπὸ τσακμάκισμα στουρναρόπετρας τοῦ Πίνδου... Τό χιοῦμορ του ἦταν ὄλο ὕγεια καὶ χαρὰ κι ὄλο καλω-

σύνη, νοστιμισμένο μέ χουφτιές αλάτι από τήν άλυκή τής λαϊκής θυμοσοφίας. 'Ο Στέφανος Γρανίτσας δέν ήταν ξεριζωμένος άπ' τό βουνό και μεταφυτεμένος στην 'Αθήνα. Οί ρίζες του έμειναν βαριές κι άτράνταχτες στά γκριτσόπια τής Ρούμελης, βυζαίνοντας αδιάκοπα τούς χυμούς των. "Απλωνε μόνον έως έδω σαν άειθαλές έλατο τούς πλατιούς κλάδους του και μās δροσολογοϋσε αναγεννητικά.

Σάν τί ύπέροχο άνεμοσάλεμα τών κλάδων του γιγαντιαίου αυτου έλάτου, μοιάζει τό βιβλίο «Τά άγρια και τά ήμερα του βουνου και του λόγγου»! 'Ανεμοσάλεμα τής λαχτάρας του ζωϊκου κόσμου τών έλληνικων βουνων. Μακρων αιωνων παρατήρηση, μυθοποιημένη και θρυλοποιημένη μέσα στη φαντασία του λαου, άποθησαυρίζεται στην εύαισθησία του Γρανίτσα και άποδίδεται άπλά, λιτά, ολοζώντανα μέ τή δροσερή σπιρτάδα τής πέννας του. Δέν έχεις τήν έντύπωση πώς διαβάσεις βιβλίο, αλλά πώς παρακολουθείς τό ξετύλιγμα τών φωτεινων εικόνων που προβάλλονται επάνω στην ελληνική χλωρίδα. Κι ακόμα περισσότερο, πώς βλέπεις μέ τά ίδια σου τά μάτια κι ακουs μέ τά ίδια σου τ' αυτιά νά ξεπροβάλλουν άπ' τίς μονιές τους τ' άρκούδια χ' οί λύκοι χ' οί ασβοί και τά κουνάβια τής ελληνικής πανίδας. Νά ξεπροβάλλουν και νά χυμουν και νά παλεύουν και νά σπαράζουν και νά σπαράζονται στην άέναη κατεβασιά τής ζωής. Δέν μās φέρνει ο Γρανίτσας μέ τά άφηγήματά του σε φευγαλέο αντίκρουσμα μέ τ' άγρίμια του λόγγου, μās φέρνει σε στενή γνωριμία μαζί τους, μās φέρνει, θά έλεγα, σε πρωτόγονη συμβίωση. Διαβάζοντας τά διαλεχτά κεφάλαια του βιβλίου του έχεις τό έντρομο αλλά και εποικοδομητικό συναίσθημα ότι βρίσχεσαι για λίγες ώρες μέσα στην Κιβωτό του Νωε, από τήν όποία βγαίνεις, όσο περισσότερο γνώρισες τά ζωα, τόσο περισσότερο έσύ άνθρωπος...

Είμαι ευτύχημα ότι γίνεται νέα έκδοση του αγαπημένου

αὐτοῦ βιβλίου γιὰ νά μπορέσουν ἔτσι νά τό ἀπολαύσουν καί οἱ νεώτεροι, πού ἀσφαλῶς, πολλοί ἀπό αὐτούς, τό ἀγνοοῦν, ὅπως θά ἀγνοοῦν καί τά θαυμάσια τοῦ ἑλληνικοῦ ζωϊκοῦ βασιλείου, δοσμένα ὄχι μόνο ἀπό τή φυσική ἀναδημιουργία ἀλλά καί ἀπό τή μυθοπλαστική ἐπιδημιουργία τῆς ἑλληνικῆς λαϊκῆς φαντασίας. Ὑπογράφω τίς λίγες αὐτές γραμμές μέ τή συγκίνηση ἑνός εὐλαβικοῦ μνημοσύνου τῆς ἀγνῆς μορφῆς τοῦ Στέφανου Γρανίτσα».

Κλείνοντας τό ἀναγκαῖο αὐτό ξεστράτισμα, ἄς γυρίσουμε στό μυρωμένο κόσμο τῶν βουνῶν καί τῶν ἀνθρώπων τῆς Εὐρυτανίας, ὅπως αὐτά φημίζονται στά «Τραγοῦδια τῶν Βουνῶν» τοῦ Ἀθάνα μέ ὕφος καί ἦθος ἔντονα ρουμελιώτικο. Τά ποιήματα αὐτά εἶναι ἄτιτλα καί ἐδῶ θά ἀναφέρονται μέ τούς ἀριθμούς πού τούς ἔδωσε.

Ἀρχίζουμε μέ τήν πρώτη σειρά. Στό ποίημα 3 προσπαθεῖ νά μᾶς δώσει τά φυσικά, ἀλλά καί τά συναισθηματικά ὄρια μιᾶς τοπιογραφίας ὀλόκληρου τοῦ ὄρειου κόσμου τῆς Ρούμελης. Ἀπό τίς ἀναφορές σέ βουνά δέν λείπουν κι ἐκεῖνα τῆς Εὐρυτανίας:

*Στῆς γῆς τό τέμπλο ἀπάνωθε καί στ' οὐρανοῦ τήν κόχη
τῆς Ρούμελης τό κόνισμα θ' ἀγωνιστῶ νά στήσω.
Δέν ἔχω ἀσπράδι τῆς αὐγῆς, κροκό τῆς δύσης, ὄχι:
μέ τό ψηφί, μέ τό ρηγί, θά τήν ἀνιστορήσω.*

*Σμαράγδι βρίσκω τό ψηφί στή Γκιώνα, στά Βαρδούσια,
στή Λιάκουρα καί στ' Ἄγραφα καί στό μικρό Ριγάνι·
διαμάντι βρίσκω τό ρηγί σέ ποταμιάν ἀφρούσα
στόν Ἄσπρο καί στό Φίδαρη – νά βάλω τό στεφάνι!*

Ἀλλά κι ὅταν γράφει τό ποίημα 69, ζωγραφίζοντας ἕναν κόσμο γεμάτον ὑψηλόκορμα ἔλατα καί πολύκλαδες ὀξυές πού

λάμπουν από μυστηριακή όμορφιά, σίγουρα έχει κατά νοῦ του κυρίως τὰ τοπία τῆς Εὐρυτανίας:

*Ἔλατα σταυραδέρφια μου κι ὄξυές μου φιλενάδες,
ἔβγα τ' Ἀπρίλη ἀκαρτερῶ νά πάρω ἀνηφοράκη,
διαβῶ τὰ ποροφάραγγα, περάσω τίς λαγκάδες,
σταθῶ ψηλά στὸν ἴσκιό σας νά στρώσω τό γιατάκι!...*

*Δέ θέλω κι ἄλλη συντροφιά σάν ἔχω τῆ δικιά σας –
στίς ἐρημιές, στίς μοναξιές δουλεύονται οἱ λεβέντες!
Κι ἂν βαργεστήσω ἀμίλητος, εἶναι ὁ Θεός κοντά σας:
θά κατεβραῖνη δυό σκαλιά νά λέμε τρεῖς κουβέντες!*

Στό ποίημα 73 οἱ ἀναφορές του στά Εὐρυτανικά βουνά γίνονται σαφέστερες καί πυκνότερες. Ἀποδημεῖ ψυχικῶς, ὅπως ὁ Σκῶτος ἀοιδός πού ἀναφέρει ὁ Παπαδιαμάντης, καί ἡ καρδιά του βρίσκεται στά ψηλά βουνά, ξεδιψώντας καί τρεφόμενη ἀπό τὰ φυσικά καί τὰ μεταφυσικά νοήματά τους:

*Βουνά τὰ κατατόπια μου, πάλε βουνά ὁ καημός μου!
Νά εἶχα ποδάρι σίδερο καί χάλκωμα τσαρούχι
νά ξεκινήσω μοναχός, νά σεργιανίσω ἀτός μου
Ἄραποκέφαλα κι Ὀξυά, Βαρδούσια καί Βελούχι!*

*Καί παραπάνου τ' Ἄγραφα, ψηλή κορφή τῆ Νιάλα,
νά κυρ-διαβῶ στὸν Κόζακα, στὸν Ἐλυμπο νά φτάσω!
Νά φάω ἀπό λαγό τυρί κι ἀπ' ἄγριο γίδι γάλα,
τῆ λιμασμένη μου ψυχῆ βουνίλα νά χορτάσω!*

Σ' ἓνα ἄλλο ποίημά του, τό 119, ὁ ποιητής κρίνει πῶς ἦρθε ἡ ὥρα νά ξεδώσει λιγάκι ἀπό τίς σκοτοῦρες τῆς πέννας καί τῶν συχνά πληκτικῶν κοινωνικῶν ὑποχρεώσεων, γλεντώντας

μέ τή μουσική τῶν πιά φημισμένων λαϊκῶν ὄργανοπαιχτῶν.

*Ἐμέ ἡ καρδιά μου εἶναι καλή καί ξέρεי νά γλεντήση:
Τῆς Παλιοβράχας φέρτε μου βαρὺ κρασί στήν τσίτσα,
κι ἄς ἔρθῃ ὁ Καραφάνταλος ἀπὸ τό Καρπενήσι,
ὁ Φουσκομπούκας, δεύτερος ἀπ' τήν Ποδολοβίτσα!*

*Ροδάνι ἡ νταουλόβεργα κι ἀηδόνη ἡ καραμούζα,
θαρρεῖς ἀγγέλοι τίς βαροῦν κι ὄχι γυφτοσαϊτάνοι!
Πέντε μερόνυχτα ν' αἰκῶ καί νά χορεύω σουζα
δέν θά τούς πῶ «μπαῖλντισα» δέ θάν τούς γνέψω «φτάνει»!*

Κι ἂν ἡ Παλιοβράχα τῆς Φθιώτιδας βάνει τό κρασί, τό Καρπενήσι βάνει τόν καλύτερο ὄργανοπαιχτή του, τόν Καραφάνταλο, πού στά μεσοπολεμικά χρόνια κατεῖχε τήν ἀναμφισβήτητη πρωτιά ἀνάμεσα στούς κλαριτζῆδες ὀλόκληρης τῆς Ρούμελης. Ὁ Καραφάνταλος ὑπῆρξε καί γενάρχης σειρᾶς λαμπρῶν λαϊκῶν ὄργανοπαιχτῶν.

Τό ποίημα 137 τρυγáει τούς λυρικούς ἀνθούς του ἀπὸ τήν ἱστορική παράδοση γιά τή σύλληψη τοῦ Κατσαντώνη σέ κάποια θέση τοῦ Εὐρυτανικοῦ βουνοῦ Φούρκα. Στήν ἀπόγνωση τῆς λαϊκῆς ψυχῆς γιά τή σύλληψη τοῦ θρυλικοῦ αὐτοῦ σταυραῖτοῦ τῆς Κλεφτουριάς, συμμετέχουν τόσο τὰ Ἄγραφα πού «καταχνιαζόνται», ὅσο καί ἡ ἴδια ἡ Φούρκα πού «συννεφιάζει». Ἀποκτοῦν ὑπόσταση ἔμφυχου στοιχειοῦ:

*Καταχνιαστήκαν τ' Ἄγραφα, κ' ἡ Φούρκα συννεφιάζει,
οἱ λόγγοι ἀναστενάζουνε κ' οἱ λαγκαδιές βογκάνε,
Καί μιά σπηλιά, κρυφοσπηλιά, πονετικά ρεκάζει:
– Τόν Κατσαντώνη πιάσανε, στά σίδερα τόν πᾶνε!*

*Πανάθεμά σε, λοιμική! βλογιά, πανάθεμά σε!
 Τούς άντρειωμένους πελεκᾶς, τσακᾶς τὰ παλληκάρια.
 Ἄντωνή μου, ἦσαν ἄρρωστος, σέ βρῆκαν νά κοιμᾶσαι,
 ἄλλιῶς ἢ Φούρκα λιάπικα θά γιόμιζε κουφάρια!*

Στό ποίημα 140 ἡ Ἱστορία χαρίζει καί πάλι τόν κόσμο της στήν ποίηση, πού κατά τόν Πίνδαρο εἶναι ὁ διαρκέστερος φορέας τῆς φήμης.

*Πῆρε φωτιά λαμπάδιασε τῆς Ρούμελης ἡ φτέρη·
 Σιαφάκας πιάνει τήν Ὁξιά, Γιολντάσης τὰ Κοκάλια,
 ἀπό Ζητούνι σ' Ἐπαχτο πάει τοῦ πασᾶ τ' ἄσκέρι:
 Ποιός εἶδε τέτοιο χαλασμό, ποιός εἶδε τόση ἀφάλια!*

*Τοῦ σκλάβου τό ἀγκομάχημα καί τοῦ ραγιά ἡ ἀνάσα
 βογκᾶνε ἀνεμοφίσουνας, γκρεμίζουνε Σουλτάνο.
 Κλεφτόπουλα πού χάνεστε, δέν πᾶτε τώρα θράσα:
 Γλεντᾶνε ἀδέρφια λεύτερα στόν τάφο σας ἀπάνω!*

Ἡ Ὁξιά ἀποτελεῖ καί σήμερα ὀρεινὸ κόμβο μεταξύ Ναυπακτίας, Εὐρυτανίας, Φθιώτιδας καί Δωρίδας. Κορυφή τοῦ βουνοῦ αὐτοῦ εἶναι ἡ Σαράνταινα ὄπου, κατά τήν παράδοση, ξεκληρίστηκε ἀπὸ ξαφνική ἀνεμική ἕνα συμπεθερικό 40 ἀνθρώπων. Σύμφωνα μέ ἄλλη παράδοση, ἐπίσης Εὐρυτανική, ἐκεῖ καταστράφηκε ἕνα τουρκικὸ ἀπόσπασμα 40 τσοχα-νταραίων στά χρόνια τοῦ Μεγάλου Σηκωμοῦ.

Ὁ Ἄνδρίτσος Σιαφάκας ἦταν ὄπλαρχηγὸς τῶν Κραβάρων, ἐνῶ ὁ Γιολντάσης ὄπλαρχηγὸς τῆς Εὐρυτανίας. Μεταξὺ τῶν ὄπλαρχηγῶν αὐτῶν συχνά ξεσποῦσαν φιλονικίες γιὰ τὰ ὄρια δικαιοδοσίας τους, πού προσπαθοῦσαν νά τίς κατευνάσουν οἱ Κυβερνήσεις τοῦ ἐπαναστατημένου Ἑθνους, ζητώντας συχνά καί τῆ γνώμη τῶν ἐνδιαφερομένων Κοινοτήτων. Τό Ζητούνι τοῦ παραπάνω ποιήματος εἶναι ἡ Λαμία.

“Όμως δέν μπορούσε ὁ ποιητής ν’ ἀφήσει ἀτραγούδιστη καί μιὰ ἀπό τίς μεγαλύτερες στρατιωτικές φυσιογνωμίες τοῦ ἀγώνα, τόν θρυλικό γιό τῆς Καλογριάς.

Στό ποίημα 148 ὁ Ἀθάνας θ’ ἀναφερθεῖ στό περιστατικό τῆς νοσηλείας του στό Εὐρυτανικό Μοναστήρι τοῦ Μπρουσοῦ, ὅπου καί ἡ πιό ὀνομαστή Παναγία τῆς Ρούμελης, ἡ Μπουρσιώτισσα.

*Καραϊσκάκης ἄρρωστος Μπρουσό νοσοκομιέται·
τόν παραστέχει ὁ Γούμενος, σαράντα καλογέροι,
κ’ ἡ Παναγιά ἡ Μπουρσιώτισσα σιμά του ξενοχτιέται
νά τοῦ σκουπίζη τόν ἰδρό μέ τό χρυσό της χέρι...*

*Πόνος Θεοῦ ἄς μᾶς λυπηθῆ τό γλήγορο νά γιάνη:
τόν καρτερᾶν ἡ Ἀράχωβα, τό Δίστομο, ἡ Λεψίνα...
Ἔτσι ἀπό φλάτο, ἀδόξαστα, μὴ δώση καί πεθάνη,
μόνε ἀπό βόλι ἄς σκοτωθῆ κι ἀπόξω ἀπ’ τήν Ἀθήνα!*

Μέ τό ἴδιο παιγνιδιάρικο πνεῦμα μᾶς ξεναγεῖ ὁ Ἀθάνας στούς χώρους τῆς Εὐρυτανίας καί μέ τή δεύτερη σειρά τῆς ἐπιβλητικῆς προσφορᾶς του «Τραγούδια τῶν Βουνῶν».

Ἡ σειρά αὐτή εἶναι ἀφιερωμένη στόν Εὐρυτάνα πολιτικό Γεώργιο Καφαντάρη (Φραγκίστα 1873, Ἀθήνα 1946), μέ τόν ὁποῖον ὁ Ἀθάνας συνδεόταν στενά. Ὁ Καφαντάρης ἀνήκε στόν Βενιζελικό χῶρο καί τό 1924 ἔγινε Πρωθυπουργός. Στήν ἀφιέρωση ἀναφέρονται ἐπί λέξει τά ἐξῆς: «Τά τραγούδια τοῦτα ἀφιερώνονται στήν ἱερή μνήμη τοῦ Μεγάλου Πολιτικοῦ Ἠγέτη Γεωργίου Κ. Καφαντάρη πού ἐνσάρκωνε ὅλες τίς ἀρετές τῆς Ρούμελης». Καί τό πρῶτο, ἐκτός ἀρίθμησης ποίημα τῆς σειρᾶς αὐτῆς πενθεῖ τό θάνατο τοῦ ξεχωριστοῦ Εὐρυτάνα:

*Πενθοκρατᾶνε τ' Ἄγραφα, μαυροφοράει ἢ Φραγκίστα.
Πικρολαλοῦν στίς λαγκαδιές τοῦ Ἀγαλιανοῦ τ' ἀηδόνια.
Τά δακρυσμένα μάτια σου, Εὐρυτανία, κλείσ' τα!
Τέτοιο Ἀρχηγό νά ξαναϊδῆς πολλά θά διάβουν χρόνια...*

*Ὁ λόγος του Ἀσπροπόταμος, σκληρό στουρνάρ' τό ἦθος.
Ἡ σκέψη του βαθύσκαφη θεόπνευστή του ἢ κρίση.
Οἱ χάρες του ἀναβρυστικές κ' οἱ ἀρετές του πλήθος.
Ἀδύναμος ὁ στίχος μου νά τόν δοξολογήσει!*

Συνεχίζοντας ὁ Ἀθάνας τήν περιδιάβασή του, στό ποίημα 54 θά μᾶς δείξει ξανά τήν προτίμησή του γιά τήν ὀνοματοθεσία τῶν αἰσθητῶν καί κυρίως τῶν βουνῶν τῆς Ρούμελης, πού διαρκῶς νιώθει τήν ἀνάγκη νά τά ἀναφέρει, ὡσάν καί μόνο τά ὀνόματά τους νά ἀποστάζουν στά σπλάχνα του τό θαυματουργό ἐλιξίριο τῆς νεότητας. Καί τά βουνά αὐτά, τό καταλαβαίνουμε νά κερδίζουν σ' ὁμορφιά καί διαφάνεια, καθῶς κοσμοῦν τήν ἀσάλευτη τάξη τῶν φυσικῶν καί μεταφυσικῶν ἀξιῶν τῆς ποίησης τοῦ Ἐπαχτίτη λυρικοῦ.

*Θά πάρω δρόμο ἀνήφορο, Βαρδούσια, Ὁξυά, Βελούχι
γιά νά μοῦ δείξη ἢ Ρούμελη τά πι' ὁμορφα χωριά της.
Νά τό διαλέξω ἀλάθητο ποιό 'ναι τή χάρη ὀπού 'χει
νά μῶ στήν κολυμπήθρα του νά βαφτιστῶ χωριάτης!*

*Στήν Πενταγιοῦ πετάγομαι, στήν Ἀρτοτίνα μπαίνω
Γειά σου, Δομνίστα ἀρχοντική, ξαδέρφια Γιολδασαῖοι!
Στοῦ Ἐπάχτου τήν Ἀράχωβα πετώντας κατεβαίνω.
– Τῆς Μάνας σου εἶμαι τό χωριό! Ἐδῶ θά 'ρθῆς! μοῦ λέει.*

Στό ποίημα 289 ὁ ποιητής θά μᾶς πεῖ πῶς τό τάμα τῆς μητέρας του στήν Παναγία τοῦ Προυσοῦ γιά νά ἐπιστρέφει

ἀπό τό μέτωπο, ὅπου πολεμοῦσε μέ τό εὐζωνικό σύνταγμα
του, τόν τοποθέτησε στήν συμπαθή τάξη τῶν... μπουρσοτα-
μένων. Ἔπρεπε, συνεπῶς, νά ξεπληρώσει τήν ἠθική ὑποχρέ-
ωσή του ἀπέναντι στήν Παναγιά τῆς Ρούμελης, πού τόν ἔφε-
ρε ἄβλαβον καί πάλι στό πατρικό σπίτι.

*Μπουρσοταμένος βρέθηκα σέ Μάνας παρακάλια
ἀφόντας ἤμαν εὐζωνας κ' ἤμαν μπροστά στή μάχη –
Μοναχογοιοί δέ γύρισαν, ἀφῆσαν τά κοκκάλια
σέ νοτισμένη λαγκαδιά, σέ χιονισμένη ράχη...*

*Ἐσύ, πού καλογύρισες, μή λησμονᾶς τό τάμα!
Κινᾶμε πᾶμε στόν Προυσό, μαζί μ' ἐμάς χιλιάδες...
Μεγαλομάτα Παναγιά, τό ζωντανό σου θάμα
γονατιστές δοξάζουνε μέσ στή Σπηλιά οἱ Μανάδες!*

Δέν θά ἐπιμείνω περισσότερο στήν ἀνίχνευση Εὐρυτανικῶν
λυρικῶν κειμηλίων στή δεύτερη αὐτή σειρά τοῦ ἔργου «Τρα-
γούδια τῶν Βουνῶν», μιά καί ὁ τόνος τῆς σειρᾶς αὐτῆς φανε-
ρώνει τά ἴδια σχεδόν ψυχικά τοπία μέ ἐκεῖνα τῆς πρώτης.

Φτάνοντας στό τέλος τῆς μικρῆς τούτης συναισθηματικῆς
περιδιάβασης, βλέπω πώς ὁ Ἀθάνας ἔχει τό μεράκι κάθε
Ρουμελιώτη νά παραδίνεται σ' αὐτό πού ὁ ἀδελφός τοῦ ποιη-
τή, ὀνομαστός κριτικός τοῦ θεάτρου καί τῆς λογοτεχνίας, ὁ
Θεμιστοκλῆς Ἀθανασιάδης Νόβας, ὀνόμασε «μυθοπιστία».
Ἄλλω ἄρετή αὐτή εἶναι τό ἄλλο ὄνομα τῆς λεβεντιάς. Ἡ
ἀρετή αὐτή εἶναι κατ' ἐξοχήν ἑλληνική καί ἀσκήθηκε παντοῦ,
καί στό χῶρο αὐτό τῆς Εὐρυτανίας, ἐπί αἰῶνες, ὡς ἀπαρασά-
λευτος ἠθικός θεσμός. Τοῦτο νομίζω τό διαπιστώσαμε ἤδη,
ἔστω καί ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων, περιδιαβάζοντας τά ὄρεινά λυ-
ρικά τοπία πού ζωγράφισε μέ τό σεμνό του λόγο ἕνα ἐμπνευ-
σμένο τέχνο τῆς Ρούμελης, ὁ Γιώργος Ἀθάνας.

Ο ΑΘΑΝΑΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ

ΤΟΥΣ ΝΑΥΠΑΚΤΙΟΥΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΕΣ Γιάννης Βλαχογιάννη και Γιώργο Άθανα γνώρισα για πρώτη φορά από τὰ κείμενά τους πού δημοσιεύονταν στὰ Ἀναγνωστικά, τό ἔτος 1948, ὅταν φοιτοῦσαν στήν Πέμπτη Τάξη τοῦ Α' Δημοτικοῦ Σχολείου Ναυπάκτου, πρόσφυγας τότε (ἀνταρτόπληκτος, ὅπως μᾶς ἔλεγαν), ἀπό τό χωριό μου Περίστα τῆς ὄρεινης Ναυπακτίας καί φιλοξενούμενοι στό μικρό σπίτι τῶν θείων μου Κώστα καί Ἑλένης Πούλου, ὅπου, κατά τόν ποιητή Παπατσώνη, «κατοικοῦσε ἡ ἀγάπη καί ἡ ὄλη προαίρεση τῆς ἀγαθότητος».

Κι ἐνῶ ὁ Βλαχογιάννης πέθανε στήν Ἀθήνα στίς 23/8/1945 χωρίς νά ξαναδεῖ τή γενέθλια Ναύπακτο ἀπό τότε πού τήν ἄφησε μικρό παιδί, ὁ Ἄθανας, νεώτερός του, δέν ἐγκατέλειψε ποτέ τήν πόλη, δεμένος μαζί της ὄχι μόνο συναισθηματικά καί ψυχικά, ἀλλά καί σωματικά, κι ὅλα αὐτά στό μάκρος ἐνός σχεδόν ὀλόκληρου αἵωνα πού κράτησε ἡ ζωή του.

Στή Ναύπακτο, τὰ χρόνια ἐκεῖνα τοῦ φρικτοῦ ἀδελφοσκοτωμοῦ, μοῦ τόν ἔδειχναν ἀπό μακριά. Ξεχώριζε ἀπό τήν ἀκολουθία του μέ τό ὠραῖο πρόσωπο, τό ἐπιβλητικό παράστημα καί τό ἐντυπωσιακό πάντα λουλούδι στή μπουτονιέρα του. Μετά τό 1950 τόν ἔβλεπα στό χωριό μου μόνον παραμονές ἐκλογῶν, ὅπου ἐρχόταν νά ζητήσει τήν πῆφο τῶν συγχωριανῶν μου. Ὁ πατέρας μου τόν φιλοξενοῦσε στό σπίτι μας κι ἐγώ τόν περιεργαζόμουνα πατόκορφα σάν κάτι τό ἐντυπωσιακά ξεχωριστό. Τό σημειωματάριο δέν τοῦ ἔλειπε ἀπό τό χέρι. Ἀποθησαύριζε κυρίως ἰδιωματικές λέξεις τῆς

ντοπιολαλιάς και κούραζε ιδιαίτερα τή γιαγιά μου και τή μάνα μου ζητώντας τίς βαθύτερες νοηματικές αποχρώσεις τών λέξεων πού κορφολογοῦσε ἀπό τό στόμα τους. Γιά λαογραφικές ἐκδηλώσεις δέν ἐνδιαφερόταν ιδιαίτερα. Ὅμως κάποιες παραδόσεις τίς ἄκουγε μέ εὐχαρίστηση μά δέν θυμᾶμαι νά τίς σημείωνε. Ἀργότερα, μετά τό 1959, φοιτητής στή Νομική Ἀθηνῶν, τόν ἐπισκεπτόμουνα στό γραφεῖο του, κι ἔδειχνε κάποιο ἐνδιαφέρον γιά τούς στίχους μου, πού ἦταν κομμένοι πάνω στά λαμπρά ὀκτάστιχα τῆς Α' σειρᾶς τοῦ ἔργου του «Τραγούδια τῶν Βουνῶν». Νομίζω πώς ἔβλεπε μέ χαρά ἕνα νέο συμπατριώτη του ὁμότεχνο. Μέ ἐμπιστευόταν γιά τό παρόν, ἀλλά και γιά τό μέλλον ὅταν αὐτός δέν θά τό ὁμόρφαινε πιά μέ τήν γλυκύτατη παρουσία του. Γι' αὐτό και μοῦ ἔκανε τήν τιμή νά μέ συμπεριλάβει στά μέλη τῆς Διοίκησης τοῦ Κοινωφελοῦς του Ἰδρύματος, πού ἐνέκρινε τό 897/1980 Προεδρικό Διάταγμα.

Μέχρι τό τέλος τῆς ζωῆς του ὁ δεσμός μας δέν χαλάρωσε οὔτε μιὰ φορά. Εἶχα μάθει νά ξεχωρίζω τόν πολιτικό πού τόσο λίγο καλό ἔκανε στόν τόπο του, ἀπό τόν ποιητή και διηγηματογράφο πού μέ τό ἔργο του προσέγγισε κορυφώσεις τοῦ πνεύματος. Ἔτσι, ἡ ἐθνική περιπέτεια τῶν Ἰουλιανῶν τοῦ 1965 μοῦ τόν ἔδειξε τραγικόν. Γνώριζα πώς πίσω ἀπό τά ἄστοχα φιλοβασιλικά του καμώματα, ὑπῆρχε ὁ λαϊκός ποιητής και ὁ καλόβουλος χωριάτης πού κι ἂν «βασιλοσυγγένεψε», δέν εἶχε ἀπαρνηθεῖ τόν «ἀχάλαγο» κόσμο τῶν βουνῶν τῆς πατρίδας του. Λίγες ἡμέρες πρὶν ἀπό τό θάνατό του τοῦ ἔδωσα μιὰ μικρή χαρά. «Ὁ Καβάφης σᾶς πλέκει τό ἐγκώμιο», τοῦ εἶπα. Μοῦ φιθύρισε μέ λόγια πού δέν μπόρεσα νά ξεχωρίσω, ἀλλά πού μοῦ τά πρόφερε ἡ Σαπφῶ Ἀναστασιάδη, ἡ πιστή γραμματέας του, πού γνώριζε νά διαβάξει τά χεῖλη του: «Ἀπό τόν τάφο;» «Ἀπό τόν τάφο!» τοῦ ἀποκρίθηκα. Καί τοῦ ἐξήγησα πώς ἐκεῖνες τίς μέρες εἶχαν δημοσιεύσει κάποιες

μικρές σημειώσεις του Άλεξανδρινού γέρου οι μελετητές του αρχείου του, και σέ μιá τους έκφραζόταν έπαινετικά για τό ποίημά του «*Αρχοντοπούλα στό χορό*» – αυτός πού δέν έλεγε ούτε μισή καλή κουβέντα για όμότεχνό του. Τόν είχαν έντυπωσιάσει κυρίως τά εύρηματικά χορευτικά τσακίσματα του τραγουδιού εκείνου. Περιορίζομαι σέ τρία από τά έφτά:

*Άσπρη φούστα και βελέσι,
νυφικά νά τά φορέσει!*

.....
*Άσπρη φούστα και βελέσι,
Δώ θά πέσει, εκεί θά πέσει!*

.....
*Άσπρη φούστα και βελέσι,
ποιό πουλί σ' έχει ποδέσει!*

Ό Αθάνας, άνθρωπος πού σεβόταν τή λαϊκή αλλά και τή λογοτεχνική παράδοση του τόπου του, λογάριαζε πολύ και τόν μικροξενητεμένο από τή Ναύπακτο και πολύ ταλαιπωρημένο στήν Αθήνα, ξακουστό στό Πανελλήνιο συγχωριανό του, τόν Γιάννη Βλαχογιάννη. Τόν συναντούσε συχνά και τόν ενίσχυε όσο μπορούσε. Τόν επισκεπτόταν δέ και στό σπίτι του, στήν όδό Όδυσσέως Ανδρούτσου 17, απέναντι από τό έργοστάσιο ΦΙΞ στή Συγγρού. Σ' όλες τές συναντήσεις τους τόν παρακινούσε νά τόν πάρει μαζί του στή Ναύπακτο, για ένα σύντομο ταξίδι. Εκείνος όμως στεκόταν αμετάπειστος. Δέν ξανάδε τήν πόλη πού γεννήθηκε από τότε πού τήν εγκατέλειψε μικρό παιδί. Η άρνησή του όφειλόταν πιθανότατα στό φόβο πώς ή νέα Ναύπακτος θά θόλωνε μέσα του τήν ξάστερη εικόνα τής παλιάς πόλης πού γνώρισε παιδί – εκείνης πού στά γεράματά του εξακολουθούσε νά τροφοδοτεί τή συγ-

γραφική μυθολογία του*. Καί πρώτος θά τόν νεκροκλάφει από τήν ἔφημερίδα «Το Βῆμα» τῆς ἴδιας ἡμερομηνίας, δίνοντας βιογραφικά, βιβλιογραφικά καί ἄλλα στοιχεῖα πού ἐκάλυπταν τήν οὐσία τοῦ ἔργου τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ.

Τά σχετικά μέ τόν προσωπικό δεσμό πού εἶχε μέ τόν Βλαχογιάννη στήν Ἀθήνα ὁ Ἀθάνας τά διηγείται σέ κείμενό του πού γράφτηκε στή Ρώμη τό Νοέμβριο τοῦ 1948 καί δημοσιεύθηκε τόν ἴδιο χρόνο στή Χριστουγεννιάτικη «Νέα Ἐστία», πού ἦταν ἀφιερωμένη στόν μεγάλο ἱστοριοδίφη. Στό αὐτό τεῦχος δημοσιεύτηκε τό παρακάτω ποίημά του στή μνήμη τοῦ Βλαχογιάννη.

*Μέ τά Σουλιώτικα ἄρματα, πῶχει τραγουδημένα,
στοῦ Ἐπάχτου τό Βεζύρ-Τζαμί καί στοῦ Τσαούς τήν Τάπια,
ρίζτε, Λεβέντες, μπαταριά νά βάξῃ τό Εἰκοσένα,
ν' ἀνοίξουνε τά μνήματα, νά κλείσουν τά κιτάπια.*

*Στόν Κάτου Κόσμο σύγκαιρα νά δώσουμε καβούλι:
– Ὁ Βλαχογιάννης ἔρχεται, τοιμᾶστε του γιατάκι!...
Τό Μακρυγιάννη χαιρετᾶ, φιλεῖ τόν Κασομούλη,
τό μάτι φέρνει γυρβολιά νά βρῆ τόν Καραϊσκάκη...***

Μέ πρωτοβουλία τοῦ ἴδιου γιορτάστηκαν στή Ναύπακτο

* «Τόν ἐκάλεσα καί πάλι στόν Ἐπαχτο. Τοῦ ἐπίμενα. Τόν ἐσταύρωσα.

– Ἐλάτε νά μείνετε λίγες ἡμέρες, ὅσες θέλετε μαζί μας!... Δέν μοῦ ἀπαυτοῦσε. Ἀλλά ἡ στάση του ἦταν ἀρνητική. Πῶς νά ξαναγυρίσει... στά νειᾶτα του! Τό ταξίδι ἦταν μεγάλο! Δέν θά τᾶβγαζε πέρα! Κι ἔπειτα νά κάμει τί; Ἦταν ἀργά πλέον νά ξαναθυμηθεῖ, νά ξαναζῆσει, νά ξαναβάλει στό γραμμόφωνο τῆς ψυχῆς του τό παλιό ἐπαχτίτικο τραγούδι. Αὐτός ἐτοιμαζόταν γιά τό πιό μεγάλο ταξίδι, τό ἀγύριστο!» Γ. Ἀθάνα, «Ὁ Βλαχογιάννης κι' ὁ Ἐπαχτος», Νέα Ἐστία, Χριστούγεννα 1948.

** Στό παραπάνω ὀχτάστιχο τοῦ Ἀθάνα γιά τόν Βλαχογιάννη ἡ λέξη «βάξῃ» σημαίνει νά βουίξει, καί ἡ λέξη «καβούλι» σημαίνει εἶδηση.

καί τά δεκάχρονα από τό θάνατο τοῦ Βλαχογιάννη, ὅπου κύριος ὁμιλητής ἦταν ὁ ἐπίσης γεννημένος στή Ναύπακτο ἀκαδημαϊκός Σπύρος Μελᾶς, ὁ ὁποῖος ὅμως δέν θέλησε ποτέ νά πολιτογραφηθεῖ πνευματικά στήν πόλη τούτη, ἐπιθυμώντας νά περνάει ὡς... Πειραιώτης. Γι' αὐτό καί οἱ Ναυπάκτιοι δέν τόν λογαριάζουν στό λογοτεχνικό δυναμικό τοῦ τόπου τους. Τότε ἦταν πού ὁ Ἀθάνας ἀναφέρθηκε στή μνήμη τοῦ συγχωριανοῦ του λογοτέχνη καί ἱστορικοῦ μέ τό ἀκόλουθο ποίημα:

*Βλαχογιάννη, ὁ Ἄϊ-Δημήτρης, γείτονάς σου ἀπ' τά μικράτα,
Ἦταν σήμερα γεμᾶτος καί σέ τίμησε πολύ...
Σέ θυμόντουσαν οἱ γέροι, σέ ζηλεύανε τά νιάτα,
Σοῦ ἴδινε ἡ μικρή πατρίδα τό μεγάλο της φιλί!*

*Βίγλιζε ὁ Καραϊσκάκης, συντροφιά τόν Κασομούλη,
Ἔπεφταν ψηλά στό Κάστρο καρυοφίλια μπαταριά.
Ἄπ' τό Ζάλογγο ὡς τήν Κιάφα ξεσηκώνονταν τό Σοῦλι
Κ' ἔφτανε ἀπ' τό Μεσολόγγι μέ λαχτάρα ἡ Λευτεριά!*

*Τζαβελείχο καρυοφίλι, Μποτσαρέιχο γιαταγάνι,
Σταυρωθῆτε ἀπά στό μνήμα μέ τήν πέννα τή χρυσῆ
Καί σωπαίνοντας φωνάζτε: Βλαχογιάννη, Βλαχογιάννη,
Ὅσα ἐπράξαμε μεγάλα τά μεγάλωσες χ' ἐσύ!*

Εἴκοσι χρόνια μετά τό θάνατο τοῦ Βλαχογιάννη (1965), ὁ ποιητής τῶν «Δροσερῶν καημῶν» συγγράφει ἕνα λιτό, ἀλλά μεστό πρόλογο στήν ἔκδοση τῶν Ἀπάντων τοῦ μεγάλου βάρδου τοῦ '21, ὅπου ἀνάμεσα στ' ἄλλα παρατηρεῖ συγκινημένος, ἀλλά μέ κριτική δικαιοσύνη:

*«Ὁ Βλαχογιάννης μέ τό ἔργο του μᾶς δίνει τήν ἐντύπωση
μιας πλούσιας νερομάνας, ἐνός βοερού κεφαλόβρυσου ἀπό*

ἐκεῖνα πού τά βλέπουμε μέ κατάπληξι καί μέ θαυμασμό νά ξεπετιοῦνται πολύνερα καί ὀρμητικά μέσα ἀπό τό ἀπόμερο κ' ἔρμηικό ριζιμιό τοῦ μεγάλου βουνοῦ. Ἡ ὁμορφιά τους καί τό μεγαλεῖο τους εἶναι ἀναλυμμένα στά ἴδια τά νερά τους, πού εἶναι αὐτούσια καί αὐτοδύναμα καί δέν περιμένουν ἀπό κανένα γαρνίρισμα κι ἀπό κανένα κορνιζάρισμα, καμμιά καινούργια χάρι, καμμιά πρόσθετη γοητεία.»

Ἀλλά τό ἐνδιαφέρον τοῦ Ἀθάνα γιά τή μνήμη καί τό ἔργο τοῦ Βλαχογιάννη συνεχίστηκε ὡς τά στερνά του. Ἔτσι στόν «Ὄργανισμό» τοῦ Ἰδρύματός του (ἄρθρο 2 παρ. 4) ὡς ἕνας ἀπό τούς σκοπούς του ὀρίζεται:

«Ἡ κατά τό δυνατόν ἐνίσχυσις σοβαρῶν πνευματικῶν καί καλλιτεχνικῶν ἐκδηλώσεων, παραγματοποιουμένων εἰς τήν πόλιν τῆς Ναυπάκτου. Μεταξύ τούτων θά προτιμῶνται πάντοτε ἐκδηλώσεις ἀφιερωμέναι εἰς τήν μνήμην τοῦ μεγάλου τέκνου τῆς Ναυπάκτου Γιάννη Βλαχογιάννη, ὡς καί τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ γεγονότος τῆς ναυμαχίας τῆς Ναυπάκτου τῆς 7ης Ὀκτωβρίου 1571.»

Μεγάλη ἐπίσης εἶναι ἡ συμβολή τοῦ Ἀθάνα στή διάσωση ἑνός σημαντικοῦ μέρους ἀπό τή βιβλιοθήκη τοῦ Βλαχογιάννη καί στή μεταφορά της στή γενέτειρά του. Γιά τίς ταλαιπωρίες τῶν πνευματικῶν αὐτῶν θησαυρῶν στό ἰσόγειο τοῦ Μποτσαραϊκοῦ πύργου καί τήν ἐγκατάστασή τους τελικά στόν πάνω ὄροφο τῆς Παπαχαραλάμπειας βιβλιοθήκης Ναυπάκτου σᾶς μίλησε ἤδη ὁ διευθυντής τῆς βιβλιοθήκης αὐτῆς κ. Γιάννης Χαλάτσης. Ἐδῶ θά μνημονεύσω μόνο τίς μεγάλες φροντίδες

* Ὁ Ὄργανισμός τοῦ Ἰδρύματος Γεωργίου καί Μαρίας Ἀθανασιάδη-Νόβα, ἐκτός ἀπό τήν ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως (ΦΕΚ 222/30-9-80 τεύχος Α') δημοσιεύθηκε καί στήν Ἐπετηρίδα *Ναυπακτικά*, τόμ. Β', 1984-1985, σελ. 462-469.

για τήν περιποίηση και τοποθέτηση τών βιβλίων στήν παραπάνω όριστική τους θέση, τού τότε διευθυντή τής βιβλιοθήκης Ναυπάκτου αείμνηστου λόγιου και βιβλιοθηκονόμου Κώστα Οικονόμου, πού τόσο ένωρίς έφυγε από κοντά μας.

Στή διάσωση τών σπουδαίων αútων βιβλίων τής προσωπικής βιβλιοθήκης τού Βλαχογιάννη έχω κι εγώ ένα μικρό προσωπικό μερίδιο. Και καταθέτω τή μαρτυρία μου ως αυτόπτη: Τό έτος 1968 έλαβα μιá είδοποίηση από τόν Άθάνα, νά τόν συναντήσω έπειγόντως στό πολιτικό γραφείο του τής όδου Άριστείδου. Μου ζήτησε, αν ήμουν εϋκαιρος τήν άλλη μέρα, νά πήγαινα στό σπίτι τού Βλαχογιάννη (στή διεύθυνση πού μνημόνευσα ήδη), για νά βοηθήσω στό ξεκαθάρισμα και στή συσκευασία τών βιβλίων του πού θά πήγαιναν στή Ναύπακτο. Δέχτηκα, αφού έμαθα πώς ή αδερφή τού διαθέτη, ή Άγγελική, μεταβίβασε τό παραπάνω σπίτι sé κάποιον γηροκομείο, μήν έχοντας, μετά τό θάνατο τού αδερφού της κανένα άλλο οικονομικό στήριγμα. Τώρα, μετά τό θάνατο και τής Άγγελικής, τό γηροκομείο ήθελε νά άνεγείρει πολυκατοικία, και έπρεπε ή κληρονόμος τών βιβλίων Άκαδημία Άθηνών νά άδειάσει τό οίκημα από τά βιβλία και λοιπά προσωπικά αντικείμενα τών προηγούμενων ιδιοκτητών. Κύριος συντονιστής όλων αútων τών φροντίδων, ήταν ό Άθάνας, έξουσιοδοτημένος για τό σκοπό αυτό από τήν Άκαδημία.

Πήγα στό μέρος πού μου ζητήθηκε και συνάντησα τόν Άγγελο Παπακώστα και τόν Τάκη Χριστόπουλο, σημερινό διευθυντή τής Βιβλιοθήκης τής Βουλής τών Έλλήνων, κι άμέσως αρχίσαμε τήν επίπονη δουλειά τής διάσωσης τών βιβλίων. Η όλη άθλια εικόνα έφερε στό νοϋ μου τόν στίχο τής Αινειάδας «*misserabili visu*» (οϊκτρόν θέαμα). Τό οίκημα ήταν διώροφο νεοκλασικό. Η κεραμιδένια στέγη είχε καταρρεύσει, αφού είχαν σαπίσει τά πάτερα τής όροφής. Κι αυτό, άγνωστο για πόσον καιρό. Πάντως βροχές και άλλες κακοκαιρίες είχαν

προκαλέσει γενική διάβρωση στο οίχημα, πού σκεπή του είχε πιά τόν ουρανό. Τό πάτωμα ήταν σχεδόν άποσαρθρωμένο και τά διάφορα πράγματα διαβρωμένα. Ή μούχλα μύριζε παντού και ή σκόνη μās τύλιγε κάθε φορά πού παραμερίζαμε σπασμένα καθρόνια, κεραμίδια ή άλλα άντικείμενα. Τά βιβλία βρίσκονταν στοιβαγμένα σέ 3 ή 4 ξύλινα έπιπλα βιβλιοθηκών, άλλα γλιτωμένα από τή βροχή κι άλλα καμωμένα μιά συμπαγή μούχλα. Δέ θυμάμαι τί τά κάναμε αυτά. Οί βιβλιοθήκες ήταν καταπλακωμένες από τά μαδέρια. Άνάμεσα στά πολύ μυχλιασμένα βιβλία θυμάμαι και τή Γραμματική του Ίανου Λάσκαρη, τό πρώτο βιβλίο πού τυπώθηκε έλληνικά, λίγα μόλις χρόνια μετά τήν Άλωση τής Πόλης. Συχνά μās σταματούσαν εκδόσεις Βενετίας, Τεργέστης, Φλωρεντίας και άλλων πόλεων όπου θαυματούργησε ή Αναγέννηση. Μετά τό πρόχειρο ξεσκόνισμα, τά τοποθετούσαμε προσεκτικά στο όρισμένο από τόν έπόπτη Παπακώστα μέρος, όπου θά γινόταν και ή συσκευασία τους σέ κουτιά. Πώς είχε κανονιστεί από τήν Άκαδημία ή διανομή τών βιβλίων δέν ξέρω. Άκουγα πώς θάπαιρνε ένα μέρος και τό άρτισύστατο τότε Πανεπιστήμιο Ίωαννίνων. Μιά μέρα μās επισκέφθηκε εκ μέρους τής Άκαδημίας ο Ήλιος Βενέζης. Ήγώ και ο Χριστόπουλος ήμασταν άσπροι από τή σκόνη. Ο κύριος άκαδημαϊκός μās πέρασε ίσως για μισθωτούς χειρώνακτες και άπαξίωσε νά μās πει μιά καλημέρα. Τοῦ γύρισα τίς πλάτες έπιδεικτικά και συνέχισα τό ξεσκόνισμα τών βιβλίων. Αὐτή ή κακή ανάμνηση, ως σήμερα επισκιάζει τήν καλή εκείνη τής έβδομαδιάτικης έθελοντικής και άμισθης εργασίας μου για τό γλιτωμό τής βιβλιοθήκης του Γιάννης Βλαχογιάννη.

– Δέν πρέπει νά τά παίρνεις όλα τοίς μετρητοίς στή ζωή, άποκρίθηκε στο παράπονό μου τουτο ο Άθάνας. Μιά συμβουλή πού όπως άποδείχτηκε τήν κράτησε άπαρέγκλιτα και ο ίδιος για λογαριασμό του. Άλλιώς δέν θά πατούσε στά ένεννηντατέσσερά του χρόνια.

ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΘΑΝΑΣΗ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΥ
ΓΙΑ ΤΟΝ Γ. ΑΘΑΝΑ

Άπό τή συλλογή «Τό άφηλάφητο», 1992.

Τιμᾶ πολύ τόν Ήλιοτ καί μελετᾶ τόν Πάουντ,
μά πιό πολύ τόν συγκινεῖ (καί δέν τό λείει) ὁ Ἄθάνας.

Άπό τή συλλογή «Ρουμελιώτικα, β' σειρά - Φορητές εἰκό-
νες», 1997.

2.

Γιῶργος Ἄθάνας καρτερεῖ στόν Ἐπαχτο τό χάρο.
Τά ἐνενηντατέσσερα πατάει μά λάμπει ὁ νοῦς του
κι ἀνθοφορεῖ ἡ καρδούλα του, χαρᾶς πού ρίχνει σμπάρο
στό πανηγύρι τῆς ζωῆς ρουφώντας τούς χυμούς του.

Κι ὅπως τή θάλασσα θωρεῖ πού σήμερα τόν θλίβει
καί τό ξερό τοῦ κήπου του ἀγναντεύει κυπαρίσσι,
σιμώνοντας ὁ χάροντας, αὐτός πιάνει μολύβι
τήν εὐλογία τοῦ βίου του μέ μιᾶ εὐδοχία νά κλείσει.

Ἄθήνα, 12-10-1988

5. Θεμ. Ἀθανασιάδης-Νόβας

Στήν πρώτη θέση τοῦ Ἐθνικοῦ –πρεμιέρα πάλι ἀπόψε–
στοχαστικός κι ἀνήσυχος σάν κάτι νά προσμένεις.

Τῆς κριτικῆς μπάς σέ πλαντᾶ τό ράψε καί τό κόψε,
ἢ τῶνειρό σου σέ πονᾶ πού ὑφαίνεις καί ξεφαίνεις;

Τό ἀδέρφι σου φάχνει ἡ ματιά, τόν ποιητή Ἀθάνα,
πού ἡ μούσα τόν εὐλόγησε κι ἀντάμα της ὁ ἔρωσ.
Καί νά, στή θύρα ἐφάνηκε – στό πέτο ἡ μαντζουράνα
κι ἐντός του ὄλα ἐπαχτίτικο μοσχοβολᾶνε θέρος.

Ἰθάκη, 12-10-1988

34.

Παίνια Θανάση Κυριαζῆ, σπουδῆ Γιώργου Κοτζιούλα
καί μνήμη ἀκαταπόντιστη στό χρόνο Γιώργου Ἀθάνα.
Τοῦ στίχου καβαλίκεψαν τήν περπατᾶρα μούλα,
κι ὁ λυρισμός τους στέκεται κατάχρυα βρυσομάνα.

Ἄπλά, μά πλουσιοπάροχα τραγούδησαν τόν κόσμο,
κι ἄνθινο ἡ ἀναγνώριση τοὺς ἔπλεξε στεφάνι.

Τά ποιήματά τους εὐωδοῦν βουνίσιον ἄγριο δυόσμο,
τό φυλλοκάρδι τοῦ λαοῦ πού ξέρει ν' ἀνασάνει.

Βόλος, 8.7.1990

76. Γ. Ἄθάνας

Βάρδια στή χωματούπολη φυλᾶς τοῦ ἁγίου Στεφάνου
 ἔχοντας συμβαρδιάτορα τόν ἀδερφό σου Μίστο.
 Ζεῖς τίς πραγματικότητες τοῦ ὄνειρου σου τοῦ πλάνου,
 μά νά ξορκίσεις τό χαμό μέ στίχους, μή θαρρεῖς το

κι ἀπό τίς καλοπίχρες δουλειές. Φούντα ἀνθισμένου
 τσαγιού σου φέρνω ἀπ' τό βουνό καί κουτσουπιᾶς κλαδάκι,
 σύμβολα, λές, τοῦ κοσμικοῦ μεγάλου «Θρήνου κι Αἴνου»,
 Ἄθάνα, ἡ μνήμη σου ἀπό Μάη νά μυρωθεῖ λιγάκι.

Ἄθήνα, Κυριακή 3.5.1992

Ἄπό τίς «Φορητές εἰκόνες».

126.

Φιλῶ τούς τίμιους στίχους σου
 γλυκύτατέ μου Ἄθάνα,
 καί παίρνω ὅλους τούς ἤχους σου
 γιά ἔσπερινοῦ καμπάνα.

214.

Μέ συμβούλεψε ὁ Ἄθάνας
 νά ὑπογράψω «Παπαθάνας».
 Μά τῆς γλώσσας μας τό φάσμα πού ἐκτιμᾷ πιό σφριγηλῶς
 νά ὑπογράψω μέ προστάζει ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΝΟΒΑΣ

καί ἓνα γενεαλογικό σημείωμα

ΓΕΝΝΗΘΗΚΕ ΣΤΗ ΝΑΥΠΑΚΤΟ ΤΟ 1893. Πέθανε στήν ἴδια πόλη τό 1987. Σπούδασε νομικά στήν Ἀθήνα καί ἐργάστηκε ἐπί 25 χρόνια ὡς δημοσιογράφος στίς ἐφημερίδες «Ἀκρόπολις», «Πολιτεία», «Ἀθηναϊκή» καί «Νέος Κόσμος».

Τό 1926 ἐκλέχτηκε βουλευτής Αἰτωλ/νίας μέ τό κόμμα τῶν Ἐλευθεροφρόνων τοῦ Ἰ. Μεταξᾶ, ἐνῶ ἀπό τό 1932 ὡς τό 1964 συνέχισε νά ἐκλέγεται διαδοχικά μέ τό Προοδευτικό κόμμα τοῦ Γ. Καφαντάρη, μέ τό κόμμα Φιλελευθέρων καί μέ τήν Ἑνωσῆ Κέντρον.

Κατά τή διάρκεια τῆς πολιτικῆς του σταδιοδρομίας διετέλεσε ἀντιπρόεδρος τῆς Βουλῆς (1936), ὑπουργός Ἐσωτερικῶν (1945), Παιδείας (1945-1946, 1950), ὑφυπουργός παρά τῷ Πρωθυπουργῷ (1951), ὑπουργός Βιομηχανίας (1951) καί Προεδρίας τῆς Κυβερνήσεως (1963-1964). Ὡς πρόεδρος τῆς Βουλῆς (1964-65) διορίσθηκε Πρωθυπουργός στίς 15 Ἰουλίου 1965, ἀλλά λίγες μέρες ἀργότερα ἡ Βουλή καταψήφισε τήν Κυβέρνησή του καί ὁ ἴδιος παραιτήθηκε.

Τέλος διετέλεσε ἀντιπρόεδρος στήν Κυβέρνηση Στέφανου Στεφανόπουλου (1965-1966).

Παράλληλα ἀσχολήθηκε μέ τήν λογοτεχνία καί τό 1955 ἔγινε ἀκαδημαϊκός.

Πολλές ἐγκυκλοπαίδειες ἀναγράφουν βιογραφικά σημειώματα τῶν ἀδελφῶν Νόβα, μά ὅλες κάπου ὑστεροῦνε σέ χρονολογική ἐνημερότητα. Ἄλλοῦ δέν εἶναι σωστός ὁ χρόνος γέννησής τους κι ἄλλοῦ εἶναι λανθασμένες ἢ ἀνεξακριβώτες οἱ χρονολογίες δημοσίευσης τῶν ἔργων τους. Ἡ σύγχυση

αυτή ιδιαίτερα πλήττει τόν Γ. Ἀθάνα, πού εἶχε πιά ἐνδιαφέροντα δημόσιο καί λογοτεχνικό βίο. Ἐμπεριστατωμένο βιοχρονολογίό τους δέν ἔχω δεῖ ὡς τά σήμερα. Ἐγιναν κάποιες προσπάθειες ἀπό φίλους τῆς οἰκογένειας ἢ τῆς ποιήσῆς τους μὰ ἐλέγχονται συχνά ἀνακριβεῖς. Ὑπάρχει λοιπόν ἕνα κενό στό σημεῖο αὐτό, πού πρέπει νά καλυφθεῖ μέ προσοχή, ὥστε ἡ κάθε βιογραφική χρονολόγησι νά τίθεται στή βάσανο τῆς ἐπαλήθευσης. Ὡστόσο τά χρονολογικά καί τά ἱστορικά τῆς γενιάς τῶν δύο αὐτῶν Ναυπακτίων δημιουργῶν ἔχουν καταγραφεῖ ἄλλοτε συνοπτικά καί ἄλλοτε διεξοδικά ἀπό τόν ἴδιο τόν Ἀθάνα, γνώστη τους ἐπαρκή καί ἀντικειμενικό.

Στό τέλος τοῦ βιβλίου «Ἀστέγνωτο δάκρυ», ἡ Σαπφώ Ἀναστασιάδη, στηριγμένη στό προσωπικό ἀρχεῖο τοῦ Ἀθάνα, μᾶς δίνει ἕνα γενεαλογικό σημείωμα τῶν Νοβαίων, νομίζω ἀδιάβλητο ἱστορικῶς. Ζοῦσε ὁ Ἀθάνας κατά τόν χρόνο ἔκδοσης τοῦ βιβλίου (1971) καί μέ βεβαιότητα πρέπει νά πῶ πῶς ἤλεγξε τά στοιχεῖα τῆς «Γενεαλογίας» αὐτῆς. Εἶναι ἕνα κείμενο πού οἱ βιογράφοι καί μελετητές τοῦ ἔργου τῶν Ναυπακτίων διανοήτων πρέπει νά συμβουλεύονται. Κι ἐπειδή ἡ συλλογή «Ἀστέγνωτο δάκρυ» εἶναι ἀπό χρόνια πιά δυσεύρετη (ἀφοῦ κυκλοφόρησε σέ λίγα ἀντίτυπα – γιατί ὁ ἰδιωτικός πόνος ἔπρεπε νά μείνει ἰδιωτικός), κρίνω καλό νά ἀναδημοσιεύσω ἐδῶ τήν γενεαλογία αὐτή γιά νά μπορέσουν κι ἄλλοι νά τήν χρησιμοποιήσουν. Κι αὐτά μέ τήν ἐλπίδα πῶς δέν θ' ἀργήσει νά φανεῖ ὁ προσεκτικός χρονογράφος τῆς ἔντονης ζωῆς καί τοῦ πλοῦσιου ἔργου τῶν ἀδελφῶν Γιώργου καί Θεμιστοκλῆ Ἀθανασιάδη Νόβα. Γράφει λοιπόν ἡ Σαπφώ:

«Ἡ οἰκογένεια Νόβα κατάγεται ἀπό τή Βίτσα τοῦ Ζαγοριοῦ τῆς Ἡπείρου, ὅπου σῶζεται ἀκόμα τό προγονικό της σπίτι μέ ἐπιγραφή: “Οἶκος Νόβα - 1710”. Ἡ οἰκογένεια Ἀθανασιάδη κατάγεται κι αὐτή ἀπό τό Ζαγόρι, ἀπό τό χωριό Λεπτοκαρυά, πού τότε ὀνόμαζαν Λιασκοβέτσι.

Στή Ναύπακτο ή οικογένεια Νόβα ἐγκαταστάθηκε ἀμέσως μετά τήν καθυστερημένη ἀπελευθέρωσή της ἀπό τόν τουρκικό ζυγό, τό 1829. Εἶχε ἔρθει ἀπό τήν Τοσκάνα τῆς Ἰταλίας, ὅπου οἱ τρεῖς ἀδελφοί Ἀλέξης, Παναγιώτης καί Χριστόδουλος, ἔμποροι πρῶτα στά Γιάννενα, εἶχαν ξενιτευτῆ, φεύγοντας τήν καταδυνάστευση τοῦ Ἄλῃ-Πασᾶ. Τό διαβατήριό τους, πού σωζότανε ὡς τό 1944 στό πυρπολημένο τότε σπίτι, εἶχεν ἐκδοθῆ ἀπό τό Γκράν-Ντουκάτο τῆς Τοσκάνα. Ὁ μικρότερος ἀδελφός, Χριστόδουλος, ἦρθε καί ἔλαβε μέρος στόν Ἱερόν Ἀγώνα. Μνημονεύεται σάν Γραμματεὺς ὄπλαρχηγῶν στήν πολιορκία τῆς Ἀκρόπολης τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ ἐλεύθερη πιά πατρίδα προσεῖλκυσε καί τούς δύο ἄλλους ἀδελφούς. Συμβουλευτήκαν τούς Καποδίστρια (τούς εἶχαν τραπεζίτες στήν Κέρκυρα) κ' ἐκεῖνοι τούς ὑποδείξανε νά ἐγκατασταθοῦν στή Ναύπακτο, πόλη ὀχυρωμένη, ὅπου εἶχεν ἡδη συγκεντρωθῆ τό μεγαλύτερο μέρος τῶν Σουλιωτῶν (Τζαβελαῖοι, Μποτσαραῖοι, Βεῖκαῖοι, Πανομαραῖοι) καί πολλοί Παργινοί (Δημολιτσαῖοι). Ἀγόρασαν σημαντική κτηματική περιουσία στή Ναύπακτο, ἔχτισαν σπίτια. Φαίνεται ὅμως ὅτι σάν ἐμπορικό κέντρο δέν ἱκανοποιοῦσε τούς δραστήριους ἀκόμα Ἠπειρῶτες κεφαλαιούχους καί μετατόπισαν τήν ἐμπορική τους ἔδρα στή γειτονική Πάτρα, χωρίς νά πάρουν ἐκεῖ καί τίς οικογένειές τους.

Στά 1835, συμμορία ἀνταρτῶν (ἀποστρατευθέντων ὀροφυλάκων) παραβίασε νύχτα, τό Νοβέικο σπίτι στή Ναύπακτο. Σκότωσε τή γριά Μητέρα τους κ' αἰχμαλώτισε τή σύζυγο τοῦ Παναγιώτη Νόβα, Χρυσή (προμάμη τῶν ποιητῶν μας, καταγόμενη ἀπό τό Μονοδέντρι τοῦ Ζαγοριοῦ) καί τήν ἐνιάχρονη κόρη τοῦ Ἀλέξη Νόβα, Εἰρήνη. Καί ἡ μέν Χρυσή Νόβα ξέφυγε μέ τέχνασμα ἀπό τά χέρια τῶν ληστῶν. Τήν Εἰρήνη ὅμως τήν ἐξαγοράσανε μέ δραχμές 3.500, ποσόν πολύ μεγάλο γιά τήν ἐποχή ἐκείνη. Δημοτικό τραγούδι τοῦ χοροῦ («Κανένας

δέν τό πάτησε τό Κάστρο τοῦ Ἐπάχτου») μνημονεύει τό γεγονός. Ἐπίσημα ἔγγραφα, σχετικά πρός αὐτό, δημοσιεύονται στόν Πρόλογο τοῦ «Ἡμερολογίου Κασομούλη».

Πολύ πιθανόν ἡ περιπέτεια αὐτή νά ἦταν ἡ ἀφορμή πού οἱ ἀδελφοί Νόβα, χωρίς ν' ἀπαλλοτριώσουν τήν περιουσία τους στή Ναύπακτο, ἔφυγαν καί πῆγαν στήν Ἐρμούπολη τῆς Σύρου νά ἐμπορευτοῦν. (Στή σάλα τοῦ παλιοῦ σπιτιοῦ Νόβα στή Ναύπακτο ἦταν ἀναρτημένη μεγάλη φωτογραφία τῆς Ἐρμούπολης). Ὅταν ἀποσύρθηκαν ἀπό τίς ἐκεῖ ἐπιχειρήσεις τους, χώρισαν καί τήν κοινή τους περιουσία (ἀριθ. συμβολαίου 467/22.8.1843, συμβολαιογράφου Ἐρμουπόλεως Σύρου Ν. Γ. Ὑψηλάντη). Ὁ Ἀλέξης Νόβας ἐγκαταστάθηκε στήν Ἀθήνα, ὅπου ἀγόρασε κτήματα καί ἔχτισε «βίλλα» στόν ἐξοχικό, τότε, χώρο τῆς σημερινῆς Πλατείας Ὀμονοίας. Τή μοναχοκόρη του Εἰρήνη ὑπάνδρευσε μέ τόν «Συνταγματάρχην τῶν Γενικῶν Ἐπιτελείων» Τηλ. Βλασσόπουλο. Ὁ Παναγιώτης Νόβας ἐκράτησε τήν περιουσία τῶν Πατρῶν καί τῆς Ναυπάκτου. Τή μοναχοκόρη του Βασιλική (πού μόλις εἶχε ἀποφοιτήσει ἀπό τό Σχολεῖο Χίλλ, Ἀθηνῶν) ὑπάνδρευσε μέ τόν Γεώργιον Ἀθανασιάδην, τοῦ ὁποῦ εἶχεν ἐκτιμήσει τήν σωφροσύνην καί τήν τιμιότητα, ἡπειρώτην κι αὐτόν, ἀπό τό χωριό Λιασκοβέτσι (τή σημερινή Λεπτοκαρυά) τοῦ Ζαγοριοῦ, ὅπως καί στήν ἀρχή ἀναφέραμε. Ὁ γάμος τους ἔγινε τό 1847 στήν Ἐρμούπολη, (Ἐπάρχει τό προικοσύμφωνον ἀριθ. 19116/25.1.1847 τοῦ Συμβολαιογράφου Ἐρμουπόλεως Σύρου, Ἄνδρ. Δαυῖδ) ἀλλά ἐγκαταστάθηκαν στή Ναύπακτο, ἔχοντας ἐπιχειρήσεις καί στήν Πάτρα, ὅπου καί γεννήθηκε ὁ πατέρας τῶν ποιητῶν Θεμιστοκλῆς. Ἡ συγκατοίκηση τῶν οἰκογενειῶν Νόβα καί Γ. Ἀθανασιάδη καί τό γεγονός ὅτι ἡ περιουσιακή τους ἐπιφάνεια στή Ναύπακτο ἦταν ἤδη γνωστή ὡς «Νοβείικα», συντελέσανε στό νά μείνουν συνδεμένα τά δύο ὀνόματα (Ἀθανασιάδη-Νόβα), πού μέ αὐτά σταδιοδρομήσανε οἱ δύο ἀδελφοί.

Ἡ Μητέρα τῶν ποιητῶν, ἡ Εὐδοκία, ἦταν Σισμανοπούλα ἀπὸ τὴν Ἀράχωβα τῆς Ναυπακτίας. Δωδέκατο παιδί τοῦ Νικολάου Γ. Σισμάνη, μοναδικοῦ, γιὰ μιὰ ὀρισμένη ἐποχὴ, ἀπογόνου τῆς παλιᾶς αὐτῆς Ρουμελιώτικης ἀρματωλικῆς κι ἀργότερα πολιτικῆς οἰκογένειας, τῆς ὁποίας ὁ Ἄλη-Πασᾶς εἶχαν ἐξοντώσει ἀλληλοδιαδόχως πρὸ τοῦ 1821 ὅλα τὰ ἄρρενα μέλη, λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο δὲν ἔδρασε κατὰ τὸν Ἱερὸν Ἄγωνα.* Ὁ Νικόλαος Σισμάνης, πάππος τῶν ἀδελφῶν, ἀπόγονος τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Ρούμελης στὰ Ὁρλωφικά (1770) Κώστα Σισμάνη, ἦταν τότε ἀνήλικο παιδί, πού τό εἶχαν φυγαδεύσει, γιὰ νά σωθῆ ἀπὸ τὸν Ἄλη-πασᾶ, στὴν Κων/πολη. Ἀργότερα ἔγινε βουλευτῆς καί γερουσιαστής. Ἔλαβε μέρος στὴν ἐπανάσταση ἐναντίον τοῦ Ὀθωνος. Δολοφονήθηκε στὸν Πλάτανο Ναυπακτίας. Ἔτσι, κανένα ἀπολύτως ἀπὸ τὰ προγονικά ἄρρενα μέλη τῆς οἰκογένειας Σισμάνη δὲν ἔλαβε φυσικό θάνατο. Ὅλοι «ἐπῆγαν ἀπὸ βόλι», ὅπως γράφει σ' ἓνα του ποίημα ὁ Γ. Ἀθάνας.

Ἀπὸ τὰ ἐξῆ ἀγόρια τοῦ Νικολάου Σισμάνη, (πού εἶχαν ὑπανδρευθῆ τὴν Αἰκατερίνη, κόρη τοῦ ὄπλαρχηγοῦ Γιάννη Μακρυγιάννη, τοῦ Κραβαρίτη) τὰ δύο (Γεώργιος καί Περικλῆς) ἔγιναν πολλές φορές βουλευταί. Τὰ ἄλλα τρία (Θανασοῦλας, Μῆτσος καί Κωσταντάκης (ἀπόστρατος ἀξιωματικός ὁ τελευταῖος) ἔγιναν Δήμαρχοι καί τέλος, ὁ νεώτερος ὄλων (Ἰωάννης) σταδιοδρομήσας στό στρατό ἔφθασε στό

* Οἱ ἐξοντωθέντες ἀπὸ τὸν Ἄλη-Πασᾶ Σισμαναῖοι (ὁ Κώστας ἐφονεύθη κατὰ τὰ Ὁρλωφικά) εἶναι οἱ ἐξῆς:

Θανασοῦλας, κοντά στό χωριό Δορβιτσά,

Νικόλαος, στό χωριό Κοζίτσα (σήμερα Ἀμπελακιώτισσα),

Γιάννης καί Μῆτσος, στὰ Γιάννενα (περιγράφει ὁ Πουκεβίλ τὸν ἀποκεφαλισμό τους μέσα στό σαράϊ τοῦ Πασᾶ. Σώζεται καί σχετικὴ χαλκογραφία τοῦ 1831).

Τέλος, ὁ Γεωργούλας, δολοφονηθεὶς στὴν Ἰθάκη, ὅπου εἶχε καταφύγει καταδιωκόμενος. Υἱὸς του ἦταν ὁ Νικόλαος (βλ. Ἀνδρέας Καρκαβίτσας, περιοδικὸν «Ἐστία» τοῦ 1890).

βαθμό του Ἀντιστρατήγου. Τά ἕξη χορίτσια του παντρεύτηκαν μέ τούς Γιολδάσην, Γαρδίκαν, Τούλαν, Παναγιωτόπουλον, Λοῦρον καί Ἀθανασιάδην Νόβαν.

Σισμάνης ἀπό μητέρα ἦταν καί ὁ περίφημος λαγουμιτζής καί γενναῖος πολεμιστής τοῦ 1821 Παναγιώτης Σωτηρόπουλο, ἥρωας τῆς Κλείσοβας, ἀρχηγός τῆς φρουρᾶς τῆς ὡς τήν ἀφιξη ἐκεῖ τοῦ Κίτσου Τζαβέλα. Γράφεται ὅτι αὐτός ἐσημάδεψε (ἦταν λαμπρός σκοπευτής) καί σκότωσε τό γαμπρό τοῦ Ἰμπραήμ καί ἀρχηγόν τῆς ἐφόδου κατά τῆς Κλείσοβας Γάλλον ἐξωμότην Χουσεῖν Μπέην, γεγονός πού συντριψε τό ἠθικό τῶν Αἰγυπτίων καί συντέλεσε κατά μέγα μέρος στήν τελική νίκη τῆς Ἑλληνικῆς φρουρᾶς.

Ἀπό τό ποίημα «Κλείσοβα» τοῦ Γεωργίου Ζαλοκώστα, ἀγωνιστή κ' ἐκεῖνου στό Μεσολόγγι, ἀποσποῦμε τά ἀκόλουθα τετράστιχα:

.....
*Εἰς μίαν ἐν τούτοις τῶν λεμβῶν τοῦ στόλου
 γαμβρός τοῦ Πασᾶ εἷς, πρωτεύων τῶν ἄλλων,
 ἀνέκυπτεν ὀπισθεν τοῦ τηλεβόλου
 προστάζων ἢ βλέπων τῆς μάχης τόν σάλον.*

*Τό τέρας! κτηνώδη λατρεῖαν ἠσπάσθη
 ἀφήσας τό μύρον τῆς πρώτης θρησκείας,
 καί περιτιμηθεῖς Σολιμάν ὠνομάσθη
 ὁ φαῦλος, ὁ νόθος υἱός τῆς Γαλλίας.*

*Ὁ ἥρωες Σουσμάνης τόν εἶδε καί τάσσει
λαμπάδα μεγάλην εἰς τήν ἐκκλησίαν,
ἄν εἰς τοῦ ἀπίστου τό μέτωπον φθάσῃ
νά ρίψῃ θανάσιμον σφαῖραν του μίαν.*

*Εἰς τούς οὐρανοὺς εἰσηκούσθ' ἡ εὐχή του,
ὁ ἄπιστος πίπτει νεκρός εἰς τό πλοῖον...
Εἰς κόλασιν ἄδου κατέβ' ἡ ψυχή του
τό σῶμα λιπούσα αἰμόφυρτον, κρῦον.*

.....

Ὁ ἐπιμεληθεὶς τήν ἔκδοσιν τῶν «Ἀπάντων» τοῦ Γ. Ζαλοκώστα ὑπὸ τοῦ Συλλόγου Ὁφελίμων Βιβλίων, Κ. Καιροφύλας, σέ παραπεμπτική ὑποσημείωση ἐπέξηγεῖ: «Ὁ ἐκ Κραβάρων ἀνδρεῖος Π. Σωτηρόπουλος κατήγετο ἐκ τοῦ γένους τῶν Σισμαναίων».

Ὁ Παν. Σωτηρόπουλος σκοτώθηκε μαχόμενος ἡρωικά ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκην στὴν πολιορκία τῶν Ἀθηνῶν.

Δεκαοχτώ μόλις μῆνες μετὰ τό γάμο της μέ τόν Θεμιστοκλῆ Ἀθανασιάδη Νόβα, ἡ Εὐδοκία Σισμάνη χήρεψε (23 Αὐγούστου 1894). Χήρεψε καί δέν ξαναπαντρεύτηκε... Ἀφοσιώθηκε ἀποκλειστικά στά δυό παιδιὰ της, πού τό μεγάλο ἦταν ἐνάμισι χρόνου καί τό δεύτερο ἀγέννητο. Ἔκανε μίαν τήν Κυρά-Βασιλική, τήν πεθερά της, καί προστάτη τῶν ὄρφανῶν της τόν ἀδερφό τοῦ ἀνδρός της, τόν καλό Μπάμπια-Πάνο. (Ὁ τελευταῖος παντρεύτηκε λίγο ἀργότερα, τό 1897 νομίζω, τήν κόρη τοῦ Καπετάν-Γιάννη Μητρόπουλου ἀπὸ τό Γαλαξίδι). Καί ἀποτέλεσαν ὅλοι μαζί μίαν οἰκογένεια ἀρχοντική ἀπὸ ἐκεῖνες τοῦ καλοῦ καιροῦ, πού σπάνια γνωρίζει ἡ ἐποχή μας, μίαν οἰκογένεια δεμένη μέ παράδοση πατριαρχική, ἀλληλοσεβασμό καί ἀγάπη. Ὅπως ποτέ δέν εἶναι ἀπίκραντη ἡ ἀνθρώπινη ζωή, πικρή δοκιμασία τους

στάθηκε πού ό Μπάρμπα-Πᾶνος εἶχε χάσει πρόωρα καί τή γυναίκα του καί τά μικρά παιδιά του.

Εἶναι ἀπό τίς περίεργες συμπτώσεις τῆς Μοίρας, ὅτι, ἔπειτα ἀπό ἕναν αἰῶνα, ὁ Γεώργιος Ἀθανασιάδης Νόβας, τελευταῖος ἀπόγονος, ἐνυμφεύθη τήν Μαρίαν Σ. Βούλγαρη, κόρην Ἑπειρωτικῆς, ἐπίσης, οἰκογένειας, ἀπό πολλά χρόνια ἐγκατεστημένης, ὅπως παλαιότερα οἱ Νοβαῖοι, στήν Ἰταλία (Ρώμη).

Σ.Α.»

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΑΥΤΟΥ
ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΓΕΝΝΗΘΗΚΕ ΤΟ 1937 ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΣΤΑ ΝΑΥΠΑΚΤΙΑΣ. Σπούδασε Νομικά και είναι Έφέτης. Τό 1977 δημοσίευσε τίς πρώτες δικαστικές αποφάσεις στή δημοτική.

Τό πρώτο του ποιητικό βιβλίο δημοσιεύθηκε τό 1960, γιά νά συνεχίσει στό χώρο αύτό μιά αδιάπτωτη παραγωγή χωρίς ποτέ νά θυσιάζεται ή ποιότητα και ή ούσία. Μέχρι τώρα έχει δημοσιεύσει δεκαπέντε ποιητικά βιβλία πού τά χαρακτηρίζει τό άθόλωτο αντίκρυσμα τής έλληνικής πραγματικότητας, καθώς τουτο προκύπτει από τή ρωμαλέα λυρική ύφή μιās πάντα ζέουσας και από τό κέντρο τών πραγμάτων και τών αίσθημάτων του εκπηγάζουσας έμπνοης.

Μετά τό πρώτο του βιβλίο, γραμμένο στά πρότυπα τής παραδοσιακής στιχουργικής, μπαίνει άμέσως και χωρίς διασταγμούς στήν περιπέτεια τής νεωτερικής γραφής, γιά νά άναδειχθεϊ πολύ νωρίς σάν ένας από τούς σημαντικότερους εκπροσώπους τής. Παράλληλα καλλιέργησε και τό λογοτεχνικό δοκίμιο δημοσιεύοντας ως τώρα τρία βιβλία.

Άλλά και ή λαογραφία κέρδισε στή δεκαετία του 1960 τό ενδιαφέρον του. Έτσι συγκέντρωσε μέ πολλούς κόπους και φροντίδες και δημοσίευσε σέ πέντε λαογραφικά βιβλία ποικίλο λαογραφικό υλικό, σώζοντας από τόν άφανισμό άληθινούς θησαυρούς τής γνησιότερης λαϊκής μας παράδοσης.

Στό χώρο τής μετάφρασης απόδωσε τήν Ίφιγένεια έν Ταύροις, ποιήματα αρχαίων Έλλήνων λυρικών, ποιήματα του Καλλιμάχου, και τό βιβλίο του Ίώβ από τήν Παλαιά Διαθήκη.

Ακόμα δημοσίευσε τρία βιβλία μέ διηγήματα (Δοκιμασία, Έγχατα, Λαοκόων) και τό θεατρικό έργο «Άλκηστη ή τ' όνειρο τής Κυριακής» όπου έπιχειρεί μέ έπιτυχία μιá πρωτότυπη μεταγραφή του άρχαίου μύθου τής εις Άδου καθόδου τής Άλκηστης στον καιρό μας.

Στό χώρο τής πεζογραφίας, δημοσίευσε τίς χρονογραφίες «Η Πλατεία» και «Ό φοβερός τόπος» πού καλύπτουν τήν έθνική ζωή τών έτών 1940-1997, ένώ στην ποίηση δημοσίευσε τό γιγαντιαίο έπος του νέου Διγενή Άκρίτα τό όποιο εκτείνεται σέ 25.000 δεκαπεντασύλλαβους και άποτελει άληθινή μαρτυρία γιά όσα διαδραματίστηκαν στον αιώνα μας.

Ό «Διγενής Άκρίτας» τιμήθηκε μέ τό βραβείο τής Ακαδημίας Αθηνών τό 1992, «Η Πλατεία» μέ τό κρατικό βραβείο πεζογραφίας τό 1992, και οι ποιητικές συλλογές «Ό Ίσκιος του άπολύτου» και «Ρουμελιώτικα (β' σειρά) – Φορητές εικόνες» μέ τά βραβεία του Ίδρύματος Ούράνη και τής Έταιρίας Χριστιανικών Γραμμάτων αντίστοιχα.

Ό πίνακας τών έργων του έχει ως εξής:

ΠΟΙΗΣΗ

Ρουμελιώτικα (1960), *Πυρίμορφον Όχημα* (1962), *Σπουδές Όδύνης* (1963), *Ένας κήπος μέσ στό χρόνο* (1966), *Χειμώνας τής Άπογραφής* (1968), *Τεφροδόχος* (1969), *Ό Άγγελος τής Φωτιάς* (1971), *Πρόσωπα στη Νύχτα* (1976), *Μέ Φώς και μέ Θάνατο* (1977), *Έποπτεία* (1979), *Ό Πρίαπος και ή Άσώματη* (1980), *Καταφύγιο Θηραμάτων* (1983), *Έρακλής Καιόμενος* (1984), *Ποιήματα, Α' τόμος* (1987), *Β' τόμος* (1988), *Διγενής Άκρίτας* (1990), έπος, *Βραβείο Ακαδημίας Αθηνών, Τό Άψηλάφητο* (1992), *Διηγήσεις* (1993), *Ό Ίσκιος του Άπολύτου* (1996), *Βραβείο Ούράνη, Ρουμελιώτικα (β' σειρά) – Φορητές εικόνες* (1997), *Βραβείο Έταιρείας Χριστιανικών Γραμμάτων*.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Εὐριπίδη, *Ίφιγένεια ἠ ἐν Ταύροις* (1968), νέα μορφή με σχόλια (1994), *Ἀνθολόγιο Ἀρχαίων Λυρικῶν* (1969), *Τά βιβλία Ἰώβ καί Ἰωνᾶ* (1987), β' ἔκδοση 1993, *Καλλιμάχος Ἐπιγράμματα* (1992), *Καλλιμάχου Ὕμνοι* (1996).

ΔΟΚΙΜΙΟ

Συναντήσεις στό χωρο τῆς Νεώτερης Ποίησής μας (1971), *Ὁ ποιητής Γ. Θ. Βαφόπουλος* (1977), β' συμπληρωμένη ἔκδοση 1993, *Νομικός Δημοτικισμός* (1980), *Λογοτεχνικά Μελετήματα* (1980), *Γύρω στόν Καζαντζάκη* (1985), β' σειρά 1989, Βραβεῖο Καζαντζάκη Δήμου Ἡρακλείου Κρήτης, *Ἐπισημάνσεις* (1992), Ezra Pound – *Ἑλληνική Βιβλιογραφία 1935-1993* (1995). *Ὁ λυρικός κόσμος τοῦ Γ. Ἀθάνα* (1999).

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Δημοτικά Τραγούδια τῆς Ρούμελης (1979), *Λαογραφικά Μελετήματα* (1980), *Γλωσσάρι Ρουμελιώτικης Ντοπιολαλιᾶς* (1982). *Περίστα Ναυπακτίας, (Ἱστορικά-Λαογραφικά)* 1998.

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Δοκιμασία, διηγήματα (1981), *Ἐγκατα, διηγήματα* (1986), *Λαοκόων καί ἄλλα διηγήματα* (1990), *Ἡ Πλατεία, χρονικό 1940-1950* (1991 γ' ἔκδοση 1997), *Κρατικό Βραβεῖο, Ὁ Ἀγριόχοιρος τῆς Καλυδῶνας, μυθιστόρημα* (1995), *Ὁ φοβερὸς τόπος* (1997).

ΘΕΑΤΡΟ

Άλκηστη (1981), *Γάιος Γράκχος* (1993), *Γ. Γεμιστός-Πλήθων* (1998).

ΝΟΜΙΚΑ

Λαϊκό Δημόσιο Δίκαιο 1941-1945 (1982), *Ή Νομοθεσία για τήν Έθνική Αντίσταση* (1983).

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟ ΥΠΟΜΝΗΜΑ

Ὁ λυρικός κόσμος τοῦ Γ. Ἀθάνα. Γενική ἄποψη στήν ποίησή του. Γράφτηκε στήν Ἀθήνα τόν Μάρτιο 1991 καί δημοσιεύθηκε στό ὁμώνυμο βιβλίο. Ἔκδοση «Παπαχαραλάμπειος Δημόσια κεντρική βιβλιοθήκη Ναυπάκτου» Ναύπακτος 1991, σελ. 30.

«Τά τραγούδια τῶν βουνῶν»
Μαρούσι, 16-10-1998. Ἀνέκδοτο.

«Ἀστέγνωτο δάκρυ»
Μαρούσι, 21-10-1998. Ἀνέκδοτο.

Quadretti Italiani
Μαρούσι, 18-10-1998. Ἀνέκδοτο.

«Ἀνά τόν θερισμένον ἀγρόν»
Μαρούσι, 29-9-1998. Ἀνέκδοτο.

«Μυθογραφήματα τοῦ καιροῦ μας»
Μαρούσι, 15-10-1998. Ἀνέκδοτο.

Τά διηγήματα τοῦ Γ. Ἀθάνα
Ἀθήνα, 14-20 Μαΐου 1992. Ἐπετηρίδα «Ναυπακτικὰ» τόμ. 6ος 1992-1993, Ἀθήνα 1994, σελ. 831-848.

Πρόλογος στό «Ἱστορικά Μελετήματα» τοῦ Γ. Ἀθάνα.

Ὁ τόμος δημοσιεύθηκε τὸ 1998 ἀπὸ τὸ Ἴδρυμα Γ. καὶ Μ. Ἀθανασιάδη Νόβα.

Πρόλογος στὰ «Φιλολογικά Μελετήματα» τοῦ Γ. Ἀθάνα.
Γράφτηκε στὸ Μαρούσι, 2-9-1998. Τὰ «Φ.Μ.» δημοσιεύθηκαν τὸ 1999 ἀπὸ τὸ Ἴδρυμα Γ. καὶ Μ. Ἀθανασιάδη Νόβα.

Ἡ Εὐρτανία στὸ ἔργο τοῦ Γ. Ἀθάνα
Γράφτηκε στὴν Ἀθήνα, 26-5-1993. Δημοσιεύθηκε στὸν τόμο τοῦ Συμποσίου πού ἔγινε στὸ Καρπενήσι ἀπὸ 16-19 Σεπτεμβρίου 1993, μέ θέμα «Ἡ Εὐρτανία κατὰ τοὺς Ἐπαναστατικούς καὶ μετεπαναστατικούς χρόνους». Ἀθήνα 1995 σελ. 373-380.

Ὁ Ἀθάνας γιὰ τὸν Βλαχογιάννη
Ἐπετηρίδα «Ναυπακτικά». Πρακτικά Α' Συμποσίου Ναυπακτιακῆς Λογοτεχνίας μέ θέμα: «Γιάννης Βλαχογιάννης», Ναύπακτος 18-20 Νοεμβρίου 1994. Ἀθήνα 1995, σελ. 387-393.

Ποιήματα τοῦ Θανάση Παπαθανασόπουλου γιὰ τὸν Γ. Ἀθάνα.
Ἀνέκδοτο.

ΑΦΙΕΡΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΘΑΝΑ ΣΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΟΥ
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΘΑΝΑΣΗ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟ

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΩΝ ΒΟΥΝΩΝ (α' σειρά, 1953)

Σὺν ἀγαπῆς πολλῆς
θαυῶν Παπαθανασίου,
κὲ το' εὐκλείδης
ἦτο καὶ ἕως,
ἐμάρδια
Γ. Δ. Δ.

Σὺν ἀγαπῆς καὶ
πολλῆς ἐκείνης ἀγαπῆς
τριῶν
θαυῶν Παπαθανασίου

ΤΙΜΙΑ ΔΩΡΑ ἐμάρδια

Γ. Δ. Δ.

Γ. ΑΘΑΝΑΣ
της 'Ακαδημίας 'Αθηνών

ΒΑΘΙΕΣ ΡΙΖΕΣ

Στον αγαπητό σου
αυτοβιογράφο και φίλο
και φίλο σου και φίλο σου
και φίλο σου και φίλο σου
και φίλο σου και φίλο σου
και φίλο σου και φίλο σου

Φ. Δ. Δ.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ"
ΙΩΑΝΝΟΥ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ Α.Ε.

Δ Ο Κ Ι Μ Ι Α

Σὺν ἀποβλήτῳ ἐν
 ἀποβλήτῳ καὶ ἀποβλήτῳ
 ἀποβλήτῳ ἀποβλήτῳ
 ἐστὶν ἀποβλήτῳ ἀποβλήτῳ
 ἐστὶν ἀποβλήτῳ ἀποβλήτῳ
 ἐστὶν ἀποβλήτῳ ἀποβλήτῳ

ΠΑΡΑ
 27-2-76

Τῷ ἀποβλήτῳ καὶ
 ἀποβλήτῳ ἀποβλήτῳ ἀποβλήτῳ
 ἀποβλήτῳ ἀποβλήτῳ ἀποβλήτῳ

ΠΑΡΑ
 27-2-76

Ξάνο κίριο
 θανάση Πηλαχνασίτου
 τήσιο κρήνη και
 δίκαιο κρήνη
 με την εγχείρησά σου

Μονοκονταξίς

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΩΝ ΒΟΥΝΩΝ (β' σειρά, 1980)

Η/ι ξφασίσημ Γαυαρίδη
 Πιστή και Δουμοζαίφο
 κ. Θάναση Πηλαχνασίτου
 Ξφασίσημ βεσσεφά
 με δην μεν και Ξαλίσημ
 με
 Ιά κελίσημ ξημιά αλάδημ μεν

21/81

21 Δεκεμβρίου 1981

Ἐνὰ τὸν θερισμὸν
ἀγρὸν

ἡοῦ ἐφωτισμένον,
ἀγαπῶντ' Ὀσσάου,
τὸ νέο βιβλίον
λέει τίς διαρκέστερ' εἰσάγει
μὴ δ' ἔχει χροιοκίτρινον
καὶ τοὺς κεντρικοὺς χρόνους.

Γ. Α. Θ.

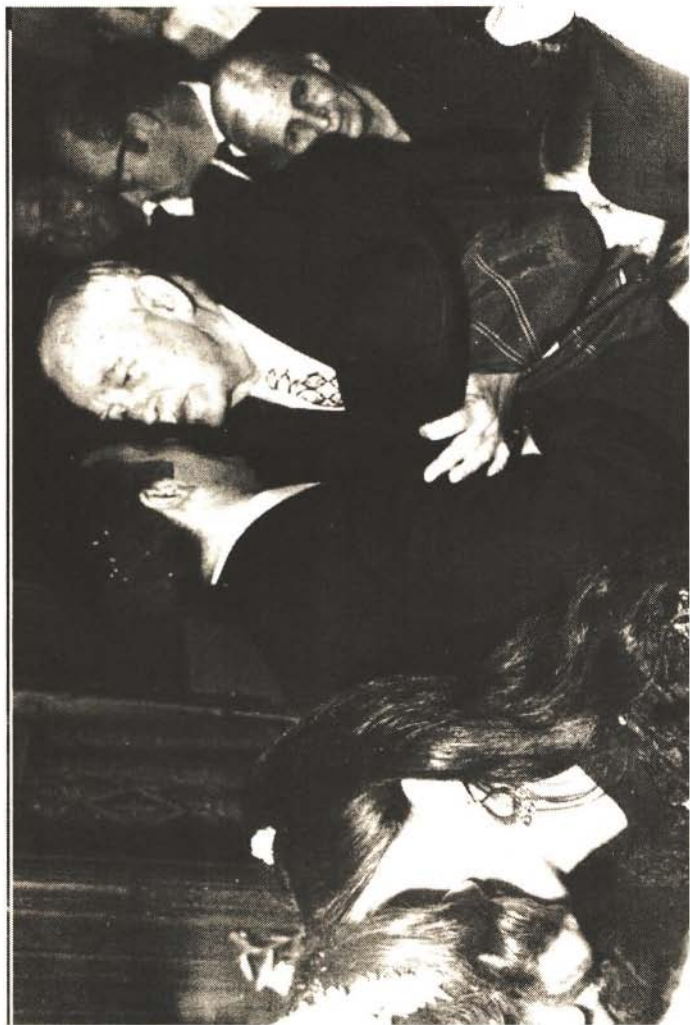
Ἐθίνα
Dec. 1982

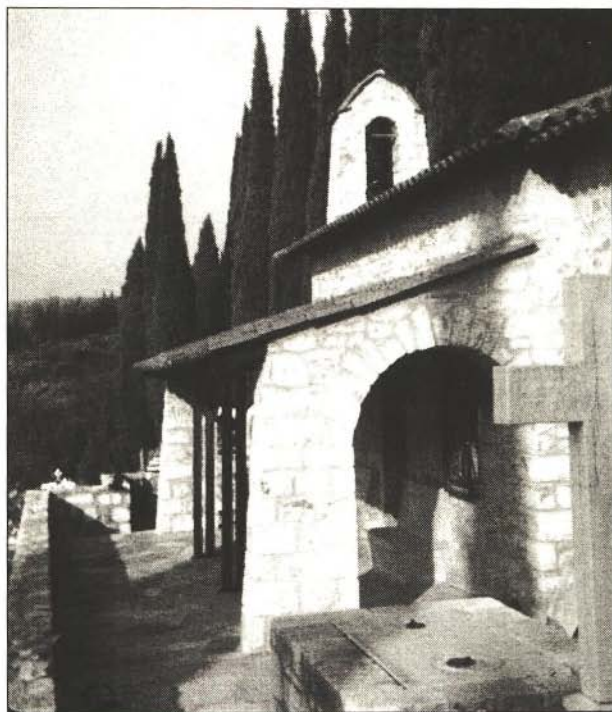
Ο Γ. Ἀθάνας στό σπίτι του στό Νάυπακτο μέ τόν συγγραφέα Ντίνο Μακρυγιάννη δεξιά καί τόν Θανάση Παπαθανασόπουλο ἀριστερά. 13-10-84

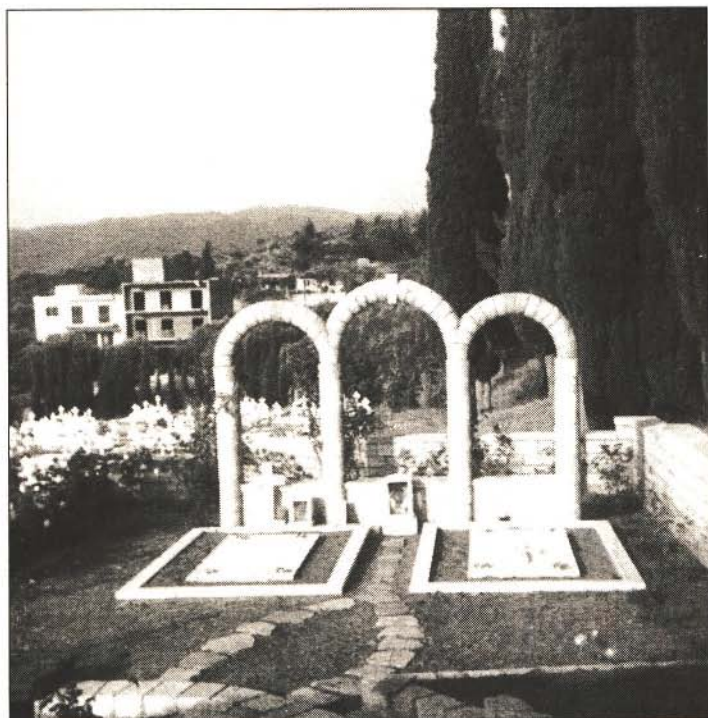
Ή από τό πνευματικό συμπόσιο εις μνήμην τών αδελφών Γ. Αθάνα καί Θεμ. Αθανασιάδη Νοββα. Γεύμα
• στην Τράπεζα της Γ. Μ. Μεταμορφώσεως Νου-πάκτου, 13-10-1995.

Από το γάμο του Θανάση Παπαθανασόπουλου στον Προφήτη Δανιήλ Μεταξουργέου. Ο Γ. Αθήνας
ἀσπάζεται το γαμπρό. 16-4-1972

Τό διμάρτυρο παρεκλήσι τῆς οἰκογενείας Γ. Ἀθανασιάδη-Νόβα στό Νεκροταφεῖο τοῦ ἁγίου Στεφάνου Ναυπάκτου, στό ὄνομα τῶν ἁγίων Θεμιστοκλή καί Εὐδοκίας.

Τάφοι τῶν ἀδελφῶν Θεμιστοκλῆ καί Γιώργου Ἀθανασιάδη Νόβα στό κοιμητήριο τοῦ ἀγίου Στεφάνου Ναυπάκτου.

Νάυπακτος 1982, ο Θανάσης Παπαθανασόπουλος με τόν Γ. Ἄθανα στό σπίτι τοῦ τελευταίου.

Γ. Ἀθάνας στό σπίτι του στή Ναύπακτο, 1982.

Μέ τον Γ. 'Αθάνα στό σπίτι του.
Ναύπακτος 10-8-1979

Ὁ ἀδελφός τοῦ ποιητῆ, συγγραφέας Θεμ. Ἀθανασιάδης Νόβας.

Πάνω: Στο πλοίο «Ναυτίλος», Μάιος του 1934, ταξιδεύοντας από τη Χίο στα Καρδάμυλα, με τον Έλευθεριο Βενιζέλο. Στο κέντρο της φωτογραφίας με τό μουστάκι ο Άθανας.

Κάτω: Καρδάμυλα, Μάιος 1934. Ό Άθανας πάλι με τον Βενιζέλο, καθήμενος, δεύτερος από αριστερά.

© Θανάσης Παπαθανασόπουλος
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ
Θέμιδος 50, Μαρούσι

ISBN 960-85755-2-4